

**OCKHAMLI WILLIAM'DA
BİLGİ, MANTIK VE METAFİZİK İLİŞKİSİ**

Mustafa BİNGÖL

**Doktora Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT
2019
Her Hakkı Saklıdır**

**T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Mustafa BİNGÖL

**OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ, MANTIK VE METAFİZİK
İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT**

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Ockhamlı William'da Bilgi, Mantık ve Metafizik İlişkisi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

09/09/2019

Mustafa BİNGÖL

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. M. Hanifi MACİT danışmanlığında, Mustafa BİNGÖL tarafından hazırlanan bu çalışma 06 /09 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Felsefe Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hakan POYRAZ

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. M. Hanifi MACİT

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Nevzat CAN

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Zafer YILMAZ

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR GEÇ ORTA ÇAĞ FİLOZOFU OLARAK OCKHAMLI WILLIAM

1.1. HAYATI VE ESERLERİ.....	10
------------------------------	----

İKİNCİ BÖLÜM

OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ TEORİSİ VE MANTIK

2.1. OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ.....	17
2.1.1. Nominalizm Tartışması	29
2.1.2. Dil - Anlam İlişkisi.....	35
2.2. OCKHAMLI WILLIAM'DA TERİMLER VE ÖNERMELER.....	40
2.2.1. Terimlerin Özellikleri.....	44
2.2.2. Önergeler Mantığı	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OCKHAMLI WILLIAM'DA METAFİZİK PROBLEMİ

3.1. KATEGORİLER: UZLAŞIMCILIK VE BENZERLİK	67
3.2. KOMPOZİT MADDELERİN METAFİZİKSEL YAPISI	75
3.3. MEKÂN - ZAMAN VE HAREKET	82
3.4. NİYET - TUTKU	87
3.5. VARSAYIM.....	93

SONUÇ.....	100
KAYNAKÇA	106
ÖZGEÇMİŞ.....	119

ÖZET

DOKTORA TEZİ

OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ, MANTIK VE METAFİZİK İLİŞKİSİ

Mustafa BİNGÖL

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT

2019, 129 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT

Prof. Dr. Nevzat CAN

Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN

Prof. Dr. Hakan POYRAZ

Dr. Öğr. Üyesi Zafer YILMAZ

Avrupa'da on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda ve modern düşüncüyü şekillendirmede önemli rol oynayan Ockhamlı William, nominalizmin başlatıcısı olarak kabul edilir. Dinsel otorite karşısında bireysel hakların varlığını savunan Ockhamlı'nın özellikle *Ockhamlı'nın Usturası* olarak zihinlerde yer edinen düşünceleri, modern dönem adına onun merkezi bir konuma sahip olmasını sağlar.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde, yaşadığı dönem koşulları ve bu koşulların hayatına yansımaları üzerinde durulan Ockhamlı'nın Orta Çağ kültürü içerisinde işgal ettiği konum felsefi, teolojik ve politik açıdan ele alınmıştır.

İkinci Bölüm'de Ockhamlı'nın bilgi teorisi irdelenerek, var olan her şeyin bireysel kaynaklı olduğu ve bilgimizin ise doğrudan ve acil bir farkındalığa dayandığı belirtilmiştir. Bu tür bilişlerin ise sadece tekil şarta bağlı önermelerle meydana geldiği gösterilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölüm'de ise varlık probleminin temel konuları arasında yer alan kesin bilginin sağlam temelini kurmak adına bilgi ve dil için tekil varlıkların gerekli olduğu ontolojik açıdan temellendirilmesini yaparak, zihinde var olan tümellerin hiçbir maddi yönünün olmadığını ve bilgi görüşünün bunu temel alan önermeleriyle meydana geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonuç Bölümü'ü ise Ockhamlı'nın, tekil şeylere atfettiği önem derecesinde, bireyin özne olarak konumlandırılmasında ve bu konularda ise bir geleneğin oluşturulmasında etkili olduğu belirtilerek, bütün bunların bir değerlendirilmesi olarak tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ockhamlı William, Nominalizm, Varlık, Düşünce, Bilgi.

ABSTRACT**Ph. D. THESIS****THE RELATION OF KNOWLEDGE, LOGIC AND METAPHICS IN
OCKHAMLI WILLIAM****Mustafa BİNGÖL****Advisor: Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT****2019, Page: 119****Jury: Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT
Prof. Dr. Nevzat CAN
Prof. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN
Prof. Dr. Hakan POYRAZ
Assist. Prof. Dr. Zafer YILMAZ**

In the fourteenth and fifteenth centuries in Europe, and with an important role in shaping modern thought, William of Ockham is considered the initiator of nominalism. Defending the existence of individual rights in the face of religious authority, Ockham's thoughts established in the minds as *Ockham's Razor* in particular provide his having a central position in the name of the modern era.

In the first Chapter of the study, Ockham's position in the Middle Ages culture has been discussed philosophically, theologically and politically by urging on the conditions of the period he lived in and the reflection occupation in, which was emphasized and the reflection of these conditions on his life.

In the second Chapter, Ockham's theory of knowledge has been addressed and it is stated that everything that exists is of individual origin and that our knowledge is based on a direct and urgent awareness. It has been tried to be indicated that such cognitions are formed only by single conditional propositions.

In the third Chapter, we tried to reveal that universals in the mind have no material aspects and that the view of knowledge has been formed by the propositions based on it by revealing ontologically the foundation of the fact that the singular beings are necessary for knowledge and language on behalf of the foundation of the definitive knowledge, which is among the fundamental issues of the problem of being, on a sound basis.

In the Conclusion Chapter, it has been stated that Ockham was effective in the significance level he attributed to the singular things, in locating the individual as a subject and in forming a tradition in these subjects; it has been designed as an evaluation of all these

Key Words: Ockham William, Nominalism, Being, Thought, Knowledge.

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
S.	: Sayı
Yay.	: Yayınlar
SL-T	: Summa Logicae - Ockham's Theory of Terms (Part I)
SL-P	: Summa Logicae - Ockham's Theory of Terms (Part II)
B-S	: Birincil Niyet
İ-S	: İkincil Niyet

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. Duyusal İştahın İki Tür Olumlu/Olumsuz Mukavemeti	26
Tablo 3.1. Tarih Boyunca Basitlik İlkesinin Kullanımı	62
Tablo 3.2. Tarih Boyunca Basitlik İlkesinin Hangi Alanlarda Kullanıldığı	63
Tablo 3.3. Duyusal İştahın İki Tür Olumlu/Olumsuz Mukavemeti	91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1. Kognisyon Süreci20
Şekil 2.2. Zihinsel Dil Üniteleri39

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT yönetiminde bir doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışmanın konusu, Felsefi olarak yaratılan tüm varlığın bireysel doğası ile doğru bilgimizi oluşturan kavramların ve terimlerin evrensel doğası arasındaki tutarsızlık üzerine düşünen Ockhamlı William'dır. O, sadece bireylerin gerçek olduğunu, bütün evrensel ve genel kavramların yalnızca gerçek bireysel şeylere değindikleri takdirde kavramsal veya gramer anlamında gerçek olduklarını belirtir. Bu açıdan düşünür Orta Çağ geleneğinin ezici ağırlığının aksine evrensel tabiatların veya özlerin olmadığını savunur. İki Çağ arasına sıkışan Ockhamlı, bu türden bir yaklaşımla felsefeyi aydınlatma çabası olarak görür.

Uzun bir süre zarfına yayılan bu çalışmada emeği geçen Sayın Prof. Dr. Hakan POYRAZ'a, Öğr. Gör. Yavuz DAŞDEMİR'e ve Dr. Öğr. Üyesi Murat BAHADIR'a, özellikle eleştirileri ve katkılarından azami ölçüde istifade etmeye çalıştığım doktora tez danışmanım, Sayın Prof. Dr. Muhammet Hanifi MACİT'e teşekkürü bir borç bilmekteyim.

Erzurum – 2019

Mustafa BİNGÖL

GİRİŞ

Ockhamlı William ismi telaffuz edildiğinde aklımıza ilk gelen (şey), nominalizmle ilgili tartışmadır. Ancak William'ın genel felsefesi içerisinde mantık bilimi, teoloji, amprizm ve rasyonalizm tartışmaları oldukça geniş yer tutmaktadır. Dönemin felsefe geleneğinin dışına çıkmaya çalışan Ockhamlı, Hıristiyan teolojisini ve özellikle de özlerin teorisini sorunsallaştırmakta, özler teorisi üzerinden Antikiteden geç skolastik düşünceye uzanan felsefi bağın dışına çıkmaya çalışmaktadır. Düşünürü göre, zorunlu görülen bu illiyeti aşmak gerekir. Hıristiyan (Fransiskan) ilahiyatçı olarak, tümellerin gerçekliğine cephe alan düşünceleri üzerinden Ockhamlı'nın ampirist olduğu sonucuna varmak kolaya kaçmaktır, çünkü onun bu tutumu modern dönemin katı ampirist yöntemine indirgenemeyecek derecede özgündür.¹ Diğer taraftan, düşünürün teolojiye ilişkin çıkarımlarında süregelen bir kaygı söz konusudur. Zira William, her ne kadar dönemin genel felsefi tavrının dışına çıkmaya çalışsa da teolojik tartışmalarda geliştirdiği felsefi tavır yine döneme hakim olan felsefi spekülasyonlardan etkilenmiş, teolojik düşünceleri, Hıristiyan düşünce sisteminin belirlediği dogmalardan kurtulamamıştır; dolayısıyla genel felsefesi de bu etkinin gölgesinde veya gözetiminde kalmıştır. Bu etki ise onun metafizik ve psiko-fiziksel² problemler üzerine yaptığı soruşturmalarda dünyanın kesinlikle Tanrı'nın iradesine bağlı olduğu ilkesinde kendisini açıkça göstermektedir. Lakin Skolastik dönemden, modern felsefeye geçiş noktasında bu dinsel hegemonyanın baskısı altında kalan Ockhamlı'nın çabası, tarihsel süreçteki değişimin saptanması açısından oldukça özel bir yere sahiptir.³

Bu dönüşüm sürecinde Ockhamlı, “tekil”⁴ ve “tümel” arasındaki aşılması zor olan ayrım ile karşımıza çıkar. Tekil ve tümel olan arasında süregelen tartışmaya yine bu

¹ Frederick Copleston, *A History of Philosophy*, Paulist Press, New Jersey 1946, 7.

² Uyarıcı ile algı arasındaki ilişkinin bilimsel çalışmasıdır. Tekil olan öznenin deneyimlerinin veya davranışlarının, değişen özelliklerin bir veya birden fazla fiziksel boyutlardaki uyarıcının analizidir. Tümel kısmı ise bu deneyimler veya davranışların ötesinde etkileşimin genelle hitap etmesini konu alır. Kısacası beden ve zihin iki farklı şey olmasına rağmen birbirini değiştirerek bir yapıya bürünmesidir.

Bk. Lan Hacking, “Telepathy: Origins of Randomization in Experimental Design”, *American Journal of Education*, September 1988, Isis. 79, 427-451.

Bk. Immanuel Kant, *Pratik Usun Eleştirisi* (2. Baskı), (çev: İsmet Zeki Eyüpoğlu), Say Yayınları, İstanbul 2016, 14.

Bk. Stephen Priest, *Zihin Üzerine Teoriler*, (çev: Ayhan Dereko), Litera Yayıncılık, İstanbul 2018, 17.

³ Etienne Gilson, *Orta Çağda Felsefe Patristik Başlangıçtan XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, (Çev. Ayşe Meral), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007, 621.

⁴ Her nesne olay tekil iken nesne ve olayların ortak yanları bir grup nesne ve olaya özgüyse tikeldir. Ockhamlı'nın önem verdiği ve üzerinde durduğu “tekil” kavramı olduğu düşünülürse çalışmayı anlatımda

ayırım üzerinden katılan Ockham açısından tekil ve tümel arasındaki ayırımın en sade ifadesi, tekil bir objenin soyutlanmasıyla (*abstractive*)⁵ genel kavramlara ulaşıldığıdır ki, bu da gerçeklikle bir kopuşu ifade etmektedir. Her ne kadar dönemin genel kabulü tümellerin gerçeklik olduğu tezi üzerine inşa edilmiş olsa da, ona göre deneyimin realitesi açıktır, bunun üzerine bir tartışmaya girmek veya bilginin kaynağı ve nasıl elde edildiği üzerine odaklanmak anlamsızdır.⁶

Epistemoloji (ya da mantık) ve metafizik (ya da ontoloji) sorunları, felsefe tarihinin iki ana kümesini oluşturmakla birlikte ikili mücadelenin devam ettiği ve kazananın olmadığı bir yarış halidir. Zira bilme ediminin, bilinenle var olan arasındaki ilişki neticesinde meydana geldiği düşünülürse, bilgi özneyi aşarak dünyaya yönelir. Böylelikle bilgi sorunlarıyla varlık sorunları kesişir.⁷ Bu değerlendirmelerle Ockhamlı'nın önceliğinin ne olduğu problemi düşünülebilir. Onun önceliği epistemoloji midir? Bunu olumlu yanıtlamak zor görünmektedir zira Ockhamlı, bilginin kaynağının nasıl elde edildiği gibi tartışmalardan uzak durmaktadır; öyleyse dönemin mutlak olarak va'z ettiği bilgide onun önceliği olamaz çünkü o, bu tartışmanın da dışında durmaya çalışmaktadır. Ockhamlı'nın önceliği şeyleri (nesne) ortak kavramlarla tanımlamamıza işaret eden konseptualizm (kavramcılık) de olamaz. Çünkü Aristoteles'in kategorilerini reddetmek yerine, bunları azaltılmış bir ontoloji çizgisine çeken Ockhamlı'nın, bazı noktalarda konseptualizme daha yakın olduğu düşünülür. Bunun sebebi, kavramcı çözümlenmeleri dikkate alındığında konseptualist olarak değerlendirilebilecek olan Ockhamlı, aslında adcılık ile kavramcılık arasındaki farkın ortadan kalkmasının etkisini yaşar. Zira kavramcılık tıpkı nominalizm gibi tümel soyutlamalar olarak ortaya çıkan sözcüklerin ifade şeklidir. Nominalizm tümellerin yalnızca birer isimden ibaret olduğunu söyler. Kavramcılık ise realizmle nominalizm arasındaki çatışmayı sonlandırmayı gaye edinen Petrus Abelardus'un bu iki görüşü uyuşturma (buluşturma)

ağırlıktan korumak ve çok fazla tekrara düşmemek adına aksi belirtilmedikçe “tekil” kavramı kullanılmaya çalışılacaktır.

⁵ Soyutlama niteliği olan. Bu soyutlamanın var olan şeylerle hiçbir ilgisi yoktur.

Bk. William Turner, *History of Philosophy*, The Athenaum Press, Boston and London 1903, 406.

⁶ Marilyn Mccord Adams, *William Ockham*, University of Nötre Dame Press, Indiana 1987, 528.

Bk. Francis Bacon, *Denemeler*, (Çev. Akşit Göktürk), (12. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, 25.

Bk. Ali Akay, *Tekil Düşünce* (4. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016, 12.

⁷ Harun Tepe, *Varlık ve Bilgi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2017, 25.

çabasıdır.⁸ Bu sebepten dolayı Ockhamlı'nın kavramcı olarak nitelendirilmesi yanlış değildir, aslında o, kavramcı nominalist veya kavramsal nominalist olarak nitelendirilebilir. Zira bu tanımlamalardaki sorun, tümellerin gerçekliğine ilişkin eleştirilerden kaynaklanır. Onun yaklaşımı bir nominalizmden ziyade soyut kavramların gerçek bir varlığı olmadığını ileri süren *terminist*⁹ öğretiyeye daha yakındır.¹⁰ Şayet Ockham'ın felsefi tartışmalarında bir gaye aranacaksa, bu genel kavramların birer sözden ibaret olduğu iddiasıdır.

Ockhamlı'nın düşüncelerinin karşılığı, özellikle eğitimi için gittiği Paris'te kriz¹¹ olarak kavramsallaştırılabilecek bir tartışma içerisinde konumlanır. Tartışmanın odağında Paris Üniversitesi hocalarının anti-nominalist fikirleri vardır ve bu tartışmanın kriz olarak görülmesinin sebebi ise bütün felsefi değerlendirmeleri konu alan kavramların birer sözden ibaret olduğu ve gerçekliklerinin söz konusu olmadığı düşüncesidir. Çünkü Ockhamlı bu dönemde Aristoteles'in kategorilerini araştırırken dış gerçeklik ve var olanları tasvir etmek adına girişimlerde bulunur. Bu girişimler de Aristoteles'in kategorileri hakkındaki öğretilerini reddetmek gibi bir gaye yerine onu azaltılmış bir ontoloji¹² çizgisine çekerek yorumlamasıyla şekil alır.¹³

Kategoriler, felsefe tarihinde genellikle ya varlık ya da düşünme bağlamında ele alınır. Felsefesini ontolojik bir düzleme oturtan filozof için kategoriler ontolojik nitelik taşıırken felsefesini epistemolojik bir düzleme oturtan için ise kategoriler, düşünsel ve bununla beraber oluşan epistemolojik nitelik taşır.¹⁴ Kategorilerin kaynağına ilişkin bu yaklaşımlar nedeniyle “tekil” ve “tümel” arasındaki tartışmalar daha sonraki dönemlerde de devam eder. Modern dönemin taslağını oluşturan tekil üzerine

⁸ Ahmet Bayındır, *Ockhamlı William'ın Din Felsefesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014, 41.

⁹ Turner, *History of Philosophy*, 405.

¹⁰ Dönemsel olarak Terminizm teriminin bir anlamı da: Hristiyan doktrini olup aslında günahattan kurtulmak için yapılan tövbenin bir sınırı olduğunu belirtir. Bu süre sonrasında Tanrı artık bu tövbeyi kabul etmez.

¹¹ Romalı Giles, *Filozofların Yanılgıları*, (Çev. Özkan Akdağ), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2016, 27.

Bk. Jacques Ranciere, *Nasıl Bir Zamanda Yaşıyoruz?* (çev: Eric Hazan), s. Metis Yayınları, İstanbul 2018, 22.

¹² Reduced-Diminish Ontological: Ontolojik indirgemecilik, gerçekliğin asgari sayıda varlık veya maddeden oluştuğu inancıdır. Bu iddia genellikle metafizikseldir ve en yaygın şekilde bir monizm biçimidir, aslında tüm nesnelere, özelliklerin ve olayların tek bir maddeye indirgenebilir olduğunu iddia eder.

Bk. Reductionism, (2019). <https://www.britannica.com/topic/reductionism>.

¹³ William J. Courtenay, *Ockham and Ockhamism*, Tuta Sub Aegide Pallas Press (Brill), Boston 2008, 335.

¹⁴ Betül Çotuksöken, *Orta Çağ Yazıları*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul 2011, 101.

yoğunlaştığımız zaman dil-düşünce ve varlık arasındaki ilişki bizi insana götürür. Zira insan, bedensel ve düşünsel yönünün yanısıra zihinsel ifadelerini dile yansıtan bir varlıktır. Öyleyse felsefi düzlemde ve düşünme doğrultusunda bilgisi ortaya çıkan kişilerin, genel ontoloji ve epistemoloji bağlamında insan-varlık bilgisinde (antropontoloji)¹⁵ yoğunlaşması gerekir.¹⁶ Bu dünyanın, bir deney dünyası olduğunun ve gerçeğin bireysel bir niteliğe bağlı bulunduğu anlaşılmasıyla, kavramların zihinsel ve dilsel ürünler olduğu düşüncesi de ortaya çıkmış olur. Bu düşünceyle beraber nominalistlerin (adçıların) temel iddiası olan kavramların bir gerçekliğe (varlığa) sahip olmadıkları görüşü, daha baskın olmaya başlar.

Ockhamlı'nın nominalist yaklaşımını/felsefesini anlamamanın ve doğru bir şekilde yorumlamanın zorluğu, genel felsefesi içinde spekülâtif çalışmalarının az yer kaplamasından ve filozofun yaşadığı dönemin nominalizme olan ilgisinin henüz tam olarak olgunlaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar Ockhamlı dini ve akademik kuruluşların bir üyesi olsa da Oxford'daki ilk çalışmalarında, metafizik ve epistemoloji alanında St. Aquinalı Thomas ve Duns Scotus gibi isimlerin temel çizgisinden çıkmaz.¹⁷ Ockhamlı'nın seleflerinden farkı, görüşlerini daha detaylı ve ölçülü (saygılı) bir şekilde tartışmasıdır. Eleştirilerini eskarlara¹⁸ yöneltmemeye çalışan ve hakiki bilginin imkanını yok edenin nominalizm olmadığını düşünen Ockhamlı, asıl hatalı olanın realizm olduğunu kabul eder. Çünkü tekil olmayan şeyleri zihin dışında konumlandırmak, sadece saçma değil aynı zamanda Aristoteles'in felsefesini, bilimini, gerçeğini yani aklın tamamını yok saymaktır.¹⁹ Orta Çağ'ı etkisi altına alan bu görüş, sadece felsefenin en büyük hatası olarak görülmemeli; aynı zamanda dönemin bilimselliğe ne kadar uzak olduğunun da (kısmi olarakta olsa) bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

Ockhamlı'nın ortaya koyduğu bu düşüncelerin, Aristoteles felsefesi için olumsuz düşüncelere ve buna bağlı olarak tehditlere neden olduğu düşünülebilir. Gerçekte metafizik üzerine olumsuz yorum söz konusu değildir. Çünkü bu alana ilişkin olarak bir reddiyenin aksine, metafiziksel açıdan Tanrı'nın konumlandırılması söz konusudur.

¹⁵ Betül Çotuksöken, *Felsefe: Özne-Söylem*, Notos Kitap, İstanbul 2013, 23.

¹⁶ Çotuksöken, *Orta Çağ Yazıları*, 12.

¹⁷ Ullman, *The Political Thought*, 16.

Bk. İsmet Zeki Eyuboğlu, *Orta Çağ Felsefesi*, Pencere Yayınları, İstanbul 2002, 252.

¹⁸ Ockham'ın nominalist olmayan rakipleri, çok az sempati ve daha az saygı duyduğu topluluktur.

¹⁹ Ullman, *The Political Thought*, 17.

Tüm bunların dışında Ockhamlı, tözlerin, bireylere içkin olduğunu ifade eder. (Onun ikincil dereceden tözleri (cins ve tür kavramlarını)²⁰ tözsel formları uydurulmuş olan Platoncu Aristoteles²¹ görüşü ile değil, bireylerin tözler olduğunu söyleyen Aristoteles ile uyum içindedir.²²) Her ne kadar Aristoteles felsefesi, Orta Çağ felsefesinde yasaklamalara maruz kalsa da özellikle Geç Orta Çağ filozofları için temel bir kaynak niteliğindedir.²³ Bu açıdan tümeller tartışmasının içerdiği sorunları çözmek isteyen tüm filozofların Aristoteles'in felsefesini dikkate almaları beklenir ve bu doğaldır. Çünkü Aristoteles'in Platon felsefesinde eleştirdiği, asıl tözün tümel olmadığı düşüncesi, aslında nominalistlerin de çıkış noktasıdır.²⁴

Bu çıkış noktası ile beliren tümellerin gerçekliğine yönelik eleştiriler, Roscellinus ve Abelardus ile başlasa da ilk ciddi darbe Ockhamlı ile ortaya çıkar. Onu izleyen dönemle birlikte Hıristiyan teolojisi, çekim merkezi özelliğini hızla kaybederek yerini yeniden doğan felsefe ve bilime bırakmak zorunda kalır. Ockhamlı'ya göre evrende gerçekten var olanlar tekil, bireysel ve somut varlıklardır. Bunların dışında hiçbir şeyin gerçekliği söz konusu değildir. Tümel kavramlar ise sadece bir ad (*nomen*) veya terimden ibarettir.²⁵ Tümellik ise isimlere veya terimlere özgü bir şeydir; ayrıca, terimleri küme içine almak olarak da düşünülebilir.²⁶

Ockhamlı'nın bakış açısına göre tipik olarak terimler ya da sözcükler, kavramlardan ziyade esas olarak şeyleri simgeler. Mantıksal ve epistemolojik tüm özellikleri, tekil nesnel arasındaki ilişkilerle açıklamaya çalışan Ockhamlı'nın gerçek ustalığı ise bireyin zihinsel dildeki (kavram) rolünü ortaya koyma çabasında yatmaktadır. En fazla önem verdiği argümanları arasında, daha az varlık ile daha fazla varlığı ortaya koyarak gereksiz yere çoğaltma yapılmaması düşüncesi yer alır. Bununla

²⁰ Porphyrios, *Isagoge*, (çev: Betül Çotuksöken), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, 15.

²¹ "Ockhamlı bireyselleştirici ilkenin bireylerin kendilerinde bulunduğunu savunur. Onun düşüncesi ikinci dereceden tözleri (cins ve tür) ve tözsel formları uydurmuş olan Aristoteles'le değil, bireylerin tözler olduğunu söylemiş olan Aristoteles'le tam bir uyum içindedir."

Bk. M. Crubellier&P. Pellegrin, *Aristoteles: Filozof ve Bilme Meselesi*, (çev: Burag Garen Beşiktaşlıyan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, 16.

Bk. Betül Çotuksöken & Saffet Babür, *Metinlerle Orta Çağda Felsefe* (3. Baskı), Bilgesu Yayınları, Ankara 2015, 30.

²² Betül Çotuksöken & Saffet Babür, *Metinlerle Orta Çağda Felsefe* (3. Baskı), Bilgesu Yayınları, Ankara 2015, 30.

²³ Afşar Timuçin, *Düşünce Tarihi 1*, (6. Baskı), Bulut Yayıncılık, İstanbul 2007, 375.

²⁴ Çotuksöken & Babür, *Orta Çağda Felsefe*, 30.

²⁵ Sara Çelik, *Bilgi Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2016, 200.

²⁶ Tıpkı varoluş bakımından birbirine benzeyen varlıkların küme olarak ya da sınıf (class) olarak adlandırılması gibi.

birlikte epistemolojinin ana sorunlarının kaynağını teşkil eden bilginin varlık boyutunun gözardı edilmesi ile bilginin konusunu içeren nesnenin ve onun varlıksal niteliklerinin gözardı edilmesi neticesinde ortaya çıkan sorunları Ockhamlı farkedenerler arasındadır. Scotus'un ortaya koyduğu, "Her bir çokluk, birliğe veya mümkün olan en küçük sayıya indirgeniyor,"²⁷ argümanını Ockhamlı'da doğrular bu sorunları göz önünde bulundurur. Onun için prensip olarak görülen bu argüman, Boethius ve daha önceki arabulucular tarafından diyalektik öneri için sıkça kullanılır. Aynı şekilde Boethius tarafından kullanılan "zihnin ortak anlayışı" ifadesi de düşünürler veya en azından bu konuda çalışmaları olanlar tarafından kabul edilen bir bildirim ifade eder. Hem Scotus hem de Ockhamlı, kavramlar ve gerçeklik açısından birlik ve basitlik yönünden "ustura argümanını" uygulamışlardır. (Russell'a göre bu argümanın ustura ifadesi şeklinde kullanımına Ockhamlı'nın eserlerinde rastlanmaz. Ancak kavramın kullanımının tarihsel olarak 1410 yılında, Peter of Can'in, antipapa olarak kabul edilen ve tarihteki tüm papaların listesinde²⁸ ismi yer almayan Papa V. Alexander'ı ustura ile öldürdüğü olayına dayandığı ifade edilir.²⁹) Bu bağlamda "Ockhamlı'nın Usturası" (*ideo dico quod non est ponenda pluralitas sine necessitate*)³⁰ ifadesi Russell tarafından Ockhamlı'nın basitlik ilkesini ifade etmek için kullanılır.³¹ Bu argüman, tutumluluk biçiminde özetlenebilecek bir ilke olarak da düşünülebilir. Bilim insanlarının sık sık başvurduğu bu ilke, ilgi çekici yönünün yanı sıra kimi zaman tuzaklara da mahkumdur. Belki de bu ilkenin tek işlevi daha ilginç tanımlamaların ve bunlarla beraber ortaya çıkan tartışmalarının önünü kesmektir.³² Ockhamlı'nın tarihsel süreç içerisinde felsefi dönüşümde oynadığı önemli rol göz önünde bulundurulduğunda, onun basitlik ilkesine

²⁷ Armand Maurer, *The Philosophy of William of Ockham*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 1999, 127.

Bk. Paul Strathern, *Bertrand Russell*, (çev: Rabia Elif Özcan), Zeplin Kitap Felsefe Dizisi, İstanbul 2016, 71.

²⁸ "Pope Benedict XVI announces his resignation at end of month", Vatican Radio, <https://www.vaticannews.va/en.html>.

²⁹ Maurer, *William of Ockham*, 127.

Bk. Robert E Orton, "Ockham's Razor and Plato's Beard", *Journal for Research in Mathematics Education*, Vol. 26, No. 3, 1995, 204-229.

Bk. İlker Balkan, *Ockham'ın Usturası*, Altın Bilek Yayınları, İstanbul 2016, 10.

Bk. Atakan Altınörs, (Der. & Çev.), *Analitik Felsefe*, Say Yayınları, İstanbul 2008, 9.

³⁰ "Bir zaruret olmadıkça varlıkları çoğaltmamalıdır."

³¹ "Ockham prensibi, İngilizler arasında Ockham usturası şeklinde ifade ediliyor. Bu kelimenin etimolojik manası (radere=kazımak) Ockham prensibinin ruhuna çok daha uygun düşüyor.

Bk. Bertrand Russell, *Felsefe'de İlmî Metod*, (2. Baskı), (Çev. Hamdi Akverdi), Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2006, 99.

³² David Eagleman, *İncognito*, (32. Baskı), (Çev. Zeynep Arık Tozar), İnkilap Kitabevi, İstanbul 2019, 216.

dayanan bu düşüncelerinin, özellikle modern dönem adına merkezi bir konuma sahip olduğu görülecektir.

Nominalizmin etkisiyle skolastizmin ölümü ve Ockhamlı'nın siyasi düşüncelerinin Orta Çağ toplumsal düzeni için yıkıcı olduğu yaygın şekilde görülür. Kilisenin organik bir beden ve vahiy olarak tek bir evrensel hakikat şeklinde sunduğu geleneksel düşüncelerine karşılık Ockhamlı, insanlar arasında soyutlama doktrini ile elde ettiği özneliği, felsefeye hakim kılmak ister.³³ Siyasi açıdan bakıldığında Ockhamlı, her şeyden önce ahlaki ve manevi değerlere, siyasetin ötesinde kesin bir bağlılık sürdürürken bu karmaşıklıkların ortaya çıktığı hukuki ve siyasi alan hakkında makul bir görüş benimser. Dikkatli bir okumayla onun bu duruşunun dini bir protesto olarak yorumlanması mümkündür. Ancak sadece teorik düzlemde kalan bu siyasetin dönemin kısa ve uzun vadeli taleplerini dikkate alması hasebiyle onun siyasi görüşleri tutarlılık arz eder.³⁴ Ockhamlı'nın felsefi ve teolojik yazılarının yanı sıra siyasetle ilgili kısımlarında temel felsefi problem, siyasal eserlerde objektiflik ve bireycilik arasındaki çalkantılardır. Dünyayı tek başına karşısına almayı ve topluluk yönetiminde ise devrimci bir değişimi savunduğu için Ockhamlı, dinsel düzeltmeye karşı bireysel hakları öne çıkararak veya bireyin iç dünyasının kesinliklerinin dışarıdan denetlenmesine engel olarak anarşizm³⁵ tohumlarını bu anlamda ilk ekenler arasında gösterilebilir.³⁶ Bunun yanı sıra Ockhamlı'nın, bazı durumlarda bilimsel şeylerin, adaletin sağlanmasında etkin rol oynamasına dair görüşü, onun modern dönem filozofu sayılmasında etkilidir.

Ockhamlı'nın bu süreçteki konumunu daha net olarak ifade edebilme, konuyu bir bütünlük içerisinde açıklayabilme adına Ockhamlı'nın hayatı ve yaşamış olduğu yüzyılın genel karakterini ortaya koymak önem arz etmektedir. Bu da çalışmanın Birinci Bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmanın İkinci Bölümü'nde ise, Ockhamlı'nın

³³ Ullman, *The Political Thought*, 234.

Bk. Edouard Leaneau, *Orta Çağ Felsefesi*, (3. Baskı), (Çev. Betül Çotuksöken), İletişim Yayınları, İstanbul 2015, 127.

³⁴ Walter Ullman (Ed), *The Political Thought of William of Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge 2002, 241.

³⁵ Ockhamlı'nın dini bir tarikat olan Fransiskanlara bağlı oluşu ve Yeni Ahit'te Paul'un özdeyişi olan "Tanrının dışında otorite yoktur." sözüne olan bağlılığı düşünülürse anarşizmin tohumlarını attığı düşünülebilir. Diğer taraftan şu da unutulmamalıdır ki Hz. İsa sürekli olarak siyasal otoriteyle inceden inceye alay etmiştir.

Bk. Peter Marshall, *Anarşizmin Tarihi*, (çev: Yavuz Alagon), İmge Kitabevi, İstanbul 2003, 125.

³⁶ Ullman, *The Political Thought*, 68.

epistemolojisi, radikal bir tutumla benimsediği, varlık ya da gerçeklik anlayışı ve bu tutumla benimsenen bireyselliği üzerinden bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yine aynı bağlam içerisinde düşünürün, gerçek olarak ifade edilen her şeyin gerçek kişi tarafından yapıldığı iddiasıyla ve bunların kavramsal olan bireylerin hiçbir biçime sahip olmadığını aynı zamanda diğer bütün bireylerden esasen ayrı oldukları düşüncesi temelinden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra bilgiyi ayrıntılı inceleyen ve bilgiyi önermelerle kuran Ockhamlı'ya göre, önermeler duyusal şeylerle değil, zihinsel şeylerle oluşturulan bir gerçekliktir. Zihinsel dilin inşasının temel ögesi olan kavramlar ise zihinsel dilin en temel birimleri olarak görülür ve onların semantiklerinde nasıl bir belirleyiciliğe sahip oldukları üzerinden izah edilir. Kısacası bütün bu konuları irdeleyen Ockhamlı, epistemolojisini nominalizm, dil-anlam ilişkisi, terimlerin özellikleri, önermelerin konusu ve bazı mantık mevzuları çerçevesinde tartışır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü'nde, kesin bilginin sağlam temelini oluşturmayı amaçlayan Ockhamlı'nın gerçek bilgi ve dil için sadece tekil varlıkların gerekli olduğunu vurgulaması ontolojik açıdan ele alınır. Bu noktada ontolojideki amacı, madde kategorilerinin dışında kalan her şeyi gerçek dışı kabul ederek, şeyleri isimlerin içine yerleştirmesiyle isimlerden başka gerçeklik olmadığını iddia etmektir. Açıkçası, Ockhamlı bilgiye iletişim boyutu da katarak onun, kavramlar (ideler) ve sözcükler düzleminde ikili yapı olarak görülmesini sağlar. Böylelikle artık var olanlar (şeyler), kavramlar (ideler) ve sözcüklerden (dil) oluşan üçlü kavram ile karşı karşıya kalırız: Bu süreç, şeylerin bir araya gelmesiyle oluşan dünya, zihindeki kavramlar ve bunların iletimini sağlayan seslerden oluşan (sözcük) üç farklı tabakanın birlikte hareketidir.³⁷ Dolayısıyla Ockhamlı'ya göre kategoriler, bir şeyleri sınıflandırmaktan ziyade, maddeleri ve nitelikleri belirlemek için temelde on farklı şekilde isimlendirmek ve temsil etmekten başka bir işleve sahip değildir.³⁸ Varlık kavramını tek kişilik bir konu olarak ele alan Ockhamlı'nın felsefesi geliştikçe daha basit bir kavram olan tekil kavramını kullanmayı tercih eder. Ona göre tekil olan şey, varlık şeklidir ve tümel olan ise bireyin³⁹ sayısal bütünlüğüdür. Diğer bir ifadeyle, genel ve spesifik birlik, değerlerindeki kavramlara, daha geniş ve daha az sayıda bireysel şeyin işareti olarak

³⁷ Tepe, *Varlık ve Bilgi*, 8.

³⁸ Adams, *Ockham*, 306.

³⁹ Res (entitas): Kendilik. (nesnenin varlığını veya özünü oluşturan şey.)

bağlanır.⁴⁰ Bu gerçek, mantıksal modların varlığına işaret eder, ancak bireysel olanlar gerçek sayılmazlar. Gerçeklik ve olasılık varlık değil, öngörme biçimidir. Mesela bir gül kavramı, gülün kendisidir, gerçek varlığı ile değil, zihnin ona verdiği isim ile nesnel olur.

Çalışmanın Sonuç Bölümü'nde ise Ockhamlı'nın epistemolojisi ve ontolojisi değerlendirilmiştir. Modern dil analizi öncesinde ise fizik ve metafiziğin yanı sıra mantık problemlerini de azaltmayı amaçlayan Ockhamlı, bir tür proto-analiz uygular. Zihinde kurgulanan bileşenlerin (*universalia*), dış dünyada gerçekliği yansıtan şeylere (*res*) indirgenmesini savunur. Bu duruma bağlı olarak, günümüzün bilişsel bilimler ve zihin felsefesindeki bazı derin kaygılarla ilişkili olabileceğine yönelik, zihinsel süreçlere tabi olan tümeller üzerine ve ortak bileşenlerin ortaya çıkması neticesinde insanın özne kılınması üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

⁴⁰ Maurer, *William of Ockham*, 519.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR GEÇ ORTA ÇAĞ FİLOZOFU OLARAK OCKHAMLI WILLIAM

1.1. HAYATI VE ESERLERİ

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Kuzey Avrupa üniversitelerine egemen olan ve modern düşünceyi şekillendirmede önemli rol oynayan nominalizm hareketinin başlatıcısı olarak kabul edilen Ockhamlı, Aquinalı ve Scotus ile birlikte en etkili üç Skolastik filozoftan biridir. 1280-1290 yılları arasında Londra'nın güneybatısında Surrey'deki ⁴¹ Ockham kasabasında doğduğu kabul edilen William'ın Canterbury Başpiskoposu Robert Winchelsey'in kayıt defterinde yer alan bilgiye göre asıl adı "Guillelmus de Ockham"dır. ⁴² On dört yaşındayken Londra'daki bir Fransisken manastırında eğitimine başlayan Ockhamlı'nın bundan önceki yaşantısı ve ebeveynleri hakkında hiçbir bilgi yoktur. ⁴³ Buradaki eğitiminde, mantığa odaklanan Ockhamlı'nın kariyeri boyunca mantığa olan ilgisi hiçbir zaman azalmaz. Aksine Ockhamlı'nın mantığı, Tanrı, dünya, dini veya sivil kurumlar da dahil olmak üzere tüm şeylerin bilimlerini yapmak için temel ve vazgeçilmez olarak görülür. Onun için mantık, tüm ihtilaflarında rakiplerine karşı ana silah olarak hizmet eder.

1306 yılında Londra Southwark'taki Canterbury'nin başpiskoposu tarafından *subdeacon*⁴⁴ ilan edilen Ockhamlı'nın Londra'da eğitim görmesi desteklenir. Daha sonra Ockhamlı'nın ileri eğitim için Paris'e gönderildiği veya aynı manastırda kaldığı yönünde iki farklı rivayetten bahsedilir. Ockhamlı'nın bu rivayetlerden hangisini takip ettiğini destekleyecek doğrudan bir bilgi yoktur, ancak bu alternatiflerden birisini gerçekleştirdiği kesindir. 1309 yılında teoloji okumak üzere Greyfriars'a ⁴⁵ giden Ockhamlı, burada temel mantık ve bilim (doğa felsefesi) eğitimi alır. ⁴⁶

⁴¹ Ockham, Surrey kasabasında büyüdüğünden dolayı bu kasabadaki All Saints kilisesinin bir camına onun adına bir vitray yerleştirilmiştir.

⁴² Adams, *Ockham*, 15.

⁴³ *William of Ockham*, (2019),

<https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history> ;

Bk. *William of Ockham*, (2019), <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>.

⁴⁴ Deacon: Kilise ve cemaat işlerinde gönüllü olarak papaza yardım eden kimse.

Subdeacon: Deacon'a yardım eden Katolik din adamı.

⁴⁵ 1225-1538 yılları arasında Londra'nın kuzey batısında kurulan ikinci en büyük Fransisken manastırır. Geniş bir yükseköğretim bölgesinde yer alan manastır, geniş bir mantık ve teolojik metinlerin yer aldığı

Greyfriars'daki eğitiminden sonra Oxford Üniversitesi'ndeki geleneksel teoloji çalışmalarına devam eden Ockhamlı'nın o dönem kendi konumunu geliştirmek isteyen her öğrencinin yaptığı gibi Peter Lombard'ın *Sentences* kitabı üzerine ders vermesi ve yorum yapması gerekiyordu. Böylece 1317/8-1319/20 yılları arasında Peter Lombard'ın *Sentences* kitabı üzerine dersler veren Ockhamlı'nın bu kitap hakkındaki görüşleri, Oxford'daki teoloji bölümü üyelerine karşı güçlü bir muhalefet uyandırır ve üniversiteyi, teoloji dalında yüksek lisans derecesi elde etmeden bırakmak zorunda kalır. Oxford'daki teoloji bölümüne girmesine rağmen programı tamamlayamaz ve asla Oxford'da tam bir teoloji uzmanı da olamaz.⁴⁷ Bundan dolayı o, “*Venerabilis Inceptor*”⁴⁸ lakabı ile anılır.⁴⁹

Oxford'da istediği başarıyı elde edemeyen Ockhamlı, doktora eğitimi için üniversiteye dönmeyi beklerken Fransisken okulunda 1321-1324 yılları arasında mantık ve doğa felsefesi dersleri verir. Bu yıllarda felsefe ve mantık üzerine birçok derin çalışma yapan Ockhamlı akademik kariyerine, doğa felsefesindeki mantık noktalarını inceleyerek ve teolojik tartışmalara katılarak devam eder.⁵⁰ Bu süreçte; *Ockham's Theory of Terms* (Part I of the *Summa Logicae*), *Ockham's Theory of Propositions* (Part

bir kütüphaneye sahiptir. On dördüncü yüzyılın başlarında önemli bir entelektüel merkez olan manastır, Oxford Üniversitesi ile çeşitli çatışmalar içerisinde de olmuştur. Manastırın o zamanki öğrencileri arasında Ockhamlı William dışında Walter Chatton ve Adam Wodeham yer almaktadır.

Bk. Kingsford, C. L. *The Grey Friars of London*. Aberdeen: Aberdeen University Press 1915, 15-27. *British History Online*, accessed January 5, 2019, <http://www.british-history.ac.uk/brit-franciscan-soc/vol6>.

Bk. Alain Minc, *Yeni Orta Çağ*, (Çev. M. Ali Ağaoğulları), İmge Kitabevi, Ankara 1995, 123.

⁴⁶ Adams, *Ockham*, 15.

⁴⁷ Adams, *Ockham*, 16.

Bk. G. R. (Ed) Evans, *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, Tuta Sub Aegide Pallas (Brill), Boston 2002, 13.

⁴⁸ Saygın/Yaşlı Acemi.

⁴⁹ *William of Ockham*, (2019),

<https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history> ;

William of Ockham, (2019), <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>.

⁵⁰ Expositionis in Libros artis logicae prooemium, 1321–24 / Expositio in librum Porphyrii de Praedicabilibus, 1321–24 / Expositio in librum Praedicamentorum Aristotelis, 1321–24 / Expositio in librum in librum Perihermenias Aristotelis, 1321–24 / Expositio super libros Elenchorum (Exposition of Aristotle's Sophistic refutations, 1322–24 / Expositio in libros Physicorum Aristotelis. Prologus et Libri I–III (Exposition of Aristotle's Physics) (1322–24 / Expositio in libros Physicorum Aristotelis. Prologus et Libri IV–VIII (Exposition of Aristotle's Physics) (1322–24 / Brevis summa libri Physicorum (Brief Summa of the Physics, 1322–23 / Summula philosophiae naturalis (Little Summa of Natural Philosophy, 1319–21 / Quaestiones in libros Physicorum Aristotelis (Questions on Aristotle's Books of the Physics, before 1324. Bu eserlerin baskıları hem nadir hem tam olarak güvenilir değildir.

Bk. Paul Vincent Spade, *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, 20.

Bk. Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, Allen&Unwin (2000), 462-463.

II of the Summa Logicae) adlı eserlerini kaleme alır. Bu eserlerinin içeriği kendi dil felsefesini ve mantıksal doktrinlerini yansıtır. Bu süreçte tartışılan Ockhamlı'nın görüşleri, evrensel teorisi ve basit varsayımının tanımı üzerinedir. Ayrıca Aristoteles kategorilerinin yeniden yorumlanması da bu tartışmaların merkezinde yer alır. Ockhamlı soyut isimlerin veya soyutlamaların, maddelerin ve niteliklerin dışında gerçek bir varlık kazandıran dilsel yanlış anlamalar olduğunu belirtir.⁵¹ Ockhamlı'nın kariyerinin en verimli dönemi, Aristoteles'in mantığı ve fiziği üzerine yorumlarını içeren yazılarını kaleme aldığı süreçtir.⁵² Londra'da kendisi için sıkı bir eleştirmen haline alan arkadaşlarıyla (teoloji alanında öğretim görevlisi olan Walter Chatton ve daha sonradan onun asistanı olan Wodeham Adam) birlikte yaşamaya başlar.

1323 yılında Oxford, güçleri ve özgünlükleriyle tanınan öğretileriyle Ockhamlı'yı eleştiren Scotus'un partizanlarının yanı sıra Dominik ustaların çoğunun ve bazı laik hocaların da eleştirdiği bir tartışma konusu haline gelir. Üniversitenin şansölyesi olan John Lutterell, 1324'te bazı yıllara ait yazılarının sapkınlık şüphesi nedeniyle karşı karşıya kaldığı suçlamaları savunması için Ockhamlı'yı Avignon'a çağırır. Bu kadarla kalmayan şansölye, Ockhamlı'ya yönelik *heretical* eğitim suçlaması yapmak üzere Avignon'daki papaz mahkemesine başvurur.⁵³ 1324 sonbaharında papanın isteği üzerine ülkesini, Avignon kenti için terk eden Ockhamlı, yalnızca anlaşmazlıklar ile değil, aynı zamanda otoritenin zorluğuyla sarsılmış bir üniversite ortamı ile karşılaşır.

Ockhamlı, John Lutterell ile tekrar Avignon'da buluşur. Eski Oxford Şansölyesi⁵⁴ XXII. Papa'ya yazmış olduğu bilimsel bir incelemede, Ockhamlı'nın Cümleler üzerine öğretisini kınar ve Ockhamlı'nın ciddi hatalar içinde olduğunu öne sürer. Bunun üzerine Lutterell'in de yer aldığı altı teologtan oluşan komite, Ockhamlı'nın yorumundan alıntılarını temel alan iki rapor hazırlar. İlk komisyonun hazırladığı rapora göre Ockhamlı'nın fizik hakkındaki öğretisinin içinde bulunan zaman, yer ve hareket gibi konuların teolojinin bir parçası olmadığı gerekçesi ile suçlamalardan çıkarılması istenir. Fakat ikinci rapor Ockhamlı'ya yönelik daha ciddi eleştiriler içermektedir. Bununla birlikte Ockhamlı, Papa'ya önceki düşüncelerine yönelik bazı düzeltmeler yaptığı *Ordinatio*'nun bir kopyasını sunar. Öğretisi için mahkum edileceği ortaya çıkar ancak

⁵¹ J. Courtenay, *Ockhamism*, 139.

⁵² J. Courtenay, *Ockhamism*, 106.

⁵³ Andrew E. Larsen, *The School of Heretics*, Brill NV, The Netherlands 2011, 77.

⁵⁴ John Luttrell, 1322'de bir öğretim elemanının talebi üzerine görevden alınmıştır.

bu durum hiç bir zaman gerçekleşmez.⁵⁵ Avignon'daki yaşamına ilişkin ev hapsinde olduğu ileri sürülmesine rağmen bunun abartıldığı kesindir, ancak soruşturma komisyonunun onun yazılarını incelemek istemesi durumunda gözetimde kalması gereklidir. Bu soruşturma sürecinde evdeki zamanı iyi kullanan Ockhamlı metafiziğini konu alan son büyük teoloji eseri *Quodlibetal Questions*'ı de içeren birçok çalışmasını burada ortaya koyar. Bu eseri büyük ölçüde 1322-1324 yılları arasında Londra'da gerçekleşen tartışmalara dayanır. Onun felsefesindeki lisansüstü derslerinin temelini yansıtan bu eser, Ockhamlı'nın tüm çalışmalarını da kapsar.

Avignon manastırındayken, kendisine karşı suçlamaları değerlendirmek için kurulan komisyonun kararına bağlı kalmaksızın çalışmalarına devam eden Ockhamlı, Fransisken hareketinin önde gelen destekçilerinden olan hukuk doktoru Bergamolu Bonagratia ile bir araya gelir. Papaların yoksulluk ve özellikle Mesih'in ve Havarilerin yoksulluğu ile ilgili yaptığı çalışmaları inceleyen Ockhamlı, araştırmalarının sonucunda, Papa XXII. John'un önceki papalarinkiyle çelişen açıklamalar yaptığını belirler. Bu sırada 1327'de, Fransisken Genel Sekreteri Cesenalı Michael, mülk konusundaki anlaşmazlıklarla bağlantılı olarak Papa XXII. John tarafından aynı konudaki tartışmalardan dolayı Avignon'da bulunmaktadır. *Apostolik*⁵⁶ yoksulluğu, İsa ve Havarilerin kendilerine ait hiçbir mülkiyete sahip olmadıkları gerekçesiyle savunan Fransiskenler gibi, başkalarının cömertliklerini dilenerek yaşamaya devam ettikleri görüşü üzerine Fransiskenler bu görüşü dile getirirler ve kendi uygulamalarının özel bir *Mesih'in taklidi* olduğunu savunurlar. Bu durum, Cesenalı Michael'ın doktrinini reddeden Papa XXII. John ile Michael arasında ciddi bir çatışma yaşanmasına ve 1328'de işlerin gerçek bir krize dönüşmesine neden olur. Öyle ki 26 Mayıs 1328'de Michael, Bonagratia ve Ockhamlı eşliğinde Avignon'dan Pisa'ya kaçar. Kutsal Roma İmparatoru Bavyeralı Ludwig (IV. Louis) ile Papalık arasında siyasi bir ihtilaf olduğu için Ockhamlı ve arkadaşlarının Pisa'ya kaçmaları doğru bir tercihtir. Bunun üzerine Papa XXII. John, Ockhamlı ve arkadaşlarının tutuklanarak Avignon'a geri dönmeleri için emir verir fakat amacına ulaşamaz.⁵⁷ Siyasi faktörlerin etkisi altında kalan

⁵⁵ *William of Ockham*, (2019),

<https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history> ;

Bk. *William of Ockham*, (2019), <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>.

⁵⁶ Bir havari tarafından kurulmuş olan kiliselere verilen sıfattır.

⁵⁷ *William of Ockham*, (2019),

<https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history> ;

Ockhamlı, imparator ile yaptığı görüşmede onu savunması halinde kalemiyle ona hizmet edeceğini bildirir. Fakat bu olay ile ilgili tarihi bir belge yoktur.⁵⁸

1329'da Münih'e dönen Ockhamlı, ölümüne kadar orada kalır. Bu süre zarfında, Ockhamlı sadece politik konular üzerine yazar.⁵⁹ Bunların çoğu papa, imparator, kilise ve devlet güçlerini konu alan ahlaki, yasal ve politik kavramlar hakkında önemli tartışmalardır.

1329'da Münih'e geldikten sonra felsefe ve teolojiyi terk eden Ockhamlı, hayatının geri kalan kısmında papalık dünyasının cahiliyeti üzerine bir dizi polemik eser de kaleme alır. Avignon'dan izinsiz çıkışı sonrasında dışlanan Ockhamlı, 1334'te XXII. John'nun ölümünden sonra, XII. Benedict'in (1334–42) döneminde ve VI. Clement'in seçilmesinden sonra da aynı temel pozisyonda kalır.⁶⁰

Ockhamlı'nın son yirmi yılda ele almış olduğu konulardan birisi de havarisel ve Fransisken yoksulluğu üzerinden hareketle kilise ile imparatorluk arasındaki ilişkiyi kaleme almasıdır. Gayesi papalığın yetkilerini sınırlandırarak bu yetkileri konseylere (danışma kurullarına) vermek olan Ockhamlı'ya göre ancak bu temsilci kurullarının aydınlatıcı eleştirileri sayesinde hakikate ulaşılabilecektir.⁶¹ Diğer bir ifadeyle, ona göre papanın gücü, İncil ve doğa yasaları ile sınırlıdır. Bu nedenle papalığa karşı İncil'i savunmak ya da İncil'in tarafını tutmak meşrudur. 1330'dan 1338'e kadar bu anlaşmazlığın etkisiyle Ockhamlı, on beşin üzerinde eser kaleme alır. Bu eserlerin bir kısmı basılmıştır ama nadir olduğundan ulaşma imkanı yoktur. Bazı önemli eserler ise (Aristoteles'in *Fizik* adlı eseri üzerine yazılanların) hiç basılmadığından bunlara daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Yine bu eserlerin bir çoğunlu kolektif çalışmalardır. Lakin

Bk. *William of Ockham*, (2019), <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>.

⁵⁸ William Ockham, *Philosophical Writings*, (Trans. Philotheus Boehner), The Bobbs-Merrill Company, New York 1957, 17.

⁵⁹ *Opus nonaginta dierum* (1332–34) / *Epistola ad fratres minores* (1334) / *Dialogus* (before 1335) / *Tractatus contra Johannem* [XXII] (1335) / *Tractatus contra Benedictum* [XII] (1337–38) / *Octo quaestiones de potestate papae* (1340–41) / *Consultatio de causa matrimoniali* (1341–42) / *Breviloquium* (1341–42) / *De imperatorum et pontificum potestate* [also known as "Defensorium"] (1346–47).

Bk. Paul Vincent Spade, *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge 1999, 18.

Bk. Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, Allen&Unwin (2000), 462.463.

⁶⁰ William Ockham, *Quodlibetal Questions*, (Trans. Alfred J. Freddoso & Francis E. Kelley), Yale University Press, London 1991, 18;

Bk. Ullman, *The Political Thought*, 8.

⁶¹ Bayındır, *Din Felsefesi*, 2.

Bk. Brian Tierney, "Ockham, the Conciliar Theory, and the Canonists", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 15, No. 1, 1954, 40-70.

en kapsamlı olan *Opus Nonaginta Dierum* (90 Günün Çalışması) eserini tek başına yazmıştır.

Ockhamlı'nın nominalist çıkışı ve siyasi yönelişi, kiliseyi dünyaya bağlayan on yüzyıllık bağı koparmak anlamı taşımaktadır. Bu aynı zamanda skolastiğin de sonu anlamına gelir. Kısacası, nominalizmin ortaya çıkışı ile papalığın kudretinin çöküşü, aynı dönemlere rastlar. Onun düşünceleri ondördüncü ve onbeşinci yüzyıllarda üniversitelerin gerçek bir savaş meydanına dönüşmesini; rönesans ve reform hareketleriyle üzerinde durulacak olan realistlerle nominalistlerin kavgalarının başlangıcını yansıtır.⁶² Paris Üniversitesi'nde yaşanan tartışmalar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ockhamlı'nın Papa XXII. John ile yaşamış olduğu tartışmalar ile ilgili olarak Paris Üniversitesi, Ockhamlı'nın Kıta'daki düşüncesinin yayılmasının etkileri üzerinde uzun bir süre yoğunlaşır. Sanat fakültesi sözü edilenlerin henüz incelenmediği ve onaylanmadığı için onların öğretilmemesini içeren bir tüzük yayınlar. Daha sonra inanca aykırı olduğu durumlarda söz konusu olduğu için doktrini öğretmemesi için Fakülte tarafından herkese kamusal veya özel toplantılarda Ockhamlı'nın konferanslarını dinlemeyeceklerine ya da çalışmalarıyla ilgili tartışmalara katılmayacaklarına dair yemin ettirilir. Fakültenin bu tüzüğü,⁶³ 25 Eylül 1339'da üniversitenin rektörünün de yer aldığı dört üye (ülke) tarafından imzalanarak yayımlanır.⁶⁴

Orta Çağ uzmanlarına göre Ockhamlı, ölümünden kısa bir süre önce kilise ile uzlaşmayı amaçlarken bu uzlaşma olmadan ölür. Ockhamlı'nın 10 Nisan 1347 tarihinde öldüğü, mezarına takılan sunak sayesinde bilinir.⁶⁵ Fakat bu tarih hakkında kesin bir

⁶² Bayındır, *Din Felsefesi*, 2.

⁶³ J. Courtenay, *Ockhamism*, 169.

Tüzük iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi, devlet başkanlarının kamuya açık veya özel olarak ders kitabı olarak kabul edilebilir metinler olduğuna karar verme yetkisi taşır. Karara uyulmaması halinde bir yıl görevden alma veya terfi engelleme ile cezalandırılırdı. İkincisi ise daha çok lisans öğrencilerini kapsamaktaydı ve tartışmalar esnasında kürsü başkanı takip edilmelidir. Anlaşmazlık söz konusu olduğunda kürsü başkanına başvurmak gereklidir. Bu kurallara uyulmaması halinde ise öğrenci değil kürsü başkanı ceza alır ve bu ceza ise üç öğretim günü boyunca ders vermesi engellenerek maddi olarak cezalandırılırdı.

⁶⁴ J. Courtenay, *Ockhamism*, s. 167; J. M. M. H. Thijssen, Once again the Ockhamist Statutes of 1339 and 1340, *Journal Vivarium*, Volume 28: Issue 2, 136-167.

Bk. David Luscombe, *Medieval Thought*, Oxford University Press Inc, New York 1997, 161.

⁶⁵ Büyük Veba Salgını, Kara Ölüm ya da Kara Veba, 1347-1351 yılları arasında Avrupa'da büyük yıkıma yol açan veba salgınıdır.

bilgi söz konusu değildir.⁶⁶ Birçok kaynakta ölüm nedeninin kara ölüm (veba) olduğu ifade edilir. Oysa ölüm tarihi, veba felaketinden öncedir ve veba 1347 yılında henüz güney Almanya'ya ulaşmamıştır. Münih'teki Fransisken kilisesine gömülür ancak buradan cesedi kaldırıldığı için mezarının yerine ilişkin net bir bilgi yoktur.⁶⁷

⁶⁶ Encyclopedia of Philosophy'e göre ölüm tarihi 1349'dur ancak Betül Çotuksöken ve Saffet Babür'e göre ise bu tarih 1349-1350 yılları arasındadır.

⁶⁷ Maurer, *William of Ockham*, 10.

İKİNCİ BÖLÜM

OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ TEORİSİ VE MANTIK

2.1. OCKHAMLI WILLIAM'DA BİLGİ

Ockhamlı William bilgi görüşüne, aklımızın aynı nesneye iki temel biçimde yaklaştığını düşünerek başlar. Birini sezgisel (*intuitive*), diğerini soyut bilişsel (*abstractive connition*) olarak adlandırır. Yapmış olduğu bu ayrım aklın işleyiş sürecindeki hareketini ortaya koyar. Aslında aklın duygulardan etkilendiğini ve sezgisel kısımla hareket ettiğini düşünür. Pratik yöndeki bu hareketin yoğun duygu karşısında bildiği/inandığı şeye yanlış gözüyle bakmasına fırsat tanır. Diğer taraftan aklın nesneye yaklaşımını teorik noktada sunan zekanın işleyişini irdeler. Zekanın bu anlamda duygulardan bağımsız olduğunu, telkinler karşısında etkilendiğini düşünen Ockhamlı, onun teorik noktada hareket ettiğini ortaya koyar. Bunlar üzerine yapmış olduğu ilk ayrım, zekanın iki eylemidir. İlk eylem, bir kavrayış (*apprehendere*)⁶⁸ eylemidir. Bu eylem basit ya da karmaşık olmasına bakılmaksızın düşüncenin zihinde kavramla ve dilde ise terimle ifade edilmesi ile meydana gelen her şeye ilişkindir. Çünkü kavrayış eyleminde sadece basit olanları değil, aynı zamanda önermeleri, göstergeleri, imkansızlıkları, gereklilikleri ve genel olarak zihinsel irade kapsamındaki her şey kabul edilir.⁶⁹

İkinci eylem, aklın yalnızca nesnesini kavramakla kalmayıp, aynı zamanda onay vermesini sağlayan bir yargılama (*judgment*) hareketidir. Ancak bu ikinci eylem yalnızca önermeyle yapılır. Çünkü akıl önermelerin, doğru olduğunu kavramadıkça

⁶⁸ Apprehendo, apprehendere fiili Latince praehendo (prehendo) fiilinden -ad öne ekiyle türemiş bir fiildir. Apprehendo'nun etimolojik incelemesini yapabilmek için önce prehendo fiiline bakmak gerekir. Prehendo (praehendo), prehendere fiili, Latincedeki capio, capere fiili gibi "almak, kapmak, ele geçirmek" demektir. Tıpkı Latince capio ve Eski Yunanca λαμβάνω (lambano) fiilleri gibi aklın işleyişleri, işleri ve etkinlikleri anlamına da gelir. Bu nedenle Prehendo ve bileşenleri fiziksel ve ahlaki (maddi ve manevi) olarak çift anlama sahiptir. Bu fiilden türemiş olan prehensio, "birini alma (ele geçirme) hakkı (bazı devlet görevlileri için)" demektir.

Praehendo (prehendo) fiilinden -ad öne ekiyle türemiş olan apprehendo, apprehendere fiili, konuşma dilinde "almak, kapmak" demektir. Özenli yazarlar bu fiil yerine prehendo ya da comprehendendo fiillerini tercih ederler. Apprehendo, "akıl yoluyla almak, anlamak, kavramak" demektir. Bu fiilden türemiş olan Apprehensio, "alma, bilgi, bilme, akıl, anlayış, anlama, idrak" anlamına gelen bir isimdir.

Bk. Alfred Ernout & Alfred Meillet, *Dictionnaire Etymologique de la Langue Latine*, Librairie C., Klincksieck, 3. Edition, Paris 1951, 274.

⁶⁹ William Ockham, *Prologue of the Ordinatio of the Venerable Inceptor*, Franciscan Institute, St. Bonaventure 2015, 105.

hiçbir şeye onay vermez, yanlış olduğunu kavramadıkça da hiçbir şeyden ayrılmaz. Bu nedenle, bir önermeye atıfta bulunulduğunda, iki aşamalı bir hareketin mümkün olduğu açıktır, yani bir kavrayış hareketi ve bir de yargılama hareketi söz konusudur.⁷⁰ Ayrıca aklın bir önermeye onay vermesi ya da muhalif olması, anlama ve yargılamanın farklılığından kaynaklanır.

Kavrayış şeylerin birliğine ve çokluğuna bağlı kalarak hareket etmez çünkü hem tümeli hem de tekili kapsar. Bu faaliyet zihinsel kognisyonlar⁷¹ sayesinde gerçekleşir. Diğeri ise kavrayış süreci ile başlayan ve zihnin herhangi bir şey üzerinde yargılama evresidir. Duyumlamanın bir algı yerine geçmesi ise soyutlamadır. Soyutlama da zihinsel işleyişe/sürece tabi olmakla birlikte, duyumlama ile alakalı olmayan/onunla herhangi bir özelliği paylaşmayan bir sonuçtur. Ockhamlı da tüm Orta Çağ sistemlerinde olduğu gibi iki farklı kognisyon seviyesini ayırt etmektedir. Biri, maddi olmayan, manevi veya entelektüel; diğeri ise maddi veya duyuşal. Düşüncenin daha iyi kavranması adına zihinsel bilişte rol oynayan alışkanlığın (habit) işlevini ortaya koymamız noktasında tavsiyede bulunan Ockhamlı, zihinsel kognisyonları aslında gerçek bilgi ve hatırlanan geçmiş tecrübelerin birleşimi olarak görür. Bu açıdan alışkanlık her ikisinin de üretimine katkıda bulunur. Gerçek bilgi, gerçeklik hakkındaki iddiaları veya inkarları; bunların yanı sıra, çıkarımları veya tartışmaları içerir. Algısal işlev ise onun sisteminde iki farklı işlem tarafından gerçekleştirilir: sezgisel (*intuitive*) ve soyut (*abstractive*) biliş. Algılayıcı eylem zamanında geçerli olan ve tüm deneyimsel bilgilere temel sunan ayrıca gerçeklik dünyası ile teması sağlayan sezgisel biliştir. Zihinle dış dünya arasında nedensel bağı sağlayan sezgisel bilgi görüşü, onun felsefesinde alışılmışın dışında bir mana kazanır. Sezgi, bir şeyin gerçeklerden ziyade duygularına dayalı olarak hemen anlama veya bilme yeteneğidir,⁷² şeklindeki tanımı yöneten Ockhamlı'ya göre sezgisel biliş, bir şeyi birden fazla terimle yalın olarak bilmektir.⁷³ Psikolojik bir fenomen olarak soyut bilgi, bizim için bilgi nesnesi olarak

⁷⁰ Ockham, *Prologue of the Ordinatio*, 21.

⁷¹ Genel bir terim olup bütün bilgi yollarını kapsar: algı, hatırlama, hayal, düşünme, muhakeme, yargılama.

⁷² Intuition, (2019). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/intuition>.

Bk. Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (7. Baskı), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010, 1392.

⁷³ Önermesel bilgi doğrulukla ilgili iken tanıma yoluyla bilgi, kişi veya eşyayı içeren varlık ya da varlıklarla ilgilidir.

Bk. Knowledge and Belief, (2019).

bilinen ama var olduklarını veya var olmadıklarını iddia etmemize izin vermeyen bir tür kognisyon olarak kabul edilebilir. Örneğin; “Sokrates’i ve beyaz rengini bilebilirim ancak Sokrates’in beyaz olup olmadığını söyleyemem.” Burada görüldüğü gibi soyut biliş, karmaşık olmayan bir bilgi biçimidir ve sezgiye benzer bir şekilde yargılara temel oluşturabilir. Soyut biliş, Ockhamlı tarafından gerçek, tekil, var olan nesneden türetildiği gibi görünse de, nesneyle teması hemen mümkün değildir. Her durumda bir sezgisel biliş eylemi varsayan Ockhamlı’nın hareketi, soyut bilişin sezgiye olan bağımlılığı şeklinde yorumlanabilir. Alışılmış bilgi olarak sezgisel bilişe bağlı olduğu ve nesne sezgisel olarak algılanana kadar soyut bilgi alışkanlığının oluşmayacağı anlamına gelebilir. Bu aynı zamanda, gerçek biliş olarak bile, soyutlanmanın sezgiye dayandığı anlamı taşır.⁷⁴ Zihin, gerçeklikler dünyasını oluşturan bu tekiler temelinde ortak ya da evrensel olan kavramlar inşa eder. Bu süreç, Ockhamlı tarafından gizli bir işlem (*hidden process*) ve zihnin doğal bir işlemi (*natural operation of the mind*) olarak tanımlanır. Bu bağlamda ayrılma noktası bilinir, tekildir. Varış noktası da bilinir ve o da tümeldir (evrensel).⁷⁵ Ancak bunların hangi süreçte birbirine bağlanacağı spekülasyon konusudur. Gizli işlemin aksine Ockhamlı, *Ordinatio*’nun ilk sorusunda açık bilişi, belirgin olmak, bir önermenin kavrayışının bir özelliği olarak tanımlamaktadır. Buna göre önermeler açık bir şekilde bilinirken, ifadeleri açık değildir.⁷⁶ Dolayısıyla açık bir biliş, terimlerin kavrayışından veya bu kavrayıştan kaynaklanan doğru bir önermenin bilişi olarak ifade edilir. Öyleyse bir önerme oluşturulduğunda, kavrayışı için terimlere ihtiyaç duyulur ve bu yüzden terimler zihinsel süreçte kognisyonlara tabi olur.

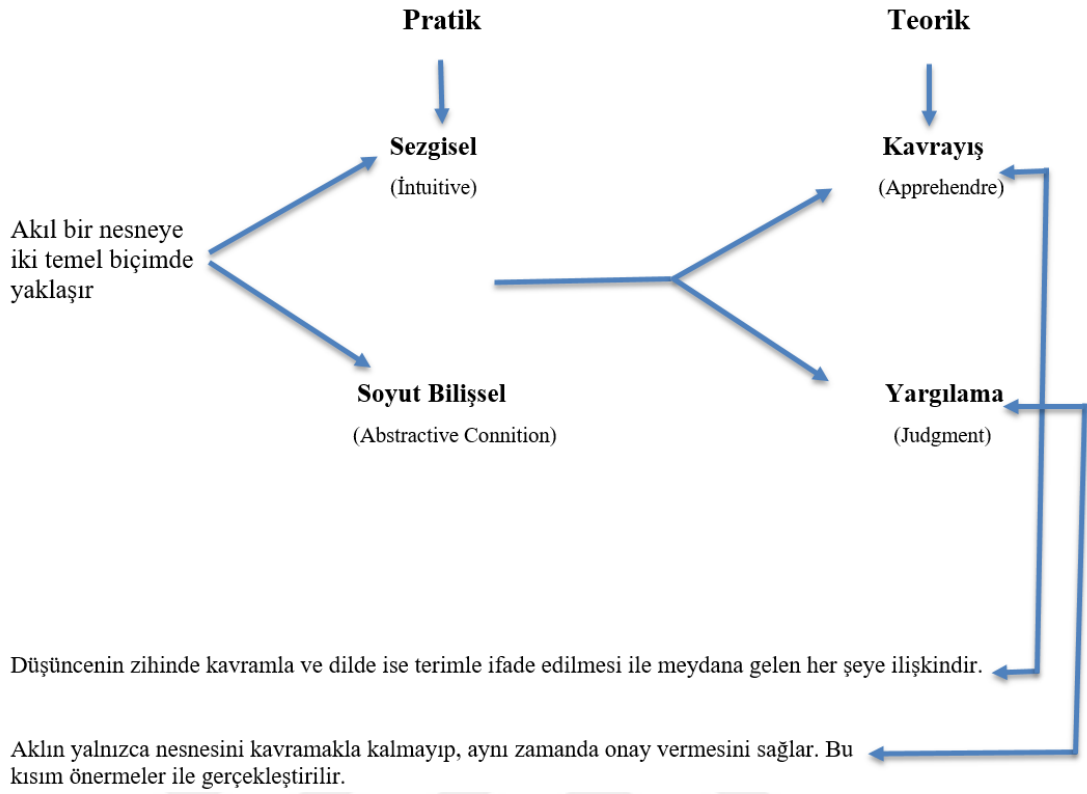
<https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/knowledge-and-belief>.

⁷⁴ Allan B. Wol’teu (Ed), *The Psychology of Habit According to William Ockham*, Franciscan Institute Publications, Belgium 1952, 29.

Bk. Tuba Sarıunal, *Akıl Tutulması*, (Ed. Kemal Kırar), Olimpos Yayınları, İstanbul 2017, 219.

⁷⁵ Allan, *The Psychology of Habit According to William Ockham*, 30.

⁷⁶ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 26.

Şekil 2.1. Kognisyon Süreci

Bu zihinsel süreçle birlikte ortaya çıkan bilgi Ockhamlı tarafından: basit ve karmaşık olarak ikiye bölünür. Basit bilgide terimler, içinde buldukları nesnelere için vardır. Mesela, “Sokrates”, “insan”, “beyaz” gibi. Karmaşık bilgi, nesne önermeleri açısından terimlerle oluşturulur. Örneğin, “Sokrates beyaz bir adamdır.” Dolayısıyla karmaşık bilgi, sezgisel ve soyutlama süreci ile elde edilir.⁷⁷ Sezgisel ve soyut olan iki temel bilgi arasında yapılan ayırma göre Ockhamlı için soyut bilgiler, sezgisel olarak değil, varoluştan beri soyutlardır. Dolayısıyla eğer Sokrates’i ve beyazlığını bilirsek ve onun beyaz olduğuna dair kanıtlarla yargıyorsak bu bilgi sezgisel niteliktedir. Fakat imgeleme sonrasında onun hakkındaki farkındalığımız ise soyutlayıcı olarak gerçekleşir. Çünkü onun temelinde, hayal edilen şeyin gerçekten varolup olmadığı kanıtlanamayacağı için, bir Hıristiyan olarak Ockhamlı, kutsanmış kişilerin cennette Tanrı ile karşılaşacağı ve mutlu olacağı fikrinden dolayı Tanrı’nın varlığındaki sezgisini takip eder.⁷⁸ Böylelikle kutsanmış kişiler kendileri için basit bir konseptte, soyut bir bilgiye sahip olurlar. Bu kavram, kutsanmış kişiye Tanrı’nın özü hakkında ayrı bir bilgi

⁷⁷ Maurer, *William of Ockham*, 457.

⁷⁸ Maurer, *William of Ockham*, 265.

sunar. Ockhamlı soyut bilginin, bireysel ve kesin bir şeyle başladığını, daha sonra genel ya da evrensel olana geçtiği ve böylelikle bağımsızlığını kazandığı noktasında ısrarcıdır.

Bilişin kökeni ile ilgili olarak bilinen ilk şey “tekil mi?” sorusunun cevabı: bilinen ilk şey evrensel değildir çünkü zekanın ilk ve uygun amacı tekildir ve bu nedenle, bilişin kökeni ile ilgili ilk şey tekildir.⁷⁹ Hem akıl hem de duyu aynı nesneye sahiptir ama bilişin kökeninden bahsediliyorsa, tekil bir şey duyu yetisinin ilk hedefidir. Burada tekil şeylerin sayısal olarak tek şey anlamına gelmediğini çünkü bunların sadece sayısal olarak değil aynı zamanda belirtilen birçok şeyin ortak kısmına ait oldukları düşünülürse doğal ve geleneksel bir işaret için tekil bir şey alınması zorunludur. Bu anlamda ne yazılı bir ifade ne kavram ne de önemli bir sözel ifade değil, yalnızca ortak bir işareti olmayan şey tekildir.⁸⁰ Bir anlamda her evrensel biliş, tekil bir şeyin bilişidir çünkü böyle bir evrensel biliş, sadece tekil bir şey veya tekil şeyleri bilendir. Öyleyse tekil bir şeyin basit ve uygun bir bilişte olduğunun ispatı: Biliş tarafından ilk olarak bilinen şey, zihinsel olmayan bir şeydir; bunun bir işareti yoktur ve zihin dışındaki her şey tekildir.⁸¹

Tekil bir şeyin soyut bilişi, aynı nesnenin sezgisel bilişini gerektirir. Özel bir bilgi edinmediğimiz sürece tekil bir şeyin düzgün ve basit bir şekilde bilişine sahip olamayız. Örneğin birisi uzaktan yaklaşırken, bekleyen kişi için yalnızca gördükleri noktasında bir algı oluşur. Bu durumda, ilk soyut bilişin kısmi oranda genel bir şey olduğu açıktır. Böyle bir biliş tekil bir şeye uygun değildir ancak bu bilişlerin hepsi evrenseldir.⁸² Tekil şeylerin duyusundan başlayan bilgi süreci, soyutlama ile zihne aktarılır. Nesnenin varlığı ve yokluğu üzerinde fikir birliği yapılan bu süreçten sonra sezgisel akta geçilir. Zihnimiz haricindeki bir gerçekliğin bu süreçlere tabi olmadığını düşünen Ockhamlı, zihnimizin işleyişini dış dünyaya bağımlı hale getirir. Platon’un uzun boylu oluşu gerçeklikte varsa bu durum onun boyunun uzun olmasını sezgisel biliş olarak sunma olanağı verir. Bu bağlamda bu biliş zihne aktarım olarak değerlendirilirse, sadece yalın ve tekil şeyler değil, aynı zamanda bunların önermesi, kanıtlanması, olanakları yani

⁷⁹ William Ockham, *Doktoris İnvincibilis et Nominalium Principis, Summa Totius Logicae*, EEBO Editions, ProQuest 2011, 118.

⁸⁰ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 35.

⁸¹ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 35.

⁸² Ockham, *Summa Totius Logicae*, 35.

genel zihinsel süreçleri, zihinsel güç sayesinde gerçekleşir.⁸³ Bu bağlamda ilk sonuç şunu ortaya koyar: Bir önermeye atıfta bulunmak için yargılama eylemine, aynı önermeyi öngörmek için kavrayış eylemine ihtiyaç vardır.⁸⁴

Her yargılama eylemi, aynı yetide terimlerin karmaşık olmayan bir bilişini öngörür.⁸⁵ Bu oluşturma, kavram olan biliş için sonsuz sayıda nesnenin benzerliğidir. Bu durum, Ockhamlı'nın epistemolojisinde nesnelere uygun olması halinde de geçerlidir. Özellikle insan tecrübelerinde iki şeyin eşzamanlı olarak sezgisel kavranması mümkündür. Öyle ki bunlardan biri diğerinden daha uzun, ikincisi ise onlardan daha kısa olabilir. Açıkçası Ockhamlı'nın her iki aşırılıktan kaynaklanan birleştirme (*kompozisyon*) ve ayırması (*divizyon*) aynı anda konumlandırması akla gelir.⁸⁶ Böyle bir durumda, iki ilişkisel kavram aynı anda zekaya girdiği için meşru olarak birbirlerini tanımlayabilirler. Diğer taraftan nesnelere kendileri bir bilişin simgesi olmak zorunda değildir. Mesela Platon'un burada olmadığı halde onu düşünmek, oturup oturmadığına bakılmaksızın varlığını bilip bilmediğini göstermez; Ockhamlı'nın tam da soyut bir biliş olarak nitelendirdiği budur.⁸⁷ Ockhamlı'nın tekil soyut biliş hakkındaki yazıları arasında çeşitli değişiklikler olmakla beraber, nihai olarak *Quodlibetal* sorularında hem basit hem de tekil olan soyut bir bilince rastlanmaz. Soyutlayıcı bilmenin koşulu, sezgisel bilmedir. Soyutlayıcı bilgi temelde var olana, tekil olana ilişkin bir bilgidir. Yani çıkış noktası tekildir. Ortaya çıktığı zaman ise tekil bir şeye özgü değildir ve bu bilgi artık tümeldir.⁸⁸

Birinin zihni bir başkasının sevgisini doğrudan algılayabiliyorsa ve bu nedenle diğer kişinin sevgisini kendi sevgisinden alıyorsa, daha sonra bu sevgiyi düşünebileceğini ve buna rağmen değiştirebileceğini düşünmek zor değildir.⁸⁹ Dolayısıyla Ockhamlı'nın üzerinde durduğu sezgisel bilgi, kimi zaman duyusal farkındalık olarak algılanabilir ve böylelikle ampirizmin alanına girdiği için gerçeklerin tüm bilgisinin duyulardan türemiş olduğu doktrininin ortaya çıkmasına rağmen onun

⁸³ Bayar, "Ockhamlı William'in Epistemolojisi", 172.

⁸⁴ Ockham, *Prologue of the Ordinatio*, 22.

⁸⁵ Ockham, *Prologue of the Ordinatio*, 23.

⁸⁶ Claude Panaccio, *Ockham on Concepts*, University of Quebec in Montreal, Canada 1946, 115.

⁸⁷ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 20.

Bk. Majid Fakhry, "Mantık ve Bilgi Teorisi", (Çev. Ahmet Kayacık- Mahmut Sami Özdi), *Bilimname*, XXIV, 2003/1, 195-240.

⁸⁸ Çotuksöken, *Orta Çağ Yazıları*, 40.

⁸⁹ Ockham, *Philosophical Writings*, 107.

sezgisel bilgisi saf bir zihinsel formdan başka bir şey değildir. Diğer taraftan kendi zihinlerimizi meşgul eden düşüncelerimiz, eğilimlerimiz, zevklerimiz ve acılarımız ile ilgili birçok rastlantısal gerçeklik olmasına rağmen bunlar duyularla algılanamazlar.⁹⁰ Tüm bunlar zihinsel ve sezgisel bilgi aracılığıyla gerçekleşir. Bir diğer yandan da açık bilgi, maddelerin gerçekte varolduğunu ima eder. Ockhamlı böyle bir durumda doğru ya da yanlış bilgiye sahip olunabileceğini fakat açıkça bilinen tek şeyin gerçek olduğu savını ortaya atar. Ayrıca Ockhamlı'ya göre eğer Tanrı bir şeyin yokluğunda onun varolduğu yargısını sağlıyorsa, o zaman benim bilgim sezgisel değil soyutlayıcıdır.⁹¹ Bu açıdan ilahi yardım söz konusu olmadıkça bilgi parçalarının sezgisel mi yoksa soyutlayıcı mı olduğu ayırdına varılamaz.

Soyut biliş yoluyla özellikle yaşamla ilgili gerçeğin kesin olarak bilinmesi mümkün değildir. Sokrates'in ten renginin beyaz oluşu onun yokluğunda biliniyor olsaydı, bu karmaşık olmayan bilginin bize onun varolup olmadığını ya da beyaz olup olmadığını bilmesini sağlayacağı açıktır.⁹² Dolayısıyla terimle veya terimlerle ifade edilen şeylerle ilgili karmaşık bilgi, sonuçta karmaşık olmayan terimler bilgisine indirgenir. Böylelikle ampirik bilginin genel olarak konuşmaya başlaması, gözlemciliğe dayanarak gerçeği bilmesi ve karmaşık olmayan bir bilgiye ulaşmasını sağlar. Elde edilen mantıklı gerçeklerin bilgisinin duyularla, yani mantığın sezgisel algısının başlaması gibi gerçeklerle tamamen anlaşılır ve deneyim gerçekleri, entelektüel bir sezgiyle başlar.⁹³

Bu bağlamda bir insanın, ilk bilişi sezgisel biliştir. Bu akılcı sezgisel biliş sayesinde, tüm insanlar için genel ve ortak bir biliş oluşur. Soyut bir biliş olan bu ortak biliş, kavram olarak adlandırılır. Ockhamlı, bir ve aynı nesnenin sezgisel ve soyut bir bilişin nesnesi olduğu konusunda ısrarcıdır. Dahası, her sezgisel bilişe, bu nesnenin soyut bir bilişi eşlik eder. Ockhamlı, tüm soyut bilişleri hesaba katmak için eş zamanlı soyutlayıcı bir biliş yaratmaya kendini mecbur hisseder. Nesnenin yokluğunda bellek ve hayal gücüyle ya da soyut ve kavramsal düşünceyle bu yokluğu aşmaya çalışır. Sadece sezgisel bir kavrayışa eş zamanlı olarak ya da hemen ardından ortaya çıkan ilk soyut

⁹⁰ Kenny, *Orta Çağ Felsefesi*, 186.

Bk. Boethius, *Felsefenin Tesellisi*, (Çev. Çiğdem Dürüşken), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2015, 78.

⁹¹ Kenny, *Orta Çağ Felsefesi*, 186.

⁹² Ockham, *Philosophical Writings*, 38.

⁹³ Ockham, *Philosophical Writings*, 35.

biliş, zeka yardımıyla ilkinе benzer kılar; ikinciyi ise soyutlayıcı kavrayışa yönlendiren, bir aşinalıkla çözmeye çalışır. Soyutlayıcı bilişlerin kavramlar olduğunu ve birçok tekil şeyden soyutlanmış oldukları dikkate alınırsa, onların evrensel oldukları ortaya çıkar.⁹⁴ Lakin böyle bir durumda sezgisel bilişin doğru bilgi olmadığı anlaşılır. Çünkü tahsis edilmiş herhangi bir sezgisel biliş, bir tekil olana, diğerine çok benzer olandan daha fazla benzerlik göstermeyecek ve birini diğerinden daha fazla temsil edecektir. Bu nedenle biri yerine diğerinin bilişi gibi görünür.⁹⁵ Diğer taraftan eğer ilk soyut biliş, bazen uzaklardan gelen bir adam örneğinde tuttuğumuz gibi, bir biliş veya varoluş kavramıysa, o zaman böyle bir durumda ilk sezgisel biliş genel olarak varoluş bilişi olacaktır. Aynı şeyin birkaç basit kavramına sahip olmak imkansızdır. Birinin uzaklardan gelmesi durumunda, bir varlık olarak yargılanması, bir hayvan olarak yargılanması, bir erkek olarak yargılanması ve onun Sokrates olarak yargılanması gibi durumlar söz konusu olabilir.⁹⁶ Oysa bu çeşitli görünüşler birbirinden farklı olduğu için hepsinin, görülen tekil olaya uygun olması mümkün değildir. Bir şey gördüğümde basit bilişlerden oluştuğu için bu durum kompozit bilgi hatırlamasının aslında temelidir. Çünkü herhangi bir bireyi hatırlamak ona ait figür, renk, yükseklik ve genişlik gibi nitelikleri bir araya getirmekle varolur. Bu nedenle basit bir soyut biliş tekil bir şeye uygun değildir ancak bileşik biliş bir birine uygun olabilir.⁹⁷ Hangi soyut bilişin ilk önce sezgisel biliş yardımı ile elde edildiği sorusunun cevabı: bazen varlık, bazen cins kavramı, bazen de nihai tür kavramıdır.⁹⁸ Ancak hepsi nesnenin az ya da çok uzak olmasına bağlıdır. Bununla birlikte, her zaman “var olan” kavramına dair bir izlenim elde edilir.

Tümelin, aklın içinde veya dışında olan bir (doğal) özne içinde var olan gerçek bir şey olmadığını, sadece akılda bir düşünce nesnesi olduğunu iddia eden Ockhamlı, düşünce nesnesi olarak, aklın dışındaki şeyin gerçek varlığında olduğu şeye benzeyen bir tür zihinsel tablo olarak görür.⁹⁹ Yani zihnin dışında bir şeye ulaşmak için, zihinde ona benzeyen bir resim oluşturulur, öyle ki zihin bu resim sayesinde üretme gücüne sahip olsaydı, onun üreteceği yalnızca gerçek şeyden sayısal olarak ayrılan bir dışsal şey

⁹⁴ Jenny E. Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, Tuta Sub Aegide Pallas (Brill), Boston 2003, 82.

⁹⁵ Ockham, *Philosophical Writings*, 44.

⁹⁶ Ockham, *Philosophical Writings*, 44.

⁹⁷ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

⁹⁸ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

⁹⁹ Ockham, *Philosophical Writings*, 40.

olurdu. Bu durum bir sanatçının faaliyetine benzer, çünkü aklın dışında bir ev ya da bina gören sanatçı, ilk önce akılda benzer bir ev tasarlar ve daha sonra, gerçekte yalnızca sayısal olarak farklı olan benzer bir ev üretir. Aslında hayal edilen ev mimar için bir kalıptır ve bu evrensel olarak adlandırılır. Bu şekilde bir evrensellik yalnızca bir tür zihinsel imgelemdir.¹⁰⁰ Bu durumla beraber zihinden bağımsız bir konu olarak kalmadan, düşünce nesnesi olan bir şeyin var olduğunu Ockham göstermek ister: Varoluş öncelikle zihnin ve onun dışındaki varoluşun on kategoriye bölünmesidir ve “akılda varoluş” ile aslında bir düşünce nesnesi olarak varolmak manası taşır.¹⁰¹ Dahası kurgular akıldadır fakat bağımsız olarak varlıklarından bahsedilemez. Çünkü bu durumda gerçek şey olurlar. Aynı şekilde önermeler, varsayımlar ve diğer benzer mantık nesnelere de bağımsız olarak yoktur bu nedenle onlar sadece düşünce objeleri olarak varolurlar.¹⁰² Sonuç olarak sadece düşünce nesnesi olarak var olan varlıklar vardır ve zihinsel olarak biçimlendirilen ve daha önce tekil şeylerden soyutlanan kavramın doğası gereği evrensel olduğunu savunan Ockhamlı evrensellerin aklın eylemi olduğunu düşünür.

Zihnin kendi entelektüel davranışlarına zihinsel durum denir ve doğası gereği zihnin dışındaki gerçek şeylere veya zihindeki diğer şeylere desteklendikleri ölçüde bağlı kalırlar. Bir insanın karmaşık bir zekaya sahip olduğunu ifade etmek, aslında onun anlamadığımız bir bilişe sahip olduğunu ortaya koyar. Bu da bir çeşit özümseme ile aşılabilir aksi halde bir ve aynı bilişin, herhangi birine uygun bir biliş olmadıkça sonsuz sayıda tekile atıfta bulunacağı unutulmamalıdır.¹⁰³ Diğer bir sorunsal ise, bir şeyin tamamen sezgisel bilgisinin kısmen irade üzerinde harekete neden olabileceğini düşünür. İradenin duygusal tutkularla ilgili zorluğunun nedenini Ockhamlı, irade kaynaklı olduğunu itiraf eder. Duyusal tutkuların bazı iradelerinin belirli bir nedeni olarak işlev görebileceğini de kabul eder.¹⁰⁴ Ockhamlı'ya göre, irade eylemlerinin doğal olarak kısmi sebebi ise entelektüel biliştir. Bu durumda, ne tür bilimlerin kısmen iradeye neden olabileceği ve aynı zamanda iradedeki eylemler ile ilgili olarak, tamamen sezgisel bilişlerin kendilerini soyutlayıcı eylemler ya da yargılar olmaksızın nasıl ortaya koyabilecekleri gibi sorular gündeme gelir. Cevap olarak, saf sezgisel bilimlerin kısmen

¹⁰⁰ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

¹⁰¹ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

¹⁰² Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

¹⁰³ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

¹⁰⁴ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 128.

iradelerde eyleme neden olabilir. Eylemler için hiçbir soyut eylem ya da yargıya gerek yoktur. Ockhamlı, iradenin tutkularının nedenlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaz ancak farklı bağlamlarda çeşitli nedenlerini dikkate alır. Bu bağlamda genellikle entelektüel kognisyonlara değinir ve irade de aslında bu sürecin toplamıdır. İradenin diğer nedenleri olarak, istek aşinalıkları ve duyuşal iştahın tutkuları yer alır.¹⁰⁵ Bütün bu nedenler, irade tutkularının kısmen de olsa sebepleri olabilir çünkü Tanrı tüm etkilerin gerekli bir nedenidir. Ayrıca Tanrı, irade tutkularının tek nedeni de olabilir. Tanrı'nın gücü sayesinde insan, zekası yardımıyla dış dünyayı duyu olmadan da algılayabilir. Buna göre Tablo 2.1'de gösterildiği üzere Ockhamlı, duyuşal iştahın iki tür pozitif mukavemeti olduğunu ve buna bağlı olarak da duyuşal iştahın iki tür olumsuz mukavemeti olduğunu iddia eder.¹⁰⁶

Tablo 2.1. Duyuşal İştahın İki Tür Olumlu/Olumsuz Mukavemeti

	Good Object (İyi Nesne)	Bad Object (Kötü Nesne)	Absent Object (Varolmayan Nesne)	Present Object (Var olan Nesne)
Desiderium (Arzu)	X		X	
Delectation (Zevk)	X			X
Fuga (Kaçınma)		X	X	
Dolor (Dert)		X		X

Bu tabloda görüldüğü üzere Ockhamlı'nın amacı, duyuşal iştahın zevki ve acısının aslında duyuşal kognisyonlardan kaynaklandığını ispatlamaktır. Ayrıca Ockhamlı için çok önemli bir soru, irade içindeki zevk ve sıkıntıların eylemlerden farklı olup olmamasıdır. *Quedlibetal Question* eserinde geçen bu soru: “*Ruhun dışındaki şeyler, duyuşal istekte acının ve zevkin doğrudan nedenleri midir?*”¹⁰⁷ konusuna ilişkindir çünkü ruhun dışında kalan şeylerin acı ve zevk noktasında etkisinin olup olmadığını irdeler. Öyle ki burada yalnızca bilgi sürecinin değil, her türden düşüncenin de anlamlı olarak ifade edilmesi için nedenselliğin zorunluluk ilkesi söz konusudur. Aynı anda bir isteğe bağlı hareket edildiğinde istek, üzüntü ve zevk yaşanırken, bu tutkuların farklı bir istekliliğe sahip olmasına rağmen duyuşal iştah aynı anda

¹⁰⁵ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 104.

¹⁰⁶ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 102.

¹⁰⁷ Ockham, *Quedlibetal Questions*, 224.

gerçekleşmez. Zevk ve acının fiilleri ani bir endişe üzerine hemen değişim gösterir. Çünkü böyle birçok eylem, duygusal iştah içinde, yaşadığı tecrübe ya da sebep aracılığıyla kanıtlanamaz eylemdir. Zira duyu ağrısı ve duyu zevkinden aynı anda var olan herhangi bir eylem varsa, ağrı ve zevk öncesinde iştahta başka hiçbir eylem görünmediğinden, bunlar arzu ve kaçınma eylemleri olacaktır. Ancak istek ve kaçınma eylemleri ağrı ve zevkle birlikte kalmaz. Çünkü duyu ağrısı ve duyu zevkinin hiçbir zaman varolmayan bir şeyle ilişkili olmadığı genel bir gerçektir. Lakin şu an sahip olunan bir şeye bağlıdır, oysa iştah açıcı istekte bulunmak ve kaçınmak eylemleri ise her zaman onları varolmayan şeylere ilintili kılar. Dolayısıyla, bu arzu ve kaçınma eylemleri, aynı nesne ile ilgili duyu ağrısı veya duyu zevkiyle aynı anda varolamaz sadece farklı bir cisimle alakalı ağrı veya duyu zevkiyle aynı anda varolabilirler.¹⁰⁸

Ockhamlı, *Quodlibetal Questions*'da tutkuların irade üzerinde de bulunup bulunmayacağı sorusuyla ilgilenir ve buna ilişkin cevabı ise olumludur. Pozitif netice sonrasında tutkuların eylemlerden farklı olup olmadığını merak eden Ockhamlı için “tutku”, doğal bir şekilde haklı sebeplerle düzenlenebilen ve varolabilmek için gerçek bir bilişe ihtiyaç duyan iştahlı bir güce sahip form anlamına gelir. Tutku, bir bilişten farklı, mevcut bir güce sahip yani *potensti*¹⁰⁹ olan ve mevcut bir gerçek bilinci gerektiren bir formdur. Kısacası yoğun ve şiddetli davranışlardır.¹¹⁰

Tüm bunlarla beraber Ockhamlı'ya göre, tümeller cisimsel varlık olmadığı gibi, onlar ağızdan çıkan seslerden ibarettir. Bu görüşle beraber skolastiğin ilgi alanına giren metafiziğin önem derecesini öteleyerek epistemolojinin önünü açar.¹¹¹ Böylelikle rönesansa geçişi sağlayan Ockhamlı, felsefenin ilgi alanını epistemoloji olarak belirler ve her türlü bilginin kaynağını ise deney ve tecrübeye indirger.

Diğer taraftan Ockhamlı'nın epistemolojisinin, insanlara bilgi noktasında bir kesinlik sağlaması tartışmalarında ön plana çıkan görüş, Etienne Gilson ve Anton Pegis'e aittir. Onlar Ockhamlı'nın fiziksel varlık hakkındaki bilgimize dair şüpheli sonuçlara varmak için varolmayanların sezgisel bilişlerinin mantıksal olarak mümkün olamayacağı iddiasını sunarlar.¹¹² Ockhamlı'nın görüşleri, doğuştan gelen gerçekleri

¹⁰⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 225.

¹⁰⁹ Güç, kuvvet, iktidar, muktedir.

¹¹⁰ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 65.

¹¹¹ Çüçen, *Orta Çağ ve Rönesans'ta Felsefe*, 243.

¹¹² Adams, *Ockham*, 607.

açık bir şekilde ortaya koyabildiğimiz sezgisel kavrayışla çelişir. Çünkü soyut bir kavrayışla bir şeyin ne zaman olduğu ve ne zaman olmadığına karar verilemez. Var olan nesnelere farkında olduğumuzda, onlara dair sezgisel bilişlere sahip olunur. Ockhamlı bu konu hakkında yani soyut bilişlerin nasıl üretildiği konusunda tam kapsamlı bir teori, ne yazık ki sunmaz. Bunun yerine daha önceki sezgisel bilişler üzerine soyut bilişlerin genel bir bağımlılığı olduğunu ifade eder.¹¹³

Özetlersek Ockhamlı'nın yaşadığı döneme kadarki bilgi serüveni tümellerin varlığıyla ortaya konulmaktadır. Lakin şeylerin gerçekliği noktasında onun tavrı tekiler üzerine olur. Çünkü ona göre bilginin ilerleyememesinin asıl nedeni, iman ve akıl noktasındaki belirsizliktir. Bu yüzden bir nesneyi bilmenin temel koşulu tümel bilgiye ihtiyaç duymaksızın, algımıza yansıyan şeyin bilgi için yeterli olduğudur. Gilson, Ockhamlı'nın bilgi görüşünü şöyle ifade eder: "Gerçekten de bilgi ya soyuttur ya da sezgisel olabilir; bilgi soyut türdeyse yalnızca fikir ilişkileri hakkındadır, hatta fikirler hakkında zorunlu ilişkiler oluşturduğunda bile gerçek şeylerin güvencesini sağlayacak bir önerme istenirse, bu durumda bize sadece soyut ve sezgisel kanıt değil, doğrudan bir kanıt gerekir. Ockhamlı'nın usanmadan tekrarladığı şey de aslında budur. Sezgisel bilgi, varoluşlar hakkında olan ve olgulara ulaşmamızı sağlayan tek bilgidir."¹¹⁴ Diğer taraftan varolmayan şeylerin sezgisel olarak bilinişi ise ancak tanrısal bir güçle mümkündür. Tanrı'nın bu durumu mümkün kılması Ockhamlı'nın inandığı bir görüş mü yoksa endişelerden kaynaklanan bir görüş mü olduğu sorusu yaşadığı dönemin ya da nominalistlerin maruz kaldığı kilise baskılarından ötürü belirsizdir. Onun epistemolojisi, tamamen anlamlandırma ve varsayım kavramı etrafında şekillenir. Bilgi ve dil için sadece tekil varlıkların gerekli olduğunu sürekli vurgulayan Ockhamlı, nesnelere gerçek varlığı üzerinde durması ve bilgiyi deneye indirgemesi ile felsefe ve teoloji arasında keskin bir çizgi çekmesi, onun dönüm noktası olarak değerlendirilmesini gerekli kılar.

¹¹³ Adams, *Ockham*, 534.

¹¹⁴ Etienne Gilson, *Orta Çağda Felsefe Patristik Başlangıçtan XVI. yy Sonlarına Kadar*, (Çev. Ayşe Meral), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2007, 621.

2.1.1. Nominalizm Tartışması

Dillerin ondördüncü yüzyılda felsefe ve bilimin gelişimine katkı sundukları bilinen bir gerçektir ancak metamorfoza uğrayan bu dillerin ana özelliği, filozofları ve özellikle formülleri ile daha az yönetilebilir sıradan bir dil yerine, “yeni” dilin “rephrasing”¹¹⁵ yöntemi ile betimsel dile daha fazla dikkat ederek, felsefi sorunları çözmesidir.¹¹⁶ Kavramların yansımalarının göstergesi olan dilin, hiçbir gerçekliği olmadığı noktasında karşımıza çıkan nominalizm teriminin kaynağı, evrensel sorunlar bağlamında ortaya çıkmaz. Nominalizm, belirli problemler özellikle değişmezlikle ilgili teolojik problemlere uygulanan isim birliğinin gramer teorisi olarak ortaya çıkar. Ad birliği veya adlar teorisi olarak da bilinir hale gelen şey, değişen gramer biçimlerinin veya kavramların altında yatan, hem isimler hem de fiiller, kelimelerin birincil kök anlamları olduğunu belirginleştirir.¹¹⁷

Herhangi bir dilde, aynı şekilde hecelenen bir isim birkaç farklı nesne veya etkinliğe atfedilebilir. Ancak bu nesnelerin veya etkinliklerin karşılığı olan isimler ayrı bir isimdir. Klasik örnekte canis; köpek, takımyıldızı veya nehir anlamına gelebilir. Her isim, vaka, sayı ve gen tarafından üretilen ve değişen biçimlerin altında yatan, birincil anlam veya herhangi bir anlam ifade edebilir. Benzer şekilde her fiil; ruh hali, ses ya da katılım biçiminin değişimleri altında yatan birincil anlama sahiptir, buna rağmen her farklılık yinede fiilin kökünü yansıtır. İsimler gibi fiillerde de bir belirti vardır. Dilbilgisel biçimler, bir sözcüğün birincil anlamını değiştirmeyen birlik olarak görülür. Ayrıca kelimelere uygulanan şey, bir özneyi ve yüklemi içeren ifadelere de uygulanır. Değişen gramer çarpıklıkları, özellikle de zoraki biçimler tarafından etkilenmeyen ve değiştirilmemiş birincil anlamlara sahiptir.¹¹⁸ Bu değiştirilmemiş birincil anlamların peşinde olan nominalistler, tümellerin sadece isimler (*nomina*) veya konuşulan sesler (*vox*) olduğuna inanır. Realistler, evrensellerin varlıklarda (rastlantısal) var olduğunu doğrular.

Nominalizmin kökleri, Hrabanus Maurus, John Scotus Eriugena, Auxerreli Eric gibi dokuzuncu yüzyıl düşünürlerine dayanır. Josef Reiners, pro-nominalistleri bulma

¹¹⁵ Söylenilen veya yazılan bir şeyi başka bir şekilde ifade etmek.

¹¹⁶ Jan Pinborg, “The English Contribution to Logic before Ockham”, *Synthese*, Vol. 40, No.1, 1979, 19.

¹¹⁷ J. Courtenay, *Ockhamism*, 35.

¹¹⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 297.

girişimine karşı çıkar ve başlangıçta Roscellinus'un düşüncesini merkez alan evrensel tartışmalarla birlikte onbirinci yüzyıl sonlarında tartışmalara neden olan nominalizm hareketinin aslında kökleri olduğunu ileri sürer.¹¹⁹ Roscellinus'un bir değişimi olarak görülen Abelard ise sözde Salisburyli John zamanında “nominalist” olarak bilinen bir versiyona sahiptir. Onikinci yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde nominalistler, öncelikle önermeler sayesinde ortaya çıkarılan gerçeğin belirli bir teorisiyle ilişkilendirir ve tanımlarlar. Yani bir zamanlar doğru olan şey her zaman doğrudur (*semel verum semper verum*). Bu ilk başta ilahi bilginin, iradenin ve iktidarın değişmezliğine dair bir açıklama getirmek içindir. Tanrı'nın bir zamanlar bildiği, dilediği veya yapabileceği şey, O'nun her zaman bildiğini, irade ettiğini ve yapabildiğini gösterir.¹²⁰ Bu teori Peter Lombard hatta Abelard'dan daha öncede bulunur çünkü adın anlamlandırılmasının birliği ve teklifi üzerine kurulmuş bir teoriye dayanır.

Ockhamlı bu tartışmaya evrensellerin ne anlama geldiğini açıklamasıyla dahil olur ve “belirli” teriminin iki anlamı olduğunu söyleyerek gerekçelendirmesini sunar: ilk anlamda, belirli olan, çok olan değildir. Bir evrenselin, akılda bulunan ve çoğunun tahmin edebileceği bir nitelik taşıdığını belirtir. Tıpkı bir söz taşıdığı anlam açısından genelleştirmeye açık olmasına rağmen yine de ruhun niyetiyle meydana geldiği için sayısal olarak “belirli” sözcüğü bir şey olarak kalır. Bu durum zihnin işleyişini yansıtır şöyle ki “insan” denildiği anda zihinde genel bir şablon meydana gelir ancak ifade edilmek istenen aslında “Sokrates” tir. Zira birçok şeyi ifade etmesine rağmen bir şeye ilişkindir.¹²¹ Ockham bu durumu Avicenna'nın *Metaphysics* kitabının beşinci bölümündeki kısım ile örneklendirmek ister: Zihine yansıyan bir form, birçok şeyle ilgili ve bu anlamda evrenseldir; ancak zihine yansıyan bu form, bir şeyle ilgili değişmeyen bir ilişkiye sahip olduğu zaman ise özel (tekil) bir şeydir.¹²² Çünkü zihinde birçok kişi için sadece bir form bulunur. Yani evrensel belirli bir ruhun niyetidir. Aynı şekilde, ruhun niyetinin evrensel olduğu söylenir çünkü birçok şey için öngörülebilir bir işarettir.

¹¹⁹ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 63.

¹²⁰ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 64.

¹²¹ William Ockham, *Ockham's Theory of Terms & Part I of the Summa Logicae*, (Trans. Michael J. Loux), University of Notre Dame Press, London 1974, 91.

¹²² Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 91.

Bu niyet, zihinde bir şekil almayı veya bir tanıma bürünmeyi ifade eder. Daha doğru bir ifadeyle niyetin nominal olduğunu ve genelde tanımlanmış kavramın nasıl kullanıldığı ile aynı fikirde olmayı yansıtır. Kavramlar halkın gözlemi için mevcut olmadığından bu sürecin yürütülmesi, basit bir kavramın belirli bir temsilciye belirli bir sözlü veya dilsel ifadeyle bağlı olduğunun varsayılmasıdır. "İnandığım gibi bunun bir parçası olmayı taahhüt ederim"¹²³ diyen Ockhamlı'nın bu durumu hiçbir eserinde belirgin değildir. Bu bağlamda şey aslında bir ontoloji meselesidir. Ockhamlı'nın nominalizmi çerçevesinde nominal tanımların önemli olması bu yüzdendir. Nominalistlerin amacı, belirgin bir çağrışımla başlayan tekil şeylerin aslında tekil nitelikler olduğuna ikna etmektir. Nominal tanımların rolü, iç içe geçmiş terimleri ortadan kaldırmak değil aksine, ima edilemez oldukları hallerde, öznitelik bakımından kendilerine özgü olduklarını göstermektir. Ockhamlı'nın nominalist ontolojisi, temel zihinsel aygıtımızda basit iç içe kavramlarla karşılaşmamızı engeller. Nominal tanımların tam olarak sunduğu basit genel tasarımlar (kavram) ontolojinin karmaşıklaştırılmasını gerekli kılmaz.¹²⁴ Bu açıdan Ockhamlı için nominal bir tanımın birincil amacı, belirli bir terimin normal kullanımı ile ilişkili olan ontolojik taahhüdü açıkça belirtmektir. Bunun yanı sıra yine ona göre nominal bir tanım, normalde bir kategorik terim içeren, dilbilgisel olarak yapılandırılmış bir deyimdir.¹²⁵ Mesela bir adam, gerçekten ya da özünde rasyonel bir hayvan olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan nominal tanımlar, öncelikle isimler hakkında (konuşulan, yazılmış veya zihinsel) bir şeyler söylemektedir. Tam olarak nominal tanımlamaların isimler hakkında söyledikleri ve Ockhamlı'nın genel nominalist programında hangi rolü oynadığı düşündürücü olduğu için strateji olarak Ockhamlı'nın nominal tanımlarla ilgili dört karakteristik tezine bakılabilir. Bunlar:

- Tez 1: Bazı nominal tanımlar indirgenemez şekilde iç içe geçmiş terimler içerir.

- Tez 2: Nominal bir tanım her zaman tanımlanan terim ile eş anlamlı değildir.

Genellikle bazı şeyler, tanımlanan terimle aynı şekilde belirtilmez ve nominal tanımın bir kısmı tarafından kısmi şekilde gösterilir. Ortaklaşa değerlendirildiğinde, bu

¹²³ William Ockham, *Ockham's Theory of Propositions & Part II of the Summa Logicae*, (Trans. Alfred J. Freddoso and Henry Schuurman), St. Augustines Press, Indiana 1998, 15.

¹²⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 14.

¹²⁵ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 92.

düşünceler doğrudur. Çünkü bazı nominal tanımların, özel durumları tanımlamak için kullandıkları ile eş zamanlı olarak alınabileceği ihtimali bütünüyle dışlanmış değildir.¹²⁶

• Tez 3: Her çağrışım teriminin yalnızca bir nominal tanımı vardır. Ockhamlı açık bir şekilde şöyle der: “Düzgün konuşmak gerekirse, nominal bir tanıma sahip bir adın sadece bir tanımı vardır.”¹²⁷ Daha kesin olmak için değişkenler olabilir ancak Ockhamlı’nın belirttiği nokta, ikameden çok ve ikiden fazla olmamasıdır. Eğer öyleyse, bazı konuşulan veya yazılı dillerde rutin olarak, belirli bir terimin doğru nominal tanımı içinde bulunan terimlerinin en azından birinin aynı dilde eş anlamlı olduğu söylenebilir. Bu eş anlamlılığın ikame edilmesiyle terimin nominal tanımlamasından en çok farklı olan ifade, terimin doğru bir şekilde tanımlanması anlamına gelir. Bununla birlikte, tutarsızlığın ilerlemesi engellenir. Belirli bir temel için doğru nominal tanımlardan herhangi biri, birbirleriyle izomorfize (eşbiçimcilik) olmalı ve bunlara karşılık gelen basit bileşenler kesinlikle birbirleriyle eş anlamlı olmalıdır.¹²⁸ Zihinsel dilde sözde eş anlamlı olduğu öngörülmediğinden, söz konusu aracın zihinsel dili içinde terimin birden fazla uygun nominal tanımından başka bir çağrışımı söz konusu olamaz. Ockhamlı, diğer taraftan terimlerin sözlü, yazılı ve zihinsel olmaktan bağımsız olarak nominal bir tanımlamaya sahip olduğunu da kabul eder.

• Tez 4: Bir çağrışım teriminin nominal tanımı, normalde bir terim olan ve diğer terimlerin en az birinin karmaşık olduğu bir deyimdir. *SL-P* adlı eserde: “Çağrışım terimleri, seçilen konularla veya bu terimlere bağlı ifadeleriyle anılan fiillerle tanımlanır.”¹²⁹ Bu ifadeye göre, çağrışım terimi için tipik nominal bir tanım, en azından iki bileşen terim içermesi gerekir. Bunlardan biri yeniden seçilmekte ve diğeri de dolaylı (*oblique*) cinsindedir; birincisinden çağrışım terimlerin “özne” olması beklenirken, ikincisinden Ockhamlı’ya göre, doğru nominal tanımın ne olduğunun anlaşılması gerekir. Ayrıca *oblique* cinsinden terimler önemlidir çünkü Ockhamlı’da genelde iç içe geçmiş terimlerin semantik ikiliğinin karakterize edilmesinde bunlar önemli rol oynar.

¹²⁶ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 115.

¹²⁷ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 115.

¹²⁸ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 116.

¹²⁹ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 123.

Ockhamlı'nın nominalizm ile ilgili dört tezine baktıktan sonra gerçek bir tanımlamanın nominal bir tanımdan farklı olup olmadığı sorgulanmalıdır. Nominal bir tanıma sahip bir isim için farklı kısımlar, farklı bölümleri olan adın anlamını ifade eder ve bir cümlenin bir kısmı diğer cümlenin herhangi bir kısmı tarafından aynı şekilde iletilemeyen bir şeyi simgeler. Bununla birlikte, mutlak adlar (aynı iki şey), kendi parçalarını temsil etmeyen birkaç cümle ile açıklanır ve bu nedenle böyle bir cümle nominal bir tanım olamaz.¹³⁰ Mesela, "Melek" ismi mutlak bir isimdir ve bir kişi bu adı şu şekilde ifade ettiğini açıklar: "Melek maddenin ayrıldığı bir maddedir.", bir başka şekilde bu örnek şöyle ifade edilir: "Melek entelektüel ve bozulmaz bir maddedir." Son olarak ise: "Melek basit bir maddedir, herhangi bir şeyden başka bir şey değildir."¹³¹ Bu örneklerle beraber bir deyimde yer alan bir terim, açıkça görüldüğü gibi, diğer ifadelerde bulunan herhangi bir terimle aynı şekilde belirtilmeyen bir şeyi belirtmektedir. Bu yüzden, bunlar nominal tanımlar değildir.

Ockhamlı belirli bir kişiye uygulanan bir ismin, o kişinin varlığı sona erdikten sonra bile uygun bir isim olarak devam ettiğine inanır.¹³² Bu açıdan nominal tanımlar, diğer tanımlarla eşanımlıdır. Mesela, "beyaz" kavramındaki beyazlığın, beyaz olması kaçınılmaz olsa da, bireysel beyazlıkları ifade eder. "Beyaz" terimini anlayan biri, beyaz şeyin beyazlığı içeren bir şey olduğunu bilir. Yani, "beyaz" kelimesini anlayan ve doğru kullanabilen kişi, en azından örtük olarak, nominal tanımın "beyazlığa sahip bir şey" olduğunu kavrar. Kategorik bir terim, tanımlamanın belirli bir bireysel madde veya niteliğin temel anlamsal ilişkisinde durabileceği tüm yolları yakalayamaz.¹³³ Bunun için Ockhamlı, bazen "ikincil anlamlandırma" olarak nitelendirdiği ikinci bir belirti türünü de tanımak zorunda kalır. Maalesef, bu kavramın kesin bir karakterizasyonunu sunmaz. Onun çağdaşlarının birçoğu, birincil ve ikincil anlamlandırma konusundaki açıklamalarını reddetmiş olsa da onun için bu ilkelerin içinde yer alan koşulların anlamları nedeniyle gerçek olduğunu iddia etmek anlamsız olur. Mesela Sokrates bir insansa, o zaman "Sokrates rasyonel" söylemi "insan" ve "rasyonel" terimlerinin anlamları nedeniyle doğru görülebilir.¹³⁴ Ockhamlı şüphesiz, öncülleri ve çağdaşları tarafından kullanılan anlamlandırma kavramını doğru bir şekilde yansıtmak için onları

¹³⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 490.

¹³¹ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 63.

¹³² Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 50.

¹³³ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 51.

¹³⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 52.

kullanır ve kullanımda ortaya çıkan birincil ve ikincil anlamlandırma aslında tanımlama değildir.

Ockhamlı, esas olarak önemli isimler veya tümelleri tanımladığından, bir nominalist olmaktan ziyade, onun bir konseptualist olduğunu söylemek daha az yanıltıcıdır ve tümellere atadığı ontolojik durumu tam olarak anlamak için, kavramların ne ifade ettiğini araştırmak gerekir. Onun yazılarına uzaktan bakıldığı zaman, kavramların ontolojik durumunda değişikliğe gittiğini yani bu kavramları, düşüncenin hedefleri olarak gerçek olmayan bir varoluş biçimine sahip tutarak başladığını görmek mümkündür. Ockhamlı, genellikle gerçek-dışı “nesnel varoluşu” taklit eder. Fransisken Walter Chatton’undan ötürü Ockhamlı, nesnel-varlık teorisini, kavramların gerçekten var olan akıl yürütme eylemleri fikirlerinin, zihinsel olarak adlandırılan zihniyetleri olduğu görüşünden yana tavır alır.¹³⁵ “Varlık”ın kategoriler hakkında tahmin edilebilir bir şekilde kestirildiği görüşüne göre, “p” önermesini zihinsel dil eşdeğerine dönüştürerek analiz ettiğimizde bu önerme “yükseklik bir varlıktır” ifadesine eş değerdir.¹³⁶ Fakat “yükseklik”in nominal tanımı, yükseklik kelimesinin bağlı olduğu kavramları ortaya çıkarılmalıdır. Yüksekliğin nominal tanımıyla değiştiğini varsayalım, sonra “yükseklik bir varlıktır” önermesi aslında “dikey olarak uzatılmış parçalara sahip maddelerin varlıklarıdır” ifadesi şeklinde olmasını gerekli kılar. Bu teoriler oldukça farklı ontolojileri içerdiğinden, Ockhamlı’nın zihin değişikliği, yeniden yorumlanmış bir ontolojik dönüşüm olarak görülebilir.

Bu bağlamda bakılırsa tümeller tartışmasının son evrelerine doğru şekillenen nominalizm hareketi, Orta Çağ dünyasına konu olmasıyla birlikte, somut şeylerin ve bireyin önemini daha da belirginleşerek doğaya ilişkin ilgiyi de artırır. Böylece ontolojik açıdan varlık tabakasının en alt katmanları modern çağın ilgi alanına girerek deney ve gözleme duyulan ihtiyaçla beraber bilimsel faaliyetlere kapı aralanır.

¹³⁵ Adams, *Ockham*, 90.

¹³⁶ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 196.

2.1.2. Dil - Anlam İlişkisi

Bir bilim dalı olarak nitelendirilen anlambilim, dillere özgü kelimelerin anlamlarını ve bu kelimeler arasındaki dilsel ilişkiyi inceler. Sözcükler, sözcükler ve tümceler anlamlarını inceleyen anlambilim, dilbilimciler arasında üç farklı şekilde ele alınır. Tüm bu incelemeler açısından başat rol edinen ise dildir.¹³⁷ Bir anlam sistemi olarak dil, anlam taşıyıcısı ve buna bağlı olarak iletişimin en önemli aracıdır.

Boethius'u takiben Ockhamlı, dili yazılı, sözlü ve zihinsel olmak üzere üç tür olarak ele alır. Yazılı dil, bazı materyal üzerine yazılmış ve gözle görünür terimlerden veya kelimelerden oluşur. Konuşulan dil, ağızdan çıkan ve kulakla duyulabilen kelimeleri ifade eder. Son olarak zihinsel dil ise her ikisinden farklıdır çünkü Augustinus'un dediği gibi, zihinde kalır ve kendisine tabi olan işaretler haricinde dışarıyı konu almaz. Zihinsel bir terim, zihnin bir kavramı veya niyeti (*intention*) olarak ifade edilir ve doğası gereği zihinsel önermelerin bir parçasıdır. Yani kelimeler, kavramlar, şeyler ile zihinsel ve geleneksel dil arasındaki ayrımdır. Ockhamlı için dil, terimlerden ve oluşturdukları önermelerden meydana gelir. Şartlar, önermelerin yapı taşları olarak işlev gören temel dil birimleridir. En katı olarak tanımlanmış bir terim anlamlıdır ve bir anlamı olduğu için önermenin konusu ya da yüklemi olabilir. Ockhamlı, sözlü ve yazılı terimlerin yanı sıra kavramların şeyleri ifade eden işaretler olduğu konusunda ısrar eder.¹³⁸ Kısacası Ockhamlı sözlü ve yazılı kelimeleri önceliğe dayanan metinler içinde bir araya getirme eğilimindedir.

Ockhamlı düşünce aracı olan zihinsel dili, konuşulan dile uygun kavramlar açısından açıklar. Zihinsel dil konuşmaların farklı bölümlerini ihtiva eder: isimler, fiiller, zarflar vb. ve bu dilbilgisel kategorilere ait zihinsel terimler, konuşulan terimlerin gramer özelliklerinin çoğunu taşırlar.¹³⁹ Böylece zihinsel isimler, vaka ve sayıları; zihinsel fiiller ise ruh, ses, sayı ve benzerlerini sergiler. Ockhamlı, konuşulan dile ilişkin kavramlar kullanarak zihinsel dili tanımak istese de zihinsel dilin ontolojik önceliğini ısrarla vurgular, isimler ve zamirler arasındaki ayrımdan şüphe duyar. Kavramlar arasında özellikle zamirlerin isimler lehine ortadan kaldırılmasından yanadır. Çünkü dil hassasiyeti, her bir kelimenin doğru anlamını elde etmek için bu anlamların doğal mı

¹³⁷ Jean Perrot, *Anlambilim*, (Çev. Emel Ergün), İletişim Yayınları, İstanbul 1998, 9.

¹³⁸ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 21.

¹³⁹ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 13.

yoksa atanmış mı olduğu, her bir kelimenin kendi karakterine veya özel bir anlam taşıyıp taşımadığıyla eş anlam taşır.¹⁴⁰ Bu açıdan bakıldığında Orta Çağ adına büyük bir sorunsal olan aynı kelimenin farklı mana taşınması, ilgili kelimelerin anlamlarını birikimlerinden ayırarak ya da soyarak özüne ulaşmayı gerektirir. Aktarılan veya figüratif anlamların tartışıldığı ve filozofların esas olarak sözcüklerin doğru anlamlarıyla ilgilenmesi durumu, etimolojik mantığın yanında, mecazi dilin imge gücüne dayanan argümanları olarak düşünülür.¹⁴¹

Filozofların, azizlerin ve yazarların kitaplarındaki çeşitli yerlerde eşitsiz şekilde kullanılan her kelimenin, niyetleri ve gerçekleri ortaya koymak adına tek bir kelimeyi tek bir anlamla eşleştirme gayesi söz konusudur. Dilin belirsizliklerine ve karmaşıklığına karşı aşırı derecede duyarlı olan Ockhamlı, sıklıkla okuyucunun dikkatini, önermelerin gerçeğini veya yanlışlığını değerlendirirken bir yazarın bağlamını, konuşma şekillerini ve niyetini dikkate almayı gerekli görür.¹⁴² Bu durumu izah etmek adına hem Fransızların hem de İngilizlerin kafalarında aynı sureti taşıyan bir fikri ya da tüm Hıristiyan toplumu için aynı şeyi ifade eden gerçeği bulmak gerekir. Örneğin Orta Çağ'da Jeanne d'Arc'a hem yakınları hem de düşmanları doğaüstü bir güçle bezenmiş bir kadın gözüyle bakmışlardır. İngilizler için o mükemmel bir büyücüdür ve bu sanı herkes için kabul görmüştür. Bu durum dostları için de geçerlidir, onlar da ona şüphesiz büyücü kadın veya dönemsel ifadesiyle *bağıcı kadın* demiştir. Bu açıdan *bağ* kesin olarak şeytani bir şey sayılmaz. Aksi yönde ise Albert'le Grand gibi aziz olarak görülen bir bilim insanı bağıcılık damgasına maruz kalır. İngilizlerin onun büyücü olduğunu ilan etmelerine rağmen, Fransızlar için bu durum pek de kolay olmaz. Diğer taraftan büyücü kadın olduğu gerekçesiyle Jeanne d'Arc'ın peşinden giden ve onunla savaşan bir asker de söz konusudur.¹⁴³ O halde *bağ*, asker ve bilim insanı olarak ifade edilen kişiler hakkında nasıl bir yargıda bulunulabilir? Ockhamlı için baştan çıkarıcı soruların başında burası gelmektedir. Çünkü bu ifadelerin dönemsel koşulları neticesinde yeni bir manaya kavuştuğunu ve bu yüzden dilsel bir karmaşaya maruz

¹⁴⁰ J. Courtenay, *Ockhamism*, 216.

¹⁴¹ J. Courtenay, *Ockhamism*, 219.

Bk. Timothy Bewes, *Seyleşme*, (Çev. Deniz Soysal), Metis Yayınları, İstanbul 2008, 167.

Bk. Martin Heidegger, *Aristoteles Metafizik 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği*, (Çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2010, 128.

¹⁴² J. Courtenay, *Ockhamism*, 230.

¹⁴³ Gourmont, *Düşünce Oluşumu*, 55.

kaldığını söyler. Neticede bu kavramları yanıtlayabilmek için tarihi baştanbaşa okumak gereklidir. Bu açıdan zihinsel dili ön plana çıkarmaya ve anlamlandırmaya yönelik kapsamlı bir savunucu olan Ockhamlı, ayırt edici sanatını (zamir ve isim arasındaki seçimi) başarılı bilimsel araştırmanın anahtarı olarak görür.¹⁴⁴ Mesela “her zaman yaratan bir varlık Tanrı’dır” ifadesi zamirin öngörüsü olan bir önerme için, her zaman doğru olması noktasında sorun taşır. Çünkü “bu Tanrı’dır” önermesi her zaman doğrudur. Fakat “yaratan bir varlık Tanrı’dır” önermesi her zaman doğru değildir, çünkü dünyanın yaratılmasından önce bu yanlıştır ve “Tanrı her zaman yaratan bir varlık” ifadesi sadece belirtilen sebeple yanlıştır.¹⁴⁵ Sözgelışı İngiltere’nin Bath şehrinin orada yaşayan yaşlı, genç ve hizmetçi gibi üç insan arasında nasıl bir gözle görüldüğü oldukça farklıdır. Yaşlı Matthew Bramble’ye göre Bath şehri şöyledir: “*Bath’da umut kırıklığından başka hiçbir şey bulamadım. Sessizlik ve dinginlik yerine gürültüden, patırtıdan, koşuşturmadan başka hiçbir şey bulamadık... Bir ulusal hastane belki, ama delilerden başka kimsenin giremediği bir hastane diyesi geliyor insanın; doğrusu Bath’da daha uzun süre kalırsam, sizin de bana deli demenize izin veriyorum.*”¹⁴⁶ Genç ve duygulu Lydia Melford’un şehir hakkındaki gözlemleri: “*Bath yeni bir dünya benim için: Dört bir yanda şenlik, sevinç, eğlence: İnsanın gözü sürekli olarak giyim kuşamın güzelliğiyle oyalanıyor; kulağı ise, atlı arabaların, faytonların, öbür gezinti arabalarının tıkırtısıyla. Sevinç çanları, sabahtan geceyarısına değin çalıyor.*”¹⁴⁷ Son olarak hizmetçi kız Winifred Jones ise şöyle anlatıyor: “*Ah Molly! Sen köyde yaşarken, usundan geçiremezsin bizim Bath’da neler yaptığımızı. Giyim, dans, eğlence, aylaklık, sevişmek, düzen dolap gırla burda. Ah, Tanrım bana ölçülü olmak gibi bir yeti vermemiş olsaydı, neler anlatırdım sana neler, yaşlı hanımınla genç hanımın üstüne.*”¹⁴⁸ Aynı gerçekliğin değişik bireysel görüşlerde karşıt yönlere bürünmesi, bir yerin belli başlı özelliklerini dikkate alarak kendi açılarından ifade edilmesini gösterir. Canlı bir varlık halini alan metin, önceki yaşantılarını şimdiye taşıyan bir devingenlik halindedir.

Yazınsal metin, bu devingen niteliğiyle, kurgusunda rol alan kişilerle kendi kendine yön verir. Yazılı dil, konuşmanın mümkün olmadığı bağlamlarda konuşulan

¹⁴⁴ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 104.

¹⁴⁵ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 104.

¹⁴⁶ Akşit Göktürk, *Okuma Uğraşı* (6. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, 127.

¹⁴⁷ Göktürk, *Okuma Uğraşı*, 127.

¹⁴⁸ Göktürk, *Okuma Uğraşı*, 128.

dilin bir uzantısıdır. Konuşma ise düşüncenin bir sonucudur. Konuşulan dil terimleri, geleneksel olarak zihinsel terimlerle, doğal olarak oynanan rolleri kurgulayan işaretlerdir. Zihinsel belirteçler, ilgili ifade şeklindeki konuşmalara neden olur. Konuşma dili gibi zihinsel dil, ayrımcılık ve ortak terimler arasındaki ayrımı da gösterir. Zihinsel dildeki bazı öğeler yalnızca bir nesneye uygundur; diğer zihinsel sözcükler birçoklarını simgeler ve sonuçta zihinsel önermelerde *predasyon*¹⁴⁹ olarak değişim görülür.¹⁵⁰

Bu anlamda zihinsel dilin savunucusu olan Ockhamlı, kavramları zihinsel dilin en temel birimleri haline getirdiği için onların semantiklerinde belirleyici rol oynamakta kararlıdır. Kavramlar ise soyutlayıcı bilişler olduğu için tekil şeylerden soyutlanmış bir biliş olarak tanımlanır.¹⁵¹ Ockhamlı akılda var olan gerçek bir niteliği yani bilgiyi kavrar. Bu durum zihinsel aşinalık ve eylemdir. Özetle, Ockhamlı'nın bütün semantik sisteminin temeli ontolojiktir:¹⁵² Sadece tekil varlıklar gerçek olarak kabul edilir; sadece doğal içsel kavramlarla ya da geleneksel kelimelerle herhangi bir şekilde ifade edilebilirler.

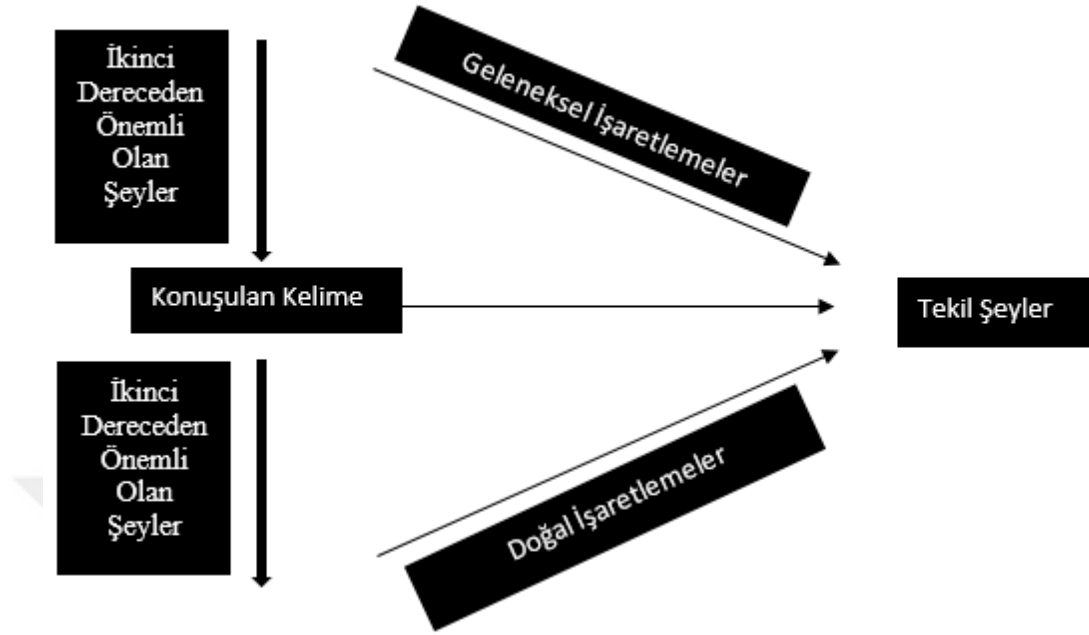
¹⁴⁹ Bir tür diğerini öldürür veya yer. İki tür arasındaki ilişki.

¹⁵⁰ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 13.

Bk. Umberto Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*, (3 Baskı), (Çev. Kemal Atakay), Literarür Yayıncılık, İstanbul 2017, 36.

¹⁵¹ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 106.

¹⁵² Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 72.

Şekil 2.2. Zihinsel Dil Üniteleri ¹⁵³

Yukarıdaki şekilde ortaya konulan tekil şeylerin ikinci dereceden (*subordination*) önem arz eden şeylerin bir araya gelmesiyle oluştuğu veya etki eden konuşmalarda ortaya çıkan kelimeler (*spoken word*), geleneksel (*conventional*) veya doğal işaretlemeler (*natural signification*) ile beraber tekil şeyleri (*singular terms*) meydana getirdiği söylenebilir. Zihinsel dil üniteleri, kavramlardır ve geleneksel olmaktan ziyade doğaldır. Açıkçası ikisi arasındaki ayrım, düşünsel ve duysal arasındaki ayrımla benzerlik gösterir. Nihai noktada ise doğal ve geleneksel işaretlemelerin tekil şeylere ulaşmaları zorunludur. Bu bağlamda göstergelerin gelişmiş bir kuramı ancak Ockhamcılarda ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle öncesinde söz konusu olan bu kuram, önceleri göstergelerin yorumu ya simgesel ya da tümellere ulaşma eğilimindedir. Özellikle Ockhamlı, göstergeleri tekilerin bilinmesine yardımcı olması için kullanır.

SL-P adlı eserde Ockhamlı, zihinsel terimlerin ve önermelerin birincil dil olduğu ve sözlü ya da yazılı terimlerle oluşturulan önermelerin ne ifade ettiğini ise sözleşmeler ile belirlendiğini ifade eder.¹⁵⁴ Düşünce ile özdeşleştirilen bu kavramsal söylemler,

¹⁵³ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 72.

¹⁵⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 8.

ortak yaratıcı yabancı dillerde çok daha fazla sözdizimsel bir yapıya sahiptir. Priscianus Caesaeriensis ve Aelius Donatus'un standart dilbilgisi kategorilerinin çoğu, iç söylemin analizi için Ockhamlı tarafından ödünç alınır.¹⁵⁵ En önemli Latin dilbilgisi olan Donatus (MS dördüncü yüzyıl) ve MS altıncı yüzyıla ait Priscian'ın eserleri, Avrupa Orta Çağ'ında Latin dilbilgisini öğretmek için yaygın olarak kullanılır. Dilin gerçekliğin bir yansıması olarak gördüğü on üçüncü yüzyıl ortasından on dördüncü yüzyıla kadar olan gramerler, dilbilgisi kurallarının açıklamaları için felsefeden yardım alır. Bu bağlamda varlığın doğasını anlama aracı olarak hizmet edecek bir "evrensel" dilbilgisi aranır.¹⁵⁶ Tüm dillerin gramer kategorilerinde ortak düşünce unsurlarının fark edilebileceği iddia edilir. Evrensel dilbilgisi arayışının temel gayesinin metafiziği ortadan kaldırmak olduğu, yirminci yüzyılın ilk yarısında İngiliz düşünür Alfred Jules Ayer'ın *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı eserinde de vurgulanır. Ayer'in bu eserindeki temel amacı, metafiziği ortadan kaldırmaktır. Ayer, dile odaklanarak, bizi yanıltan ve anlamlı olmayan şeyleri olmuş gibi gösteren şeyin dil olduğunu ifade ederek metafiziğin doğru ve anlamlı olma çabasından kurtulmasını ister.¹⁵⁷ Her ne kadar yirminci yüzyıla beraber başlatılan bu dile geri dönüş düşüncesi, Ockhamlı'ya kadar geri götürülmesinin yanı sıra bu çizgiye Roscellinus'un da dahil edilmesi gerekir.

2.2. OCKHAMLI WILLIAM'DA TERİMLER VE ÖNERMELER

Kavramsal ve evrensel bilgi yetkin hale geldiğinde, zihin çeşitli bilimleri (fizik, matematik, metafizik ve diğer bilimler) geliştirmeye devam eder ve bu bilimlere malzeme sağlaması adına bazı evrensel kavramlara ihtiyaç duyar. Bu süreci organize eden mantık, gerçekleri organize bir gövdede sunmak için önerme ve bağımsız değişkenler oluşturmak üzere bu kavramların nasıl düzenlenmesi gerektiği yönünde ilkeler sunan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkar.¹⁵⁸ Diğer bir ifade ile mantık, doğruyu ifade etmek için uyulması gereken evrensel formları sunarken doğruya ulaşmak ile de yükümlüdür. Doğruya ulaşmak bilgi sürecinin temel bileşeni olsa da ulaşılan bilginin

¹⁵⁵ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 19.

¹⁵⁶ *Ancient and Medieval Grammars*, (2018), <http://www.britannica.com/topic/grammar#ref115409>.

¹⁵⁷ Nigel Warburton, *Klasiklerle Felsefe*, (2. Baskı), (Çev. Ahmet Fethi), Alfa Yayınları, İstanbul 2016, 367.

¹⁵⁸ Ockham, *Philosophical Writings*, 46.

Bk. David W. Clark, "William of Ockham on Right Reason", *Speculum*, Vol. 48, No. 1, 1973, 13-36.

Bk. Frederick Copleston, *Aristoteles*, (3. Baskı), (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul 2013, 29.

herkes tarafından anlaşılır bir gerçeklik olarak sunulması mantığın ilkelelerine uyulması halinde mümkün olur.¹⁵⁹ Bu açıdan bakıldığında, bir şeyin adlandırma işaretleri tekildir ve bilimin kapsamında yer alırken, birçok şeyin işaretleri ise evrenseldir ve mantığın konusu içerisinde yer alır.

Hem konuşma, söz hem de akıl manası taşıyan “logos” kavramından türeyen mantık (*logic*), Aristoteles’te temellenen ve sistematik hale gelen bir disiplindir. Aristoteles’i hocası olarak gören bütün Orta Çağ mantıkçıları içerisinde yer alan Ockhamlı ise mantığı, tüm bilimlerin ilerlemesini yöneten kuralları içeren bir sanat olarak düşünür. Onun mantık temelli çalışması olan *Summa Logica*’sı, terim tanımı (*terminus*) ve çeşitli terimler arasındaki ayrımları ortaya koyarak başlar. Öyleyse Ockhamlı’ya göre mantık, zihinsel argümanları gösteren önermeler ve terim önermeleri tarafından oluşturulan ifadelerdir.¹⁶⁰

Mantıkla ilgilenen herkes, iddiaların önermelerden ve terimlerin önermelerinden oluştuğunu belirlemeye çalışır. Dolayısıyla bir terim, bir önermenin doğrudan bölüdüğü kısımlardan sadece bir tanesidir. Her terim bir önerinin bir parçası olsa da, her terim aynı değildir. Bu nedenle, onlar hakkında mükemmel bir bilgi edinmek için önce terimler arasındaki bazı ayrımların öğrenilmesi gerekir. Ses, kelimelerin zihinsel kavramlara veya içeriklere bağlı işaretleridir. Ockhamlı, “işaret” kelimesi uygun şekilde ele alındığında, konuşulan kelimelerin doğru ve öncelikli zihinsel kavramların belirtileri olduğunu kastetmez; kelimelerin zihinsel kavramlarla ifade edildiği şekilde aynı anlamı taşımaları gerektiğini kasteder. Bu nedenle, kavram öncelikle ve doğal olarak bir şeyi, kelime ise aynı şeyi ikincil olarak belirtir.¹⁶¹ Ockhamlı’nın “kelimeler ruhtaki izlenimlerin belirtileridir”¹⁶² derken kastettiği budur. Genel olarak bakıldığında, tüm kelimelerin zihindeki gösterimleri ifade ettiğini veya işaret ettiğini düşünen yazarlar, yalnızca kelimelerin, zihin izlenimlerinin öncelikli olarak ne ithal ettiğini gösteren ikincil işaretler olduğunu düşünürler. Bununla birlikte bazı kelimeler aynı zamanda öncelikle zihin veya kavramların izlenimlerini de gösterebilir. Gösterimler, içerikler

¹⁵⁹ L. Ruth Saw, “William of Ockham on Terms, Propositions, Meaning”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 42, 61.

Bk. Ferruh Özpilavcı, *Ebheri Isaguci ve Şerhi*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017, 70.

¹⁶⁰ Maurer, *William of Ockham*, 24.

¹⁶¹ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 53.

¹⁶² Ockham, *Summa Totius Logicae*, 53

veya kavramlarla ilgili olarak kelimeler hakkında söylenenler, aynı kelimeleri referans yardımıyla yani yerine geçen bir kavram ile aynı şekilde tutmayı sağlar.¹⁶³

Bu değerlendirmeler ışığında terimler arasında belirli farklılıklar ortaya çıkar: İlk olarak, bir kavram ya da zihinsel izlenim, terimin ne anlama geldiğini doğal süreç sayesinde belirler. İkinci olarak, sözlü ve yazılı terimin ismi istendiğinde değiştirilebilir ancak kavramsal terimin isimlendirilmesi kimsenin istediğine bağlı olarak değiştirilemez. Sonuncusu ise, bir önerinin kesin bir onayı olmadığı için hiçbir şeyin doğal işareti değildir.¹⁶⁴ Bu farklılıklar neticesinde “terim” adının üç anlamı belirginleşir: Birinci anlamda “terim”, kategorik bir önermedeki copula¹⁶⁵ veya uç noktalardan biri olabilen her şeyin yani fiilin herhangi bir niteliğinin adıdır. İkinci anlamda her karmaşık olmayan ifadeye “terim” denir. Üçüncü olarak ise, “terim” kesin anlamında bir önerinin konusu veya öngörüsü olabilecek her şeyi belirler.¹⁶⁶

Somut ve soyut terimler tartışması akabinde sıkça kullanılan bazı isimlerin mutlak ve çağrışımlı oluşu diğer bir ayrıma işaret eder. Mutlak isimler, bir şeyi temel alarak, bir diğerini ve hatta ikincisini ifade etmeyen isimlerdir; fakat aynı mutlak adla gösterilenler gibi her şey öncelikle belirtilmiştir. Bu isimlerin anlamını ifade eden tanımları yoktur çünkü bu isimlerin hiçbiri ismin anlamını açıklayan bir tanım barındırmaz. Örneğin, adam, hayvan, ağaç, taş, su, gökyüzü, beyazlık, siyahlık, ısı, tatlılık, koku ve tat gibi. Çağrışımlı terimin ise ismin anlamını ifade eden bir tanımı vardır. Bu tür bir tanımda, terimlerin birini temsilci durumunda diğerini ise aday durumda ifade eden bir tanım söz konusudur. “Beyaz” adı ne anlama geliyor gibi bir soruya cevap verilirse “beyazlık ile nitelendirilmiş bir şey” veya “beyazlığı olan bir şey” şeklinde ifade bulur.¹⁶⁷

Ele alınacak bir sonraki şey, terimlerin tek anlamlı, iki anlamlı ve adlandırılmış terimlere ayrılmasıdır. Tek anlamlı, bir şeyi ifade etse de etmese de, bir düşünceye bağlı olan her isim için kullanılan bir terimdir. Bu anlam zihinsel bir içerik ya da kavram olan tek bir doğal işaretin önemine bağlıdır. İki anlamlı terim ise, kelimeler aynı şeylere

¹⁶³ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 53

¹⁶⁴ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 54.

¹⁶⁵ Dilbiliminde, bir kopula (çoğul: cupulas veya copulae) bir cümlenin özünü bir özne (konu tamamlayıcısı) ile ilişkilendirmek için kullanılan bir kelimedir. Bir copula genellikle bir fiil veya fiil benzeri bir kelimedir ancak bu durum evrensel olarak geçerli değildir.

Bk. Copula, (2019). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/copula>.

¹⁶⁶ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 54.

¹⁶⁷ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 55.

atıfta bulunsa da (aynı adamın hem baba hem de oğul olma) aynı yön altında benzer ya da farklı olabilir.¹⁶⁸ Örneğin bazı ifadeler farklı dillerde ortaya çıkarsa, her dilde tek yönlü olacağına tezahür eder. Bu nedenle bu dillerden birisini bilen, bu ifadenin gerçekleştiği bir teklif üzerinde ayırım yapmaz oysa her iki dili de bilen biri için terim aynı anlam taşır ve birçok durumda, böyle bir ifadenin gerçekleştiği önerilere göre ayırım yapar. Dolayısıyla aynı terim biri için tek taraflı, diğeri için eş anlamlı olacaktır. Son olarak adlandırılmış terim ise soyut terim ile başlayan ancak aynı şekilde bitmeyen bir terimi ifade eder.¹⁶⁹ Örneğin “cesaret” ten “cesur” ya da “adalet”ten “adil” terimleri gibi. Tüm bu ayrımlar sonrasında konuşulan bir kelimenin ya da zihinsel bir içeriğin (kavram) kesinlikle eş anlamlı olmadığı söylenmelidir. Dolayısıyla mantık bu anlamda önemlidir çünkü zihinden bağımsız olarak var olan şeyleri değil, nesnelere zihinde oluşturulan göstergelerini konu alır. Bu göstergelerin ne anlam taşıdığına ne de doğruluğuna dair hüküm vermez çünkü bu hükümler, bilimlerin konu alanına girer. Diğer yönden mantık, göstergelerin zihinde nasıl oluştuklarıyla da ilgilenmez. Mantığın amacı, zihindeki göstergeleri ve bunların dile yansımaları olan terimlerin kullanımını incelemektir.¹⁷⁰ Dolayısıyla mantığı tanımlamak, terim ve göstergeleri tanımlamaktan geçmektedir. Bu bağlamda Ockhamlı’ya göre gösterge, göstergebilimsel sürecin temelinde olan mükemmel işaretleri tümüyle sembolik olarak tanımlayan kavramlar veya ruhun niyetidir.¹⁷¹ Başka bir şeyi temsil eden göstergeler, söylem alanından duyu- algısının alanına giren tekillerin yerini tutan şeylerdir.

Göstergeler, doğal ve uzlaşım sal olmak üzere iki türdür. Göstergenin iki türünün olması aynı zamanda iki tür tümel olduğu manasına da gelir. Çünkü kimi şeylerin doğası gereği tümel oluşu; nasıl duman ateşin; ağlama acının; gülme sevincin doğası gereği ise onlar birçok şeye yüklenebilir. Bunların dışında kalanlar ise uzlaşım sal tümeldir. Birçok şeyi imlemek üzere uzlaşım sal olarak kabul görmüş göstergelerdir. Kabul gören sözcüğün ortak oluşu ona tümellik sunar ve bu durum doğası gereği oluşanlardan onu farklı kılar. Ockhamlı’ya göre, zihnin anlama veya algıma edimi sürecinden geçen şeyler doğal göstergeye tabi iken işaret etmeye yarayan, sözlü veya

¹⁶⁸ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 55.

¹⁶⁹ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 56.

¹⁷⁰ Ahmet Cevizci, *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, (2. Baskı), Asa Kitabevi, Bursa 2001, 319.

¹⁷¹ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 20.

yazılı sözcükleri ise uzlaşımsal göstergeye tabidir.¹⁷² Ruhun niyeti neticesinde doğal gösterge, sözlü ve yazılı terimler neticesinde ise uzlaşımsal göstergelerin ortaya çıkması, kendi içlerinde şu ayrımı da ortaya çıkarır. Sözlü ve yazılı bir terimin anlamı değiştirilebilir fakat herhangi bir terimin uzlaşma göstergesi yani kavramsal bir terimin anlamını değiştirme söz konusu olamaz.¹⁷³ Ockhamlı zihinsel aktivitemizin birçoğunun, duyumsal ve entelektüel sezgisel bilişlerle başladığı konusunda ısrar eder ancak onun öncülleri, entelektüel değil, akılların ilk nesnesi olduğunu savunurken, tanıdık algısal olgulara başvurur. Bu açıdan nesne-dil önerisine gönderme yapmak için o, “mrinsicmean”¹⁷⁴ terimini kullanır çünkü var olan yazılar ya da sesler gerçekten var olan zihinsel özelliklerdir.¹⁷⁵ Ockhamlı bu kelimeye dair açıklama sunmaz fakat bu terim rinsing sözcüğünden türemiştir ve durulama, çalkalama gibi manalar taşır. Zihinsel aktivite sonucunda gerek uzlaşımsal gerekse de geleneksel açıdan kavramların tekillere ulaştığı düşünülürse bu sözcük üzerindeki çeşitli anlamlardan kurtularak yani durularak basitlik ilkesinden hareketle kelimenin özüne ulaşılması olarak düşünülebilir.

2.2.1. Terimlerin Özellikleri

Bir yandan tekil ve genel terimler ile diğer yandan soyut ve somut terimler arasındaki ayrımlar, ontolojik konuların tartışılmasında önemli rol oynamaktadır. Her ne kadar bu ikililik tamamen dilbilgisi açısından ifade edilebilse de, geleneksel olarak şeyler arasında iki farklı ayrım olduğuna işaret ettikleri düşünülmektedir. Filozoflar, tekil-genel terim ayrımının, özel olan nesnelere ve evrensel olan nesnelere arasındaki bir ayrıma dayandığını iddia etmişlerdir; oysa bu ayrım somut ve soyut terimler arasındaki bazı maddeler ve bunların sahip oldukları çeşitli özelliklerden kaynaklı olarak ortaya çıkar. Farklılıklardan kaynaklanan bu ayrım, terimlerin karşılaştırılmasını zora sokar.¹⁷⁶ İşte bu yüzden gramatik ikililikler nominalistlerin ellerinde detaylı bir muamele görmeye başlar.

¹⁷² Cevizci, *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, 319.

¹⁷³ Çotuksöken, *Orta Çağ Yazıları*, 300.

¹⁷⁴ Rinsing, (2019). <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Rinsing>.

¹⁷⁵ Adams, *William Ockham*, 556.

¹⁷⁶ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 11.

Nesnelerin insan zihnindeki yansıma biçimine veya herhangi bir nesnenin zihnindeki tasarımına kavram adı verilir. Kavram ile imge arasındaki fark, imge kişiye özel iken kavram daha çok genele hitap eder. Terim ise kavramların dil ile ifade edilmesidir.¹⁷⁷ Bu bağlamda kavramlar bir varlığı yansıtırken terimler kavramlara işaret eder. Önermenin yapı taşı olarak terimler, kendi içerisinde farklılıklar arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle her terim bir önermenin parçası olmasına rağmen, her terim aynı türde değildir. Bu nedenle terimlerin yapısını tam olarak anlamak için aralarında çizilen bazı bölümleri bilmek zorunludur. Çeşitli sözcük türlerini oluşturan uygun isimler ve ayıklayıcı anlatımlar arasında ayırım yapılır, birincisi tek bir varlığa diğeri ise birden çok varlığa atıfta bulunur.

Evrensel olduğu söylenen insanlık ifadesi, pek çok insanda olmasına rağmen farklı değilse bile, sayısal olarak bir insandan bahseder. Benzer şekilde, her bireye özel bir zeka olmadığına göre, bu açıdan sayısal olarak bir zeka söz konusudur.¹⁷⁸ Sayısal olarak kendisinden farklı olmayan ve pek çok şey içermeyen şeyin yani tümelin, sayısal olarak bir şey olması yani tekil olması gerekir. Bu bağlamda tümeller şeyler değil terimler olmalıdır. Ockhamlı'nın bu değerlendirmesi yaşadığı dönemin dışına çıktığını gösterir ayrıca kendisini bir otoritenin ifadesine dayandırmaması onun anlaşılmasını önemli kılar.

Tek bir kavrama tabi olan her ifade, terimin birçok farklı şeyi belirtip ifade etmediğine bakılmaksızın tek kutupsal olarak adlandırılır. Ancak bir terimi doğru konuşmak, birkaç farklı tınıdan her birini kayıtsız kastettiği veya aksini belirtmediği sürece, tekli olarak adlandırılmaz. Terim, tek olarak kutsaldır çünkü işaret ettiği birçok şeyin her birinin de bir kavramı var demektir. Böylece tekli bir terim, ruhun bir niyeti veya kavramı olan doğal işaretin belirtilmesine bağlıdır. “Bazı belirsiz terimler, tek merkezlidir.”¹⁷⁹ Bu aynı ve bir sözcük için doğrudur fakat aynı insanlara göre bu durum geçerli değildir. Kişi hem baba hem de evlat olabilir veya hem benzer hem de benzer olmayabilir. Bu açıdan bir terim farklı dillere aitse, dillerin her birinde tek bir yerde

¹⁷⁷ Akalın, Şükrü Haluk (Haz), *Türkçe Sözlük* (10. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, 1959.

Bk. Şafak Ural, *Temel Mantık*, (3. Baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul 2011, 7.

¹⁷⁸ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 56.

Henner Eike - Kluge W., *William of Ockham's Commentary on Porphyry*, Franciscan Studies, Vol. 33 (1973), 4.

¹⁷⁹ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 91.

olabileceği açıktır. Yani dillerden yalnızca birini konuşan adam, terimi öneri olarak ele aldığında herhangi bir ayırım yapmak istemez fakat bu terim her iki dili bilen adam için belirsiz olur. Bunun için her iki dili de bilenler, ilgili dönemin ortaya çıktığı önermeleri sıklıkla birbirinden ayırmak zorunda kalır çünkü aynı terim birine benzer durumda ve diğerine de aykırı olacaktır. Örneğin “işaret olarak kendilerine tabi olan sözlü kelimeler yüksek sesle söylenmesine rağmen, yüksek sesle duyulamıyor”¹⁸⁰ ifadesine göre sözselle ifade edilen sözcüklerin ruhun kavramlarına ya da niyetlerine tabi olduklarını gösteren işaretler olduğu söylenebilir çünkü “anlamlandırmak” konusunda sıkı bir manada, ruhun konseptlerini öncelikle ve doğru bir şekilde belirttikleri için kullanmazlar. Bu anlamda “işaret” terimini kullanmak, konuşulan kelimenin hiçbir şeyde doğal işareti sayılmaz. Öyleyse tekillik, ait olduğu yere uygundur, başka bir şeye uymaz. Bu nedenle tekil bir şey varsa tek başınadır.¹⁸¹ Diğer taraftan Amerikalı Orta Çağ uzmanı Marilyn McCord Adams’a göre Ockhamlı, “aslan” kavramının aslanla ilgili sezgisel bir kavrayışa sahip olan bir aslan için basit, mutlak ve uygun nitelikte olduğunu söyler. Ona göre, aslan görmeyen kişiler, “aslan” isminin ne anlama geldiğini bilemezler. Paul Vincent Spade’e göre ise herhangi bir kategorideki herhangi bir terim anlamlı olabilir. Her şey verilen dildeki kullanıcının kişisel deneyimine bağlıdır.¹⁸²

Tüm bunların dışında sözcükleri, kavramları veya diğer işaretleri kullanmadan şeyleri konuşamayacağımızı belirten Ockhamlı’ya göre gerçekte Tanrı’nın aklıyla iradesi arasında herhangi bir ayırım yapılmazsa yalnızca kötülüğü bildiğini değil, aynı zamanda onun iradesi ölçüsünde kötülüğe de izin verdiği düşünülür. Bu onun bir yaratık¹⁸³ olduğu anlamına gelir çünkü yalnızca yaratıklar yapmamaları gerekenleri yapabilir. “Tanrı kötülüğü biliyor” ifadesi yaratıkların yapmamaları gereken şeyleri yapmasına ya da yaptırmasına izin verdiğini ima eder. Dolayısıyla, “Tanrı kötülüğü biliyor” ifadesi farklı anlamları nedeniyle değil Tanrı’nın aklının ve iradesinin kimlik dışı olmaması nedeniyle farklılık göstermektedir. Gerçekten de, eğer “bilen” ve “istekli” terimleri bağlamsal olarak ele alınmazsa da, mutlak ilahi gerçekliği tam olarak simgeliyorsa, Tanrı’nın bildiğini söylemek için olduğu kadar kötülük yaptığını da

¹⁸⁰ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 55.

¹⁸¹ William Ockham, “Ordinatio”, (Trans. John Kilcullen), *St. Bonaventure*, Vol. 2, g. 6, 15.

¹⁸² Vesa Hirvonen, *Passions in William Ockham’s Philosophical Psychology*, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands 2004, 162.

¹⁸³ Creature sözcüğü varlık anlamı taşır fakat yapılmaması gereken bir eylemin yapılması hali iradesiz şekilde gerçekleştiği için yaratık sözcüğünün kullanımı uygundur.

söylemek doğrudur.¹⁸⁴ Açıkçası Ockhamlı'nın Tanrı eksenli düşünmesi, Orta Çağ'ın dinsel etkisinden sıyrılmadığını veya baskılardan korktuğunu gösterebilir fakat bir diğer taraftan ise dinsel yönü yüksek bir keşiş olduğunu düşünmeye de itebilir.¹⁸⁵ Tanrı tüm eylemlerini iradesi ölçüsünde gerçekleştirdiği için insanın iradesi için bu kolay değildir çünkü insanı etkileyen diğer faktörlerin hesaba katılması gerekir.

Ruhun dışındaki her şey gerçekten tekildir ve basittir. Ruhun dışında kalmayanlar sayıdır ya da karmaşıktır; eğer basitse pek çok şey içermez. Bileşik ise sonunda birisinin belirli bir sayıda parçayı ifade etmesi gerekir ve dolayısıyla bu parçalardan her biri bir sayı olur. Bu durumda ruhun dışındaki her şey gerçekten tekildir ve ruhun dışında hiçbir şey ortak değildir. Tekillik birliğine karşıt bir topluluk söz konusu olmadığı için tek bir birlikten bahsedilebilir.

Kesin, belirli ve tek başına bir anlam taşıyan terimlere kategoremantik (*categorematic*) terimler adı verilirken kesin, belirli ve tek başına bir anlam taşımayan terimlere ise sinkategoremantik (*syncategorematic*) terimler denir.¹⁸⁶ Bu nedenle “insan” terimi tüm insanları, “hayvan” terimi tüm hayvanları ve “beyazlık” terimi ise tüm beyazlıkları imler. Diğer yönden ise “her”, “bazı”, “tüm”, “dışında” gibi devam eden terimler ise sinkategoremantik terimlere örnektir ve bunların hiçbirisi kesin ve belirleyici bir anlam taşımaz. Ayrıca sinkategoremantik terimler, kategoremantik terimlerin imlediklerinin dışında hiçbir şey imlemez. Tıpkı sıfır rakamı gibi tek başına herhangi bir değeri ifade etmezken başka sayılarla beraber kullanıldığında yeni sayıyı imler. Sinkategoremantik terimler de kendi başlarına hiçbir şeyi imlemez oysa kategoremantik bir terimle birleştikleri zaman herhangi bir şeyi imletir veya daha değişik ifadeyle belirli bir tarzda herhangi bir şeyi varsaydırır.¹⁸⁷ Öyleyse her sinkategoremantik terim tek başına bir şeyi imlemez fakat herhangi bir terimle birleştiği zaman terim karışık ve dağılımlı olarak diğer terimleri imler.

Sinkategoremantik terimlerin bir anlam ifade ettiği noktasında itirazların olabileceğini belirten Ockhamlı'ya göre bu itirazlar şu açıdan değerlendirilebilir:

¹⁸⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 121.

¹⁸⁵ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 16.

¹⁸⁶ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 64.

¹⁸⁷ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 64.

Bk. Işıl Bayar, “Ockhamlı William'ın Epistemolojisi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı:1, 175.

Bk. Şafak Ural, *Temel Mantık*, (3. Baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul 2011, 7.

Örneğin “her” terimi bir terimle beraber kullanıldığı zaman ya da herhangi bir şeyi varsaydığı zaman anlamlıdır. Bu durum sadece sinkategorematik terimler için değil aynı zamanda bağlaçlar ve edatlar için de geçerlidir. Yine Ockhamlı’ya göre kategorematik ve sinkategorematik terimlerin tekil veya tümel olmaları gerekir. Tekil ifadesi, bir olan ve çokluk ifade etmeyendir. Bu ifadenin zıddı ise zihinsel süreçte tümel olarak algılanmasına rağmen gerçekte tekil olmasıdır.¹⁸⁸ “Zihnin kavramlarına özgü olan tümellikle, sözcüklere özgü olan tümellik birbirinden farklıdır. Çünkü zihnin kavramlarına özgü olan tümellik, doğal bir tümellik iken sözcüklere özgü olan tümellikse uyuşumsuzdur. Tümel, zihnin bir kavramıdır; tümel zihinsel boyutta kavramların imidir, dilsel boyutta da tümel sözcük, söylenenin imidir.”¹⁸⁹ Ockhamlı’ya göre tekiler, tek başlarına önem taşırlar; tümeller ise kavram ya da kelimelerdir.

Evensel kavramlar ya da kelimeler sadece bireysel şeyleri ifade edebilir. Evrensel bir kavram anlamına gelen bir terim, anlamsız bir şekilde üstündür ve bu nedenle basit bir varsayımı vardır. Bir terim bireyleri temsil ettiğinde, bu işaretin onun işlevini yerine getirdiği varsayılır ve dolayısıyla terimlerin kişisel varsayımları olduğu düşünülür.

Kategorematik terimlerin kesin ve belirleyici bir anlamı olduğu ve sinkategorematik terimlerin ise sadece kategorematik terimlerle birlikte önermelerde bir manaya kavuştuğunu ifade eden Ockhamlı, kategorematik doğal dil terimlerinde hem mutlak hem de bağlamsal/çağrışımçı terimler olduğunu düşünür. Bazen aynı kelime hem mutlak hem de bağlamsal/çağrışımçı bir terim olarak kullanılabilir. Mutlak terimlerin yalnızca birincil (doğrudan) anlamları vardır ve hepsinin göstergeleri eşit şekilde ortaya konulur ve “insanlık”, “hayvan”, “beyazlık” ve “karanlık” gibi örneklerle ifade edilir. Düşünür Claude Panaccio’ya göre mutlak terimler, “doğal tür terimler” olarak ifade edilir. Orta Çağ uzmanı Calvin Normore ise, mevcut varlıklar olarak bizim ontolojimizi ifade etmesi gereken şeyleri seçmek için kullanılan terimler olduklarını belirtir. Bağlamsal/çağrışımçı terimler, ikincil olarak (dolaylı olarak) herhangi bir şeyin

¹⁸⁸ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 64.

Bk. Bayar, “Ockhamlı William’in Epistemolojisi”, 176.

Bk. Julius R. Weinberg, “Ockham’s Conceptualism”, *The Philosophical Review*, Vol. 50, No. 5, 1941, 523-528.

¹⁸⁹ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 65.

Bk. Bayar, “Ockhamlı William’in Epistemolojisi”, 176.

Bk. Jacques Ranciere, *Cahil Hoca*, (3. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2018, 47.

(farklı veya aynı şey) anlamını taşıyan terimlerdir. Zihinsel dilde, yani düşüncenin iç dilinde iletişimsel dillerden farklı olarak kullanılan kategoremantik terimler, en azından temel olarak mutlaklardır.

Katı versiyonu ile sadece kompozit maddeleri belirten ifadeler, mutlak terimler olarak tanımlanabilir ancak gevşek versiyonları ile diğer mutlak ve hatta bazı bağlamsal/çağrışımcı terimlerle de tanımlanabilir. Terimlerimizin çoğu bağlamsal/çağrıştırıcıdır. Mantıksal bir terim örneği, bir maddeyi ifade eden ve dikey olarak uzatılmış parçalarını gösteren “yükseklik” tir. “Baba” gibi göreceli bir terim erkek hayvanları simgelemekte ancak yavrularını birbirine bağlamaktadır. “Körlük” gibi olumsuz bir terim, görme eksikliğini ifade eder; olumsuz terimler ise konjonktüre bağlıdır çünkü negatif olarak neyi ifade ettiklerini yani görmenin gücünü belirtir. Son olarak bir kompozit terim, kavramların bir kombinasyonuna karşılık gelen bir kelime(ler)dir, örneğin uzun ve hayvansal kavramların bir bileşimi olan bekar; hayvan insan ve uzun kavramlarının bir araya geldiği “bekar” terimidir.¹⁹⁰ Mutlak bir terim, öncelikli olarak neyi temsil ettiğini gösterir. Örneğin bir kurdun başka bir kurttan daha fazla bir şey ifade etmediği ve esas olarak kurtlar da dahil olmak üzere, başka bir şey ifade etmediği için bütün kurtlar eşit olarak kabul edilir. Mutlak terimler sadece birincil öneme sahiptir ve bu anlamlar ise onların gerçek olduğunu ifade eder. Ockhamlı'nın verdiği mutlak terim örnekleri şunlardır: “insan”, “ağaç”, “ısı”, “karanlık” ve “tatlılık”. Bununla birlikte, konvansiyonel¹⁹¹ bir terim eşit olmayan bir şekilde neyi ifade ettiğini gösterir: Öncelikle bir şeyin, birincil önceliklerini ifade eder; ikincil bir şekilde ise ikincil olanları ya da başka bir şeyi ifade eder.¹⁹² O halde Ockhamlı'nın kavramların kökenine ilişkin tezi, varlıkların sezgisel kavrayışına olan inancı, metafiziksel bilgi dahil olmak üzere deneyimlerdeki bilimsel bilginin hesabını dikkate alır.

Öyleyse Ockhamlı'nın hem mutlak hem de çağrışımcı terimler arasındaki farkı göstermesi önemlidir: İki terim arasındaki ayrım gerçekte anlamlandırmadan kaynaklanır: Mutlak terimler, yalnızca doğrudan (birincil) anlamlandırmaya sahip olan ve tüm göstergeleri eşit derecede temsil eden terimlerdir. “İnsan”, “hayvan”, “beyazlık” ve “karanlık” gibi örnekler sunar. Bağlamsal (çağrışımsal) terimler, öncelikle

¹⁹⁰ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 23.

¹⁹¹ Konvansiyonel kavram, anlaşılabilir manası taşımasına rağmen Ockhamlı William ile ilgili çevirilerde anlaşılabilir manası ön plana çıkmaktadır.

¹⁹² Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 89.

(doğrudan) veya başka bir şeyi (başka bir şey ya da aynı şey) ikincil olarak (dolaylı olarak) ima eden kelimelerdir. Mutlak olmayan kategorik terimlerin hepsi birbirine bağlıdır.¹⁹³

Evrensel ve özel terimlerin aslında aynı şey olduğu ve sadece bunları akılda tutmanın bir nedeni olarak çoğulluğundan bahsedildiği kabul edilir. Her iki terim gerçekten aynı olduğunda, sayısal olarak pek çok farklı şey olmaz. Bu nedenle birbirleriyle çelişen aynı olan doğa , farklı şeye tekabül etmez. Sonuç olarak uzlaşma farkından başka herhangi bir şey de olamaz. Doğada sayısal çoğulluğa kıyasla çelişki olmaması söz konusu değildir. Kısacası evrensel ve özel olanın aynı şey olduğu ve sadece bunları akılda tutmanın önemli olduğunu ifade eden Ockhamlı açısından kavramlar ve gerçekler için ortak olan hiçbir mutlak doğa düzeni söz konusu değildir. Zihin, ayrımları ve emirleri kavramlar arasında yapar ancak gerçek dünyada bunlardan bahsedilmez.

Düşünüre göre alakalı terimlerin bir tür gerçek tanıma sahip olduğu söylenilebilir. Böyle bir çağrışım terimine örnek olarak “testere” verilebilir. Onun gerçek tanımı, “ahşapları kesebileceğimiz demir” gibi bir şeydir. Ockhamlı’nın söylediği gibi buradaki zorluk, demir dışında bir şeyin ahşabı kesebileceği ihtimali ile birlikte kesen aletin testere olarak adlandırılmasıdır. Bu nedenle “testere” ve diğer çağrışım terimleri için en uygun tanım, ismin kendisini ifade eden tanımdır (*definitio exprimens quid nominis*).¹⁹⁴ Böyle bir “testere” tanımı, “ahşapları kesebileceğimiz bir şey”dir. Bu sözde nominal tanım sadece terimin hangi şeyle ifade edileceğini ya da onun hangi işleve sahip olduğunu belirten bir adla ortaya konulur.

2.2.2. Önergeler Mantığı

Mantık sisteminin temeline kavramı yerleştiren Aristoteles’in mantık anlayışının aksine Stoacı mantık, önermeleri temel alır. Stoacı mantık anlayışının önermeleri başat kabul etmesi, modern Batı dünyasındaki birçok mantıkçı için kaynak niteliği taşır. Zihinsel işleyişin kavram, önerme ve çıkarım şeklinde basit bir sıralamayı takip ettiği düşünülürse, daha önce üzerinde durulan kavram, işaret ettiği şeylerin varlığına dair

¹⁹³ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 140.

¹⁹⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 76.

bilgi sunar. Ayrıca kavramın şekline ve doğruluğuna dair bilgileri de ortaya koyar. Bu işleyişin gerçekleşmesi için kavramların bir araya gelerek önermeleri oluşturması gerekir. Bu bağlamda düşüncenin temelini oluşturan kavram bağıntılarıyla ortaya koyulan olumluluk ve olumsuzluğu meydana getiren önermeler, konuşmanın ve tartışmanın gerçekleşmesi adına ilk yapıları sunar.¹⁹⁵ Özne, yüklem veya bağlacın bir araya gelmesiyle oluşan doğru ya da yanlış değeri içinde barındıran dilsel birimler olarak tanımlanan önermeler, tekil, tümel ve belirsiz şeklinde nicel bölünmeler olarak sınıflandırılır. Tümel/genel/tikel/tekil arasındaki kavrayışa ilişkin bilinç hali, hiçbir dönemde olmadığı kadar özellikle üçüncü ve on üçüncü yüzyıllar arasında Porphyrios'tan Ockhamlı'ya kadar uzunca bir süre tartışılan konular arasında yer alır.

SL-P'de Ockhamlı'nın asıl görevi, önermelerin gerçek koşullarını, yani gösterge cümlelerini içeren oldukça kapsamlı bir açıklama sunmaktır. Anlamsal olarak en basit önerme türlerinden başlayarak daha karmaşık ve zahmetli önermelere yavaş yavaş ilerler, böylece okuyucuyu herhangi bir önermenin gerçeği için neyin gerekli ve yeterli olduğuna karar verecek bir pozisyona yerleştirmeyi hedefler.¹⁹⁶ Bu gerçeğe uygunluk koşulları kısmen ontolojik kaygılar tarafından motive edilir. Bununla birlikte onun hakikat koşulları teorisi ve önerme nedenlerinin hepsi ontolojik düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü genel olarak mantığın ve önermelerinin özellikleri teolojide ve diğer disiplinlerde hataya ve kafa karışıklığına yol açar. Bu pratik çelişki ile uyumlu olan Ockhamlı, basit önermelerle daha karmaşık önermelerin mantıksal yapısını açıklığa kavuşturmak için çaba gösterir. Kategorik olmayan önermeleri başlangıç noktası olarak görür ve gerçek koşullarını doğrudan varsayım kavramı yardımıyla açıklar. Bir önermenin gerçeği her durumda, öznesinin ve öngörüsünün varsayımına neyin dayandığı ile bu öngörünün varsayımlarının birbirleriyle nasıl ilişkili olduğuna bağlıdır.¹⁹⁷ Dolayısıyla varsayım teorisi, Ockhamlı'nın muhasebesinde önemli rol oynar.

SL-P'de Ockhamlı, hiçbir zaman genel önerme tanımı sunmaz ancak dilsel birimlerin türlerini kataloglayarak ve tanımlayarak onların sıralaması hakkında bilgi verir. Zihinsel bir önerme eylemi uzaya ve zamana yayılmamalıdır. Bazı zihinsel

¹⁹⁵ Muhammet Nasih Ece, *İbn Rüşd'ün Önermeler Mantığı ve Aristoteles Temelleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018, 31.

¹⁹⁶ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 2.

¹⁹⁷ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 3.

önermeler bir özne, bir önerme ve bir de kopyadan oluşurken, bazıları bu tür kombinasyonlara eşdeğerdir. Eski tür zihinsel önermelerin kabul edilmesi Ockhamlı'nın yaklaşımını sınırlandırabilir çünkü onun için insanın düşüncesi, temel olarak kompozisyon biçimindedir. *SL-T*'de detaylı şekilde ortaya koyulduğu gibi zihinsel önermeler, bazen zihin içinde basit hareketlerin kullanışlı ve büyüleyici bir olasılık olduğunu şüphesiz şekilde ortaya çıkarabilir ve sadece parazit gibi olmaya devam eder.¹⁹⁸ Herhangi bir önermenin hem özne hem de yüklemde boş olmayan alanlar olmadıkça gerçek olabileceğini düşünür. Orta Çağ'ın genelinde olduğu gibi “her” ve “bazıları” arasındaki çıkarımsal bağda kalmayı öneren Ockhamlı, her şeyi garanti altına almak ister.¹⁹⁹ Bu açıdan önermelerin tartışılması gerekir. Çünkü birincil olarak bazı sınıflandırmalar yapılmalı, ikincil olarak önermelerin gerçeği için neyin gerekli ve yeterli olduğu saptanmalı ve üçüncü olarak önermelerin dönüşümüyle ilgili bazı şeyler dikkatlice incelenmelidir. Birinci nokta ile ilgili olarak, önermeleri bölüştürmenin bir yolunun kategorik önermelere ve varsayımsal önermelere dönüştüğü unutulmamalıdır. Kategorik bir önermenin konusu, öngörüsü ve kopyası vardır ve birden fazla teklif içermez. Diğer taraftan varsayımsal önerme ise birden fazla kategorik önermeden oluşur.²⁰⁰

Ockhamlı daha sonra bir önermenin gerektiği bir koşulda olmasının zorunluluğunu iddia eder, eğer bu koşul sağlanıyorsa, önerme doğrudur ve yanlış olamaz. Öte yandan, varoluşun sahte olması durumunda bir önermeyi imkansız kılar. Bu açıdan varoluşun gerçek olmasına uygunluk durumunda bir önermenin mümkün olduğu çıkarılabilir. Bununla birlikte “gerekli” ve “olası” yerine “mantıksal olarak gerekli” ve “mantıksal olarak mümkün” okuması yapılmalıdır.²⁰¹ “Sokrates bir insandır” ve “Sokrates bir hayvandır” gibi önermelerle Sokrates için insanlık ve canlılık gibi durumlar iddia edilmez. Aksine Sokrates'in gerçekten bir erkek ve gerçekten bir şey olduğu iddia edilmektedir. Daha ziyade onun “adam” yüklemine ya da “hayvanın” öne sürdüğü bir şey olduğu iddia edilebilir.²⁰² “Bazı” ve “belirli” gibi işaretlerle sona erdirilen bu önermeler öncesinde olumsuzlamaya tabi olmaz. Örneğin “bazı insanlar Sokrates'tir”, “bazı insanlar bir hayvandır” ve “bazı insanlar hayvandır.” Ockhamlı bu

¹⁹⁸ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 42.

¹⁹⁹ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 44.

²⁰⁰ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 77.

²⁰¹ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 48.

²⁰² Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 17.

önermelerin daima belirsiz bir önermeyle değiştirilebileceği görüşünü destekler. Bu ise belirsiz yazıya konu belirleyen işaretleri değiştirerek gerçekleştirilebilir.²⁰³ Böylece “bazı insanlar bir hayvandır”, “bir insan bir hayvandır” ile değiştirilebilir. Diğer bir belirsiz önerme örneğine bakarsak, “Sokrates dün beyazdı” önermesi doğrudur, zira “Sokrates beyazdır” dün bir zaman aralığı için doğrudur. Aynı şekilde dün her vakit için Sokrates’in beyaz olmadığı doğruysa, “Sokrates dün beyaz değildi” önermesi de doğru olur. Sınırlayıcı durum, Sokrates’in dün gece saat ikide olduğu gibi kesin bir durumu belirtir. Bu önerme, Sokrates’in beyaz olduğu gerekçesiyle gece ikideki durumunu doğrularsa gerçekliğinden bahsedilebilir. Hakikat koşulları, yani gösterge niteliğindeki cümleler hakkında oldukça kapsamlı bir açıklama sunan Ockhamlı, semantik olarak en basit önermelerden başlayarak ve giderek daha karmaşık, zahmetli vakalarla ilerlemektedir. Herhangi bir önermenin gerçeği, bu temelde gerekçenin gerekli ve yeterli olduğunu belirleyecek bir konuma ulaşmayı içerir.²⁰⁴ Ayrıca hangi çıkarımların geçerli olduğunu ve hangilerinin olmadığını ortaya koymak adına çaba gösterir. Diğer taraftan, Ockhamlı sıklıkla Tanrı’nın bildiği önermelerden bahseder. Ockhamlı, Tanrı’nın bütünsel bilim kavramını açıklamak için Tanrı’nın insan dili ile benzeşmiş ve önermeleri formüle ettiği ilahi bir dil olduğunu ifade eder. Tanrı, her önermenin doğru veya yanlış olup olmadığını bildiği için her şeyi de bilendir.²⁰⁵

Geçmiş zamanlı bir önermenin ortak bir terimi içeren konusu varsa daha fazla komplikasyon ortaya çıkar.²⁰⁶ Ockhamlı böyle bir durumda önermenin belirsiz olduğunu ve ayırt edilmesi gerektiğini iddia eder. Ayrıca önermenin tutarlı olup olmayacağı tartışmalı bir konudur. Bununla birlikte, Ockhamlı’nın bunu kabul etmeyeceği açıktır; çünkü Ockhamlı Aristoteles’in kategorileri üzerine yaptığı yorumda, geçmişin ve geleceğin var olduğunu açıkça reddeder. Diğer taraftan çeşitli yerlerde önermelerin ebedi varlıklar olduğuna karşı çıkar.²⁰⁷

Şimdiki zamanlı önermeler ile geçmiş ve gelecek zamanlı önermeler arasında bir fark vardır: Şimdiki zamanlı bir önermede yüklem, öznenin yaptığı gibi durur, eklenen bir şey onu engeller ancak geçmiş ve geleceğin zoraki önermelerinde bir çeşitlilik vardır

²⁰³ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 22.

²⁰⁴ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 22.

²⁰⁵ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 23.

²⁰⁶ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 35.

²⁰⁷ Ockham, *Ockham’s Theory of Propositions*, 44.

çünkü yüklem yalnızca geçmiş zamanlı bir önermede ve geleceğe dönük zoraki bir önermede öngörülen şeyleri savunmamaktadır. O halde böyle bir teklifin doğru olabilmesi için, yüklenicinin öne sürdüğü fiilin ya geçmiş zaman fiili ya da geleceğin zoraki bir fiiliyle ortaya konulan yüklem dayattığı önermenin yetersizliği söz konusudur.²⁰⁸ Bunun yerine aynı önermenin, öznesinin böylesi bir önerme vasıtasıyla savunulduğu şekliyle gerçekliğe dayandığı varsayılmalıdır. Örneğin, Sokrates'in şimdi beyaz olduğu ve gün boyunca beyaz olduğu düşünülürse ancak daha önce olmadığı düşüncesi ortaya çıkar. Bu durumda "Sokrates dün beyazdı" önermesi yanlıştır ve yine de "beyaz" gerçekten Sokrates'in dayandığı gerçeği yansıtır. Lakin dün Sokrates'in belirlenmesi öncesine bağlı olmadığı için "geçmişe dayanan Sokrates dün beyazdı" önermesi artık yanlıştır.²⁰⁹

Meydana geldiği bir önermenin iki esas noktası bulunur; bunlardan biri şimdiki zaman (geriye doğru göstergesinin olup olmadığı) ve diğeri geçmiş zamanlıdır ve negatiftir. Örneğin, "Sokrates'in ten rengi beyazdır", "Sokrates'in beyaz olduğu" ve "Sokrates'in bundan hemen önce beyaz olmadığı" gibi durumlar göz önüne alındığında söz konusu önermenin geçmiş zamanlı negatif temeli yani zoraki negatif öneri yanlış olsa bile "Sokrates beyaz değildir" ifadesi netleşir.²¹⁰ Sokrates, önce beyaz sonrasında siyah ve daha sonra beyazlaşırsa o zaman "Sokrates beyaz değildir" olsa bile, bazı anlarda "Sokrates beyaz olmaya başlar" önermesinin doğru olduğu sonucu ortaya çıkar. Çünkü bir önceki zamanda beyaz olduğu varsayılırsa aynı şekilde bir ağacın geçen yıl çiçeklenmesine rağmen hiç olmamış gibi yeniden çiçek açmaya başladığı söylenilebilir.

Bir önerme, modal olduğu söylenen sözlü biçimi sayesinde bulunur. Aynı şekilde önerme gerekli, imkansız, olası ve şarta bağlı oluşuyla dört moddan daha fazlasını da görebilir. Tıpkı bir teklifin "olası", "gerekli", "şarta bağlı" ve "imkansız" mod hali herhangi birinin kıvraklığıyla meydana geldiği biçimde makul ve modal olarak adlandırılabilir.²¹¹ Böylece "her insan bir hayvandır" gerekli ve "her insan mutlaka bir hayvandır" modal önermelerdir. Bundan dolayı "her insan bir hayvandır" ve "her insan hayvandır" gibi önermeler diğerleri için de geçerlidir.

²⁰⁸ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 103.

²⁰⁹ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 131.

²¹⁰ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 144.

²¹¹ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 78.

Her iki modal önerme komisyon anlamında alındığında ya da alınan önermelerle eşdeğer olduğunda her zaman doğrudur. Çünkü bir kişi bölme anlamında ele alınıyorsa kural geçerliliğini yitirir. Bu durumda çok sayıda karşıt durum söz konusudur. Örneğin; “gerçek bir şey imkansız” ve “gerçek olan hiçbir şeyin imkansız olması gerekir” önermeleri uyumsuzdur. Aynı zamanda “gerçek bir şey imkansız değildir” ve “gerçek olan hiçbir şeyin imkansız olması zorunludur” biçimindeki iki önerme ise uyumludur; çünkü gerekçe önerisi yerine getirme anlamında kabul edilir ve her ikisi de doğrudur.²¹² Bahsedilen ayrımın, olasılığın, mümkün olanın geçmişin zoraki ve geleceğin öne sürülmüş önermelerine ilişkin ayrımının şu şekilde anlaşılması gerektiği unutulmamalıdır: Ya ne olduğu için öneri alınmıştır ya da böyle bir şeyin ve neyin sözde olduğu iddia ediliyordur.²¹³ Dolayısıyla, beyaz bir şey olmazsa ve beyazlık niteliği taşımazsa; beyaz bir şey muhtemelen bir insana ait olmalıdır çünkü konu beyaz için alınmaz. Fakat yine de beyaz olanın alınmış olduğu iddia edilebilir. Böylelikle eğer beyaz bir şey yoksa önerme olumludur; çünkü onun aracılığıyla yanlış olan bir şey yalanlanır. Bu öneri ile sözü edilen anlamda hiçbir şey beyaz olmasa da bir şeylerin beyaz olduğu iddia edilmektedir. Önermelerde “her ikisinin de” işaretinin belirttiği evrensel bir önermenin anlamı gereği, varsayımsal bir önermeye eşdeğer olduğu söylenilebilir.²¹⁴ Fakat “hayır” ya da “her” işaretlerinin ortaya çıktığı varsayımlar eşdeğer değildir. Çünkü böyle bir öneri sıklıkla pek çok özelliğe sahip olsa da, bu gerekli değildir.

Ockhamlı, birçok yerde aşırılığa varmayan evrenselliği savunur. “Evrensel”, “cins” ve “tür” gibi terimlerin İ-S şartlarının olduğunu ve kendilerinin doğasında bireysel, evrensel ve yalnızca işaretlemeye ortak olan bazı zihinsel gerekçelerin hepsi, ontolojik düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Çünkü düşünür, genel olarak mantığın önermelerinin ve özelliklerinin yetersizliğinin özellikle teolojide ve diğer disiplinlerde hatalar ve tartışmalara yol açtığına inanmaktadır.²¹⁵ Ockhamlı'nın projesi, gerçeği ve onların modalitesini de içeren genel bir dil teorisinin, bir ifadesi olarak evrensel teorisinin bir sonucudur. Bu bağlamda bulanık düşüncelerin insanları önyargıların kıskacına nasıl ittiği tarihsel bir gerçektir. Ontoloji insan varlığı üzerine akıl yürütürken

²¹² Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 162.

²¹³ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 173.

²¹⁴ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 114.

²¹⁵ Ockham, *Ockham's Theory of Propositions*, 9.

yararlandığı önermeleri, sadece tutarlılık bakımından değil aynı zamanda gerçeklikleri bakımından hatta tarihsel dile getirilişleri bakımından da ele alır. Bu çalışmaların tarihsel hesaplaşmaları ve felsefi alana sunduğu katkıları, çağımızın analitik felsefesi adıyla zikrettiğimiz önerme çözümleridir.²¹⁶ Düşüncenin açıklığa kavuşması aynı zamanda varlığın da açığa çıkmasını sağlar. Bu açıdan bakıldığında, bilimlerin felsefi tartışmalara kaynak sunmasının daha zayıf olduğu ancak bu bilimler üzerine başka filozofların söylemlerinin kaynak niteliği taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir.

²¹⁶ Uluğ Nutku, Felsefenin Temele Disiplini: Ontoloji, *Flsf Dergisi*, Sayı:1, 81.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OCKHAMLI WILLIAM'DA METAFİZİK PROBLEMİ

“Varlık” isim anlamında, her şey için ortak olan ve her şeyi bir ciddiyet halinde niteleyendir. Her şey için ortak ve öngörülebilir bir kavram olduğu ifadesinin lehine, aşağıdaki ikna edici argüman eklenebilir. Eğer böyle bir ortak kavram yoksa o zaman farklı kavramlar onları A olarak adlandırmamıza izin verir ve B’de farklı şeyler için ortaktır. Ancak A ve B’den daha yaygın olan ve verilen herhangi bir konunun tahmin edilebileceği bir kavram olduğunu gösteren C olarak düşünülebilir.²¹⁷ Oluşturulan bu üç zihinsel önermenin ikisi şüpheli ancak birisi bilinir; fakat her üç önermede de aynı konu vardır; bu nedenle farklı tahminlere sahip olmaları gerekir. Kanıtlanması gereken şey, daha az kapsamlı kavramların dışındaki bazı zihin kavramı her varlık için ortaktır ve bu durum kabul edilmelidir. Her varlık veya herhangi bir varlığa işaret eden zamir için aynı zihinsel kavram tam anlamıyla belirtilebilir. Tıpkı kelimenin her şeyin içinde belirtildiği gibi.²¹⁸ Dolayısıyla “varlık” adı açıklandığında Ockhamlı’nın, *Porphyrios* üzerinden hareket ettiği açıktır. Diğer taraftan Aristoteles’e dair açıklamalarında; onun bir fiil aracılığıyla bir diğerini tahmin etmenin farklı yollarını işaret ettiğini düşünür. Aristoteles’in örneklemelerinde bu durum açıktır: “Müzisyen ve adil” le, “müzisyen Koriskos ve adil Koriskos” da bir olan bir şeydirler. Bütün bunlar ilineksel anlamda bir diye adlandırılırlar; çünkü “adil ve müzisyen” tek bir tözün ilinekleridir.²¹⁹ Bundan, diğerinin bir terimini tahmin etmenin farklı biçimleri hakkında konuştuğu açıktır. Çünkü bir şey özünde bir şeyden ileri sürülür ve tesadüfen bir şeyden hareketle iddia edilir. Zira, doğası gereği var olan ve tesadüfen var olandan başka bir şeyin olmadığı açıktır.

Ockhamlı’nın felsefi odak noktası ister mantık ister doğal bilimlere isterse de teoloji olsun genel olarak ontolojisi, metafizik bir karaktere sahiptir. Onun çalışmaları Aristoteles’e orta düzeyli tepkiler ile kurulmuş olmasına rağmen ortaya çıkan

²¹⁷ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 101.

²¹⁸ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 101.

²¹⁹ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 102.

Bk. Aristoteles, *Metafizik* (4. Baskı), (çev: Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2012, 245.

tartışmalarının odak noktasını oluşturur. Sadece evrensellerin ya da mülklerin ontolojik statüsü problemi ile ilgili değil aynı zamanda niceliklerin, ilişkilerin problemlerini de içeren tartışmalar, fizik ve metafiziğin hilomorfizmi,²²⁰ maddi şeylerin metafiziksel yapısı, niteliksel değişimin doğası, hareket ve zamanın ontolojik statüsü konuları ile daha da ayrıntılandırılır.²²¹

Ockhamlı için varlık kavramı, felsefesinin gelişimine bağlı olarak tek kişilik bir konu olan daha basit bir kavrama (yalnızca tekil olarak) doğru ilerler. Geleneksel ve bilimsel anlamda varoluş biçimleri olduğunu açıkça beyan etmeyen Ockhamlı için bunların bir tanesi varlık şeklidir ve bu bireyin sayısal bütünlüğüdür. Genel ve spesifik birlik, değerlerindeki kavramlara, daha geniş veya daha az sayıda bireysel şeylerin işareti olarak bağlanır. Gerçek ve olası gibi mantıksal modlar sayesinde varlığı çoğaltmak mümkündür ancak gerçek sayılmazlar. Örneğin, özün varolma ve yok olma bakımından kayıtsız olduğu düşünülmemeli çünkü öz gerçek varoluş potansiyelidir. Bu durumda gerçeklik ve olasılık varlık değil, öngörme biçimidir.²²² Bu açıdan Ockhamlı hiçbir şeyin kendi başına potansiyel olarak hiçbir şeyde bulunamayacağı konusunda ısrar eder. Bu durum, onun ontolojik programındaki sadece madde ve niteliklerin mevcut olduğu iddiasına uygundur.

“Varlığa” (*esse existere*) değindiğimizde, bir şeyin varlığının bir şeyle nasıl ilişkili olduğunu, yani bir şeyin varlığının ve özünün iki varlık olup olmadığı düşünülebilir. Ockhamlı’ya göre bu iki varlık değildir ve “varlık” da kendisinden farklı bir şeyi ifade etmiyordur. Çünkü farklı bir şey olsaydı, ya bir madde ya da rastlantı (tesadüf) olurdu. Ancak bu bir rastlantı değildir. Çünkü bu durumda bir erkeğin varlığı görünüşte bir nicelik veya nitelik olacaktır.²²³ Dahası öz ve varoluş iki şey olsaydı bunlardan birisi diğerine göre daha önemli olacaktır; bununla birlikte, ikisi bir şey oluşturamazlarsa tesadüfen bir birlik ortaya çıkar. Ayrıca iki şey olması halinde özün varoluş olmadan Tanrı tarafından korunması gerekirdi lakin bu durum imkansızdır.²²⁴ Bu nedenle şu söylenebilir, öz ve varoluş iki şey değildir aksine ikisi de aynı şeyi ifade eder. Şayet bir

²²⁰ Kökeni Aristoteles’e dayanan bir kimlik anlayışıdır. Bu anlayışta cismin özü formudur. Hilomorfik bir ruh anlayışında ruh, insanı rasyonel olarak düzenleyen bir prensiptir.

Bk. Kojin Karatani, *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, (Çev. Ahmet Nüvit Bingöl), Metis Yayınları, İstanbul 2018, 20.

²²¹ Adams, *Ockham*, 23.

²²² Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 19.

²²³ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 102.

²²⁴ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 102.

ayrım olması halinde bunun nedeni, birisinin isim olma hali iken diğerinin fiil olmasıdır. Biri diğerine uygun bir şekilde ikame edilemez çünkü aynı işleve sahip değildirler. Dolayısıyla “varoluş” (öz) bir şeyin kendisini ifade eder ve bir şeyin özünden farklı bir şey değildir.²²⁵

Orta Çağ’ın geneline yayılan varlık anlayışında tıpkı yukarıda ifade edildiği gibi “ilk varlığın” varolduğu ifade edilince öngörülen şey kesinlikle sadece basit olanın özüdür.²²⁶ Varlık, Tanrı’nın da içerisinde olduğu tüm varlıkları kapsayan bir terim olarak değerlendirildiği için, Ockhamlı’dan önce Tanrı teriminden daha genel bir terim olarak düşünülür. Metafizik bu sıralamada en üst seviyeye yerleşir çünkü “varlık” Tanrı’yı içerdiği için daha geniş bir kapsama alanına sahiptir. Tanrı bir varlıktır ve bu varlıklar içerisinde bir tanesidir.²²⁷ Sadece söz konusu terimin varlığı veya Tanrı olması koşuluyla metafizik olabilirse o zaman metafiziğin kapsamı çok sınırlı olacaktır. Ockhamlı metafizikte ortaya çıkacak önermelerin çeşitliliğini önemli ölçüde genişletilebileceğine ve sonuç olarak araştırma alanını genişletip uzatılabileceğine katılır. “Varlık” teriminin, metafiziğin tüm diğer konularının itibar edilebilir olması nedeniyle, varsayımın önceliği ile metafiziğin ilk konusu olduğu unutulmamalıdır.²²⁸ Ockhamlı, varsayımın önceliği olan metafiziğin sadece ikinci sırada yer alan ikincilin konusunu içerdiğini açıkça tanımlar: Tanrı ve ayrı maddeler, bir terim olarak “varlık”, hem “Tanrı” hem de “ayrı maddeler” olarak takdir edilebilir çünkü onlar varlıklardır ve bu nedenle “varlığın” uzantısı altında kalırlar. “Varolma” teriminden daha aşağı olan ve uzantısında yer alan bütün terimlerin ikincil, üçüncül gibi metafizik konular olduğunu iddia etmek Ockhamlı’nın kategorilerinin koşullarını içeren yazılarıyla uyumludur. Diğer taraftan Ockhamlı Tanrı ile ilgili sürecin teolojik göstergeden ziyade metafizik olduğunu iddia eder:

- Her varlık iyi,
- Tanrı bir varlıktır,
- Bu nedenle, Tanrı iyidir.

²²⁵ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 103.

²²⁶ Ockham, *Summa Totius Logicae*, 106.

²²⁷ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 102.

²²⁸ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 106.

Bk. Porphyrios, *Isagoge*, (çev: Betül Çotuksöken), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, 17.

Bu önermeler belirli formu takip eder: Varlığın niteliğinin, mantıksal olarak “varlık” teriminin uzantısı altına düştüğünü yani ikinci bir varlık türünü tuttuğunu kanıtlar. “Varlık” ifadesi orta terim olarak kullanılır.²²⁹ Bu önermenin sonucuna ulaşmak için bu gerekçeler olmalıdır. Önermenin sonuçları gerçekliği yansıtır ve metafizik topluluğuna aittir. Ockhamlı varlıkların olup olmadığını sezgisel bilişlere dayandırır yani bir nesneye dair sezgisel biliş söz konusu ise o şeyin varolduğu, şayet sezgisel biliş söz konusu değilse nesnenin var olmadığını düşünür. Ona göre bir nesnenin koşullu veya maddi şartları sezgisel olarak bilinir.²³⁰ Nesnenin özellikleri arasında diğer nesnelere uzaklığı, konumu, içindeki renk, sıcaklığı ve kokuya benzeyen nitelikleri de yer alır. Doğal insan bilişi sırasında sezgisel bilişler, bilişsel oldukları nesnelere varlığını gerekli kılar.

Ockhamlı’ya göre töz ne başka bir şeyde bulunur ne de bir şeyin temel parçasıdır. Çünkü ona göre bunlar tözleri imleyen birer ad veya niteliktir. Ockhamlı, Demokritos’u, Aristoteles’i, Sokrates öncesi doğa felsefesi üzerine tartışmaları bilmesine rağmen maddelerin büyük ölçüde birleşik olduğunu düşündüğü kendi pozitif pozisyonuyla birlikte Aristoteles’in atomculuğa²³¹ dair bir eleştirisini, herhangi bir desteğe ihtiyaç duymayacak kadar kesin bir sonuç olarak görür (*implementation*).²³² Çoğu on üçüncü ve on dördüncü yüzyıl filozofları da atomculuğu canlı bir felsefi seçenek olarak reddetmek için Ockhamlı’ya katılır.

O, Aristoteles’in hem birincil (*protai ousiai*) hem de ikincil (*ousiai deuterai*) tözlerinin (*ousia*) de birer ad olduğunu düşünür. Tek fark, birincil tözlerin özel ad olması ikincil tözlerin ise cins adları olmasıdır. Aristoteles tözle ilgili ayrımı birincil ve ikincil olarak ikiye böler, ilkinde bireyleri veya tekileri; ikincisine ise evrenselleri yerleştirir. Ockhamlı için bu şeyler ya da gerçekler arasında bir ayrım değil zihin dışındaki maddeleri belirten ya da işaretleyen isimler arasındaki ayrımdır. İlk maddeler

²²⁹ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 106.

²³⁰ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 106

²³¹ Atomculuk, özü itibarıyla bir uzlaştırma teorisidir. Öncelikle değişmeyen, parçalanmayan “atom” fikri ile Parmenides’in varlığın mantıksal olarak değişmez ve parçalanmaz olduğuna yönelik itirazları karşılar. Diğer taraftan da atomlarda birleşme, ayrılma, diziliş ve pozisyonları değiştirmelerinin duyular tarafından ortaya konulan oluş-bozuluş ve değişim-dönüşümlere karşılık geldiğini söyleyerek Herakleitos’un gönlünü kazandılar. Ancak bu durum her açıdan Elea Okulu tarafından reddedilen hareketin varlığını şart koşuyordu.

Bk. Mehmet Bulğen, *2400’üncü yılında Aristoteles ve Aristoteles’in Dünya Tefekküründeki Yeri*, (ed. M. M. Söylemez & R. Duran), Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2017, 289.

²³² Application, practice.

“Sokrates” gibi bir maddeye uygun isimlerdir; ikincil maddeler “insan” gibi birçok maddede ortak olan isimlerdir. Maddeye ait kategorideki tek gerçek madde zihnin dışında kalan bireysel şeylerdir. İkincil maddeler yalnızca zihinsel kavramlardır veya ilk maddeleri simgeleyen kelimelerdir. Bireysel şeylerin her biri bir sayıdadır ve sadece kendisi ile özdeştir.²³³ Bu ilk maddeler, üzerinde ileriki başlıklarda durulacak olan “supposition” (varsayım) ifadesidir ancak bu terim özel anlamlar da içermektedir. Ockhamlı için eksiksiz bir varlık olarak bu terim, hiçbir şey tarafından sağlanmaz ve kendi başına var olan bir şey olduğu için hiçbir şeye uygun olmaz.

Bu durumu Ockhamlı, dilsel bir ayırım olarak görür ve varlık açısından bir değişiklik olmadığını ifade eder.²³⁴ Bu açıdan kendisi var olan her şeyi, dilsel ve zihinsel alanda “varlık” kavramına yükler. Zihinde var olan ve zihin dışında var olan olarak varlığı ikiye ayırır. Zihin dışında var olanlar değişime uğramazken zihinde var olanlar oluş ve değişime uğrar. Kısacası Antikçağ boyunca varlık felsefesi varlığın arkheleri, varlıkların nedenleri veya varlık tarzları hakkındaki sorular ile ilerlerken Orta Çağ’a gelindiğinde çoğunlukla tek tarz olarak düşünülen varlığın kanıtlanmaya çalışıldığı görülür.

Ockhamlı’nın ortaya koyduğu dört neden material, resmi, verimli ve nihai olmak üzere sıralanır ve Aristoteles’te yer alan maddi, formel, etken ve ereksel nedenle birebir örtüşür. Ancak Ockhamlı için ilk iki neden bir şey için özeldir. Bir maddenin formu diğer maddenin biçimiyle hiçbir ortak yana sahip değildir.²³⁵ Dolayısıyla formlar, birbirlerine benzeyebilir ve benzerlikleri nedeniyle bireyleri evrensel kavramlarda benzer ve dolayısıyla kabul edilebilir kılar. Bu perspektifte form, bireye herhangi bir şekilde kendinden uzak duran bir nitelik veya öz sağlamaz. Daha ziyade bireyler yalnızca sayısal olarak değil, özünde farklıdır.

Ockhamlı’nın nominalist metafiziğinin ana temasını, basitlik ilkesi ve onun bazı varlıkları uzaklaştırarak ontolojik bağlılığı azaltmaya yönelik girişimleri oluşturur. Bu iddia, kendisinin düşündüğünden daha fazlasını taahhüt ettiği şeklinde yorumlanabilir.

²³³ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 189.

²³⁴ Cemal Güzel, “Antikçağ ile Orta Çağ’da Varlık Felsefesi”, *Kaygı Felsefe Dergisi*, 2008/11, 224-235. Bk. Işıl Bayar Bravo, “Antikçağ’da Varlık ve Bilgi Problemleri Üstüne”, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:4 (2007 Güz), 44-58.

Bk. Aristoteles, *Kategoriler*, (4. Baskı), (Çev. Saffet Babür), İmge Kitabevi, Ankara 2016, 45.

²³⁵ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 189.

Bu durumda gerçekliğe ilişkin davanın zayıflamasına rağmen, evrensellere karşı argümanların belirleyici olmadığı düşünülebilir.²³⁶ Bu açıdan bakılırsa Ockhamlı, bütün olarak evrensel düşüncenin mantıksal saflığına kıyasla, ontolojideki basitlik ilkesiyle daha çok ilgilenir. Onun ontolojik taahhüdünün tam bir yorumu için “nicelleştirmeyi” ya da “mülk sahibi” olarak gördüklerini taahhüt ettiğinden daha fazlasının görülmesi gerekir.²³⁷ Ockhamlı, önermeleri oluşturan terimlerin ontolojisinden kaynaklı farklı nitelikleri ortadan kaldırmak için basitlik ilkesini kullanması gerekir.

Tablo 3.1. Tarih Boyunca Basitlik İlkesinin Kullanımı²³⁸

Basitlik İlkesi	Tam olarak tanımlanmaz.	Sezgisel olarak kavranır.	Metafizik bir inançtır.	Yol gösterici bir ilkedir.	Zihnin, olayların karmaşıklığına karşı kullandığı süreçtir.	Mantığın gereğidir.	Varlık dünyasındaki bir gerçeği yansıtır.
İlkçağ Düşünürleri				X	X		X
Ockhamlı William				X	X	X	X
Copernicus, Galileo, Newton				X	X		X
Ernst Mach	X	-	-	X	X	X	-
Karl Pearson	X	-	-	X	X	X	-
Max Planck	X		X	X	X		-
Henri Poincare	X		-	X	X	X	X
Albert Einstein	X	X	X	X	X	X	X
Karl R. Popper	X	-	-	X	X	X	X

²³⁶ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 78.

²³⁷ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 78.

²³⁸ Şafak Ural, *Basitlik İlkesi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011, 119.

Bk. Schopenhauer, *Okumak, Yazmak ve Yaşamak Üzerine* (7. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2018, 113.

Tablo 3.2. Tarih Boyunca Basitlik İlkesinin Hangi Alanlarda Kullanıldığı ²³⁹

Basitliğin geçerli olduğuna inanılan alanlar	Evren	Bilim	Dil	Felsefe	Zihinsel İşlemler	Kavramların Kendisinde	Matematik ve Geometri	Bilimsel Araştırma	Bilimsel Gelişme
İlkçağ Düşünürleri	X								
Ockhamlı William	X	X		X					
Copernicus, Galileo, Newton	X	X		X					
Ernst Mach	-	X	X		X	X	X	X	X
Karl Pearson	-	X	X		X	X		X	X
Max Planck	-	X			X (Kısmen)			X	X
Henri Poincare	X	X			X (Kısmen)			X	X
Albert Einstein	X	X			X (Kısmen)	X	X	X	X
Karl R. Popper	X	X			X (Kısmen)			X	X

Örneğin büyük bir ateş karşısında uzamsal olarak eşit mesafede duran iki odun parçasının her birisi eşit derece ısınmaz. Bu açıdan her bir parçanın ilişkisinin ortaya konulması gerekir. Çünkü Ockhamlı, üzerinde durulan herhangi bir şeyin bir parçasının tek bir niteliğe sahip olduğunu, diğer parçasının ise tam tersi bir niteliğe sahip olduğunu gözlemler.²⁴⁰ Açıkçası nesnel varlıklarda ontolojik bir bağlılık vardır. Ockhamlı'nın nesne-varlık teorisi, düşünce eylemlerini var olan bir zihinsel eylem ve nesnel olarak var olan bir nesne olarak analiz eder. Nesnel varoluş teorisi, düşüncenin x ile özdeş olması halinde, düşüncenin belirli bir x'in bir göstegesini olacağını söyler.²⁴¹ Böylece, Tanrı düşüncesi, her bir özel için onunla özdeş olan nesnel varlığa doğru yöneltilmişse ayrı düşünceler için farklılık gösterir. Örneğin herhangi bir nesnede beyazlık söz konusu olduğunda, varlığın her nerede ortaya çıkarsa orada bu beyazlığın olması gerekir. Çünkü bu gerçeklik aynı anda üretilir ve her yerde aynı anda ortaya çıkmalıdır. Benzer şekilde bazı şeyler gerçekten aynı olduğunda biri olmazken bir diğerinin olması imkansızdır.

Madde ve niteliklerin karşısında niceliksel formlar gibi bir şeyin olmadığını savunan Ockhamlı, niceliğin ontolojik statüsünün maddeye ve niteliğe göre evrildiğini düşünür. Dahası, Ockhamlı'nın nitelik hakkındaki iddiaları, asıl maddeyle ilgili önemli biçimlerin varlığına eşit ölçüde uygulanır ve eğer Ockhamlı'nın zihninde yer alan

²³⁹ Ural, *Basitlik İlkesi*, 120.

²⁴⁰ Adams, *Ockham*, 255.

²⁴¹ Adams, *Ockham*, 159.

Aristoteles'i, öznenen başka bir şeyle özdeşleştirmenin cazibesini ortaya koysaydı bir başka şeyin öznesi olmaktan kurtaramazdı. Bu bakımdan Ockhamlı, nicelik problemlerini gramer ve mantık problemlerine indirgemekte ve fiziksel dünyaya geometri ve cebirin uygulanmasına izin vermemektedir.²⁴² Bunların dışında Ockhamlı'nın formların güçlendirilmesine dair görüşü şu şekilde özetlenebilir:

- Bir formun büyütülmesi veya indirgenmesi, parçaların parçalara eklenmesi veya parçaların daha önceki formdan çıkarılmasıyla meydana gelir.
- Bir formun eklendiği ve indirgenmesiyle elde edilen parçalar, eklendikleri ve onlarla bir araya geldiklerinden gerçekten farklıdır.
- Bir formun eklendiği ve indirgenmesiyle ortaya çıkan kısımlar, kendilerine aittir.
- Önceden var olan forma bir parça eklendikten sonra bile, bu form olmadan, en azından ilahi güçle varolmak mantıksal olarak mümkündür.
- Bir önceki forma bir parça eklendikten sonra bile, ortaya çıkan şeyin, eklendiği önceki form olmadan tek başına sezgisel bir kavrayışa sahip olması mantıksal olarak olanaklıdır.
- Bir önceki forma bir parça eklendikten sonra ortaya çıkan şeyin, eklendiği önceki formu kullanarak, yalnızca sezgisel bir kavrayışa sahip olması doğal olarak mümkün değildir.²⁴³

Ockhamlı'nın öngörmüş olduğu formlardaki bu tür değişimler aslında tekil şeyler dışında bir şey olamayacağına dair argüman koşulundan hareket eder.

Orta Çağ düşünürleri ruhu, kişinin hayatının ve hayati faaliyetlerinin birincil kaynağı olarak görür. Bu açıdan bir biçim ve bu biçime enerji sağlayan ruhun olması, kişinin tam gelişimini ve mutluluğunu elde etmek için onun birçok farklı şekilde hareket etmesini sağlar. Bununla birlikte, aynı gelenek içerisinde yer alan Ockhamlı'nın takipçileri, ruh ve eylemler arasındaki ilişkiyi her zaman takip etmez. Bunların aksine eylemler direkt olarak ruhtan mı yoksa bir şekilde ruhtan ve birbirinden farklı güçler aracılığıyla mı ortaya çıkar? Sorusu da bir tartışma konusudur ve bu sorudan hareket eden Ockhamlı, Aquinalı, Henry of Ghent ve Scotus'un görüşlerini gözden geçirir,

²⁴² Adams, *Ockham*, 709.

²⁴³ Adams, *Ockham*, 738.

çoğu noktada onları destekler ve bazı noktalarda ise onları eleştirir, sonra kendi çözümünü ortaya koyar.²⁴⁴ Ockhamlı iki ruhun gerçekten farklı olduğunu düşünür: Organik güçler duyu ruhuna, inorganik güçler ise entelektüel ruha denk gelir. Ockhamlı'ya göre bu hayatta insanlar iki ruha sahiptir ve bunlar rasyonel ve duysal ruhtur. Her iki ruh da bir bedendedir ama rasyonel ruh onun içinde genişler, ruhun bir kısmı bedenin bir parçası olur diğeri başka bir parçası olur. Oysa rasyonel ruhun bedende genişlemesine gerek yoktur çünkü o, zaten bedendedir. Beden, iki çeşit olan duysal organlara sahiptir. Bazıları dış, yani vücudun yüzeyinde yer alır. Rasyonel ruh belirli bir duyu organının bir parçası olarak işlev görür. Bu yüzden onlar “duyu” olarak adlandırılır. Böylelikle duysal ruhun bir kısmı dışsal duyu organlarının her birinde genişledikçe, beş dışsal duyuya bölünmüş olur. Rasyonel ruh iç duyu organında uzandığı sürece içsel duyuyu ve hayal gücünü oluşturur.²⁴⁵ Dışsal ve içsel duyular tarafından algılanan ya da kavranan tüm davranışlar, bir parça duysal ruhun bir parça da rasyonel ruhun eylemlerine yön verir. Hayvanlar yalnızca duysal bir ruha ve melekler ise sadece rasyonel ruha sahip oldukları halde, insanlar hem duysal hem de rasyonel ruha sahiptir.²⁴⁶ Duysal ruhlar sadece bir bedende genişledikçe, rasyonel ruhlar herhangi bir bedenden ayrı olarak varolabilirler ve bir bedende var olduklarında, insanların ruhları bu hayatta ne kadar genişlerse onlar bundan etkilenmez. Ruhun nominal tanımını fiziksel ve örgütlü bir vücut hareketi olarak veren Ockhamlı, ruh teriminin ruhu ve bedeni kendisine eklenen ve eskimeyen bir şey olarak gösterebileceğini ima eder. Bu açıdan gerçekten insanın ayrı kısımlarını oluşturan duysal ruh ve rasyonel ruhun, bizzat kendilerinin bir araya gelerek birleştiği ifade edilemez. Fakat Ockhamlı, terim ifadesini kullanırken akılla üretilen bir varlık manasında kullanır. Varoluş ve özü iki şey olarak değil, aynı şey olarak görür.

Ockhamlı'nın kendisi, “şey” (ens) ve [“şey” (res)]'i değiştirerek, “şey” için bir tercih kullanır. Öz ile varoluş arasında gerçek bir ayrım olmadığını savunan Ockhamlı, özün varyantlarını varoluştan ayırmak için sıklıkla sunulan standart metafizik terminolojiden bahseder.²⁴⁷ Ockhamlı tüm bu terimlerin, tam olarak aynı gerçekliği

²⁴⁴ Maurer, *William of Ockham*, 445.

²⁴⁵ Spade, *The Cambridge Companion to Ockham*, 216.

²⁴⁶ Spade, *The Cambridge Companion to Ockham*, 204.

²⁴⁷ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 111.

Bk. Ernest A. Moody, “Some Remarks on the Ontology of Ockham: Commet”, *The Philosophical Review*, Vol. 63, No. 4, 1954, 572-576.

temsil ettiğini iddia eder. Gerçek tekil şey ancak bunu farklı şekillerde sunar. “Varoluş” için terimleri sıraladığımızda: “esse existere”, “exsistentia”, “esse”; “Öz” için terimler: “essentia”, “res” ve “entitas”tır. Ockhamlı’ya göre farklılık varoluş koşullarının tekileri fiil biçiminde ifade etmesine karşın öz kavramları aynı tekilerin isimlerini nominal veya isim olarak ifade etmesidir. Bu yüzden aslında tam olarak aynı anlamlara sahip olmalarına rağmen aslında eşit değillerdir.²⁴⁸ Ockhamlı bunu özü ile birlikte görebildiğimizi yani res ya da entitas gibi terimlerin yapamayacağı bir evrensellik işlevi görebileceğimizi düşünür. Örneğin “insan varlıklı bir varlık” ifadesi yerine “insan varlıklı hayvandır” olması gerekir.

Ockhamlı’nın ontolojisindeki amacı, madde ve nitelik kategorilerindeki tekilerden başka hiçbir şeyi gerçek kabul etmemektir. Ona göre, genel terimler evrensel şeyleri ve “son derece karmaşık” terimleri göstermez. Bu açıdan o, evrensellerin isimlerden başka bir şey olmadığını, esas olarak ifade edilen kavramlar olduğunu düşünür. Ardından, temelde farklı türden şeylerin, mantıksal olarak bağımsız bir meseleye dönüştüğünü, doğal bir bakış açısına göre, yaratılan her şeyin maddeden ve niteliklerden gerçekten ayrı bir şey olmadığını savunur. Onun kendi tezi açısından, Aristoteles’in on kategorisi, bir şeyleri sınıflandırmaz ama parça tipi maddeleri ve nitelikleri belirtmek için temelde on farklı şekilde isimlendirme ve temsil etme işlevine sahiptir.²⁴⁹

Ockhamlı ontolojisinin temel (ilahi olmayan) varlıklarının, bireysel maddeler ve bazı nitelikler olduğunu ifade ederek, bunun dışında var olan her varlığın, var olabilecek ve gerçekliğe girebilecek bir varlık olduğunu savunur.²⁵⁰ Ockhamlı varoluş kavramının sonsuz sayıda şeyin bir kavramı olduğunu ifade ederek “öz” terimini anlamının üç yolunu listeler:

1. Bu, *esse-existere*²⁵¹ anlamına gelebilir. Yani öz “varoluş” ile aynıdır.
2. Gerçekte olduğu gibi (*rerum natura*),²⁵² gerçekte olduğu anlamına gelmez.

²⁴⁸ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 111.

²⁴⁹ Adams, *Ockham*, 306.

Bk. Mustafa Bingöl, “Ontolojik Bağlamda Ockhamlı William Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kilikya Felsefe Dergisi*, Cilt: 18, Sayı:1, 81-93.

²⁵⁰ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 131.

²⁵¹ Bağımsız bir şekilde.

²⁵² Rerum kelimesinin karşılığı şöyledir: genitive plural of res. Bu ifade şeylerin çoğul olması manası taşıdığı için tümel ile ilintilenebilir.

3. Öz, bir konuyu birleştiren *copula* ve bir önermede “bir”in yanı sıra modal biçimlerin biri anlamına gelebilir.²⁵³

Öz terimini anlamanın üç yolunu sıralayan Ockhamlı'nın, bu üç sıralama hakkında yorumları şöyledir: İlk olarak *esse-exsistere* diye ifade ettiği özün varoluşla aynı olduğu düşüncesi ona göre öz hakkındaki en kesin ifadedir. Çünkü düşüncelerine bakıldığında bireylerin özleri bağımsız bir şekilde kendilerine aittir ve ontolojisinin temel dayanakları arasında yer alır. İkinci olarak, *rerum natura* ifadesi, çoğul gerçeklik veya çoğul doğa ifadesine denk gelir ve açıkçası Ockhamlı bu görüş hakkında tartışmaların süreceğini ve araştırmaların ise devam edeceğini belirtir. Çünkü her ne kadar *rerum natura* ifadesi, *genitive plural of res*'e karşılık gelse de öz noktasında onunla ayrıştığı görülür. Ockhamlı'nın ontolojisine bakıldığında, öz'e ilişkin tümeller söz konusu değildir, ki olsa bile onun zihinsel bir sürece denk geldiği düşünülür. Son olarak ise “öz, bir konuyu birleştiren *copula* ve *modal* biçimlerin biri anlamına gelebilir” ifadesi Ockhamlı'nın amacının dışında yer almaktadır. Çünkü dil bilimine konu edinen *copula* ifadesi, çoğulluğu içinde barındırmasının yanı sıra ilişkilendirmek için kullanılan bir kelimedir. Onun genellikle, bir fiil veya fiil benzeri bir kelime olduğu için evrenselliği söz konusu olamaz. Ockhamlı'nın düşüncesi açısından baktığımızda bu ifadenin tam olarak ona denk geldiği yani özü ifade ettiği söylenebilir. Lakin özün, *copula* gibi bir terimle ifadesi şu açıdan mümkün değildir: İşaretlemeyi belirlemeyen bu ifade, sadece eş-kategorik bir terimdir. Öz ve öze ilişkin kelimelerin sabit ve belirsiz bir anlamı olduğu düşünülürse bu maddenin de ontolojik açıdan değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda bakılırsa ilk maddenin varoluş noktasında onun ontolojisini yansıttığı diğer maddelerin ise düşüncenin işleyişi açısından ilintili olmak dışında onunla tam olarak uyummadığı söylenebilir.

3.1. KATEGORİLER: UZLAŞIMCILIK VE BENZERLİK

Evrensel olarak adlandırılan herhangi bir nesne yoktur ancak evrensel olarak adlandırılan işaretler vardır. Bu işaretler, tekil bir şeyi simgelemekle birlikte birçok nesneyi kapsadığı için tekil işaretlerden ayırt edilir. Belli bir türden bir işaret olan

Bk. Rerum, (2019). <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0063:entry=res-cn>.

²⁵³ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 129.

evrensellik, nesnelere bağlı olmaksızın işaretlenmiş tekil bir nesnedir.²⁵⁴ Bu nedenle evrenselin, sadece yeterince genelleştirilmiş soyutlamacı biliş olduğu iddia edilebilir. Hiçbir tümel, tek ve sayı bakımından bir olan cevher değildir. Çünkü tekil cevherin başka herhangi cevhere göre tümel olmasını gerekli kılacak bir neden olmadığı için herhangi bir bireyin mesela Sokrates'in de tümel olması gerekecektir. Öyleyse hiçbir tekil, cevher olmayıp sayı yönünden bir ve tektir. Her şey ya tek bir şeydir ve çokluk değildir ya da birçok şeydir. Eğer bu şey bir ise ve çokluk içermiyorsa sayı yönünden birdir. Bununla beraber cevher, birçok şey ise ya tek tek birçok şeyden ya da birçok tümel şeyden oluşur. İlk varsayıma göre ilk cevher, tek tek birçok şeyden meydana geleceği için herhangi bir cevher birçok şeye işaret edecektir ve bu durumda bir tümel belli bir tekilden ayrılmakla beraber bu tekillerden ayrılamayacaktır.²⁵⁵ Bunun dışında cevher, tümel ise bu tümel şeylerin herhangi birisinin tek bir şey mi yoksa birçok şey mi olduğu sorusu akla gelir. İlk durumun kabul edilmesi herhangi bir sorunla karşılaşmamızı engeller lakin ikincisinin kabul edilmesiyle beraber, tek tek birçok şeyden mi meydana geldiği yoksa birçok tümel şeyden mi meydana geldiği sorusu gündeme gelir. Bu sorgulamanın sonsuza kadar gideceği düşünülürse, tümelin cevher olmadığı ve bununla beraber cevherin bir nesne olmadığını kabul etmemiz gerekir. Tek çıkar düşünce şöyledir: “Tümel, cevher değildir.”²⁵⁶

Zihnin özneliği, düşünce hareketinden gerçekten farklı olan bir niteliktir. Düşünce hareketi başladıktan sonra sonlanması için bir nesneye ihtiyaç duyar. Bir düşünme hareketi dışsal şeyin bir benzeridir çünkü o dışsal şeyi temsil eder ve doğal olarak onun süreçlerinde etkin rol oynar. Bu görüş İngiliz ilahiyatçı ve skolastik filozof Richard Campsall tarafından dile getirildiği zaman gerçekten savunulmuştur: “Cins ve türler zihin dışındaki şeyler değildir, zihinde özne olarak var olan evrensel biçimlerdir ve orada yer alan diğer şeyler gibi tekil formlardır.”²⁵⁷ Ockham'ın reddettiği redaksiyonda diğer bir görüş, “kavram gerçek bir şeydir” ve şeyin bir benzerliği olduğu için evrenseli takip eder. Kelimeler tek tek zihnin eylemlerdir ancak daha yoğun ruhsal şeyler arasında ise biliş eylemleri olarak devam eder. Bu eylemlerden bazıları ise birçok şeyi kapsayan ve tek zihinsel hareket olarak onları birleştiren eylemlerdir dolayısıyla

²⁵⁴ Saw, “William of Ockham on Terms, Propositions, Meaning”, 45-64.

²⁵⁵ Ockham, *Philosophical Writings*, 35.

²⁵⁶ Ockham, *Philosophical Writings*, 35.

²⁵⁷ Stephen Read, “The Objective Being of Ockham's Ficta”, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 27, No. 106, 14-31.

evrensellerdir. Ockhamlı, bu tür problemleri bir dil analizi ile çözmek ister. Bu yüzden kilisenin organik bir beden ve vahiy olarak tek bir evrensel hakikat olarak geleneksel düşünceleri için insanlar arasında soyutlama ve bu doktrini ilgilendiren öznelliği değiştirmek ister. Soyut terimler içsel varlıkları iletirse o zaman bunlar genel terimlere benzer değildir. Fakat “kavisli”, “yavaş”, “eşitsiz”, “hızlı” ve benzeri gibi soyut terimler böyle şeyleri aktarmıyorsa o zaman karşılaştırılabilirler çünkü bunlar farklı şeyler iletmezler. Başka bir deyişle, özgün, en özgün tanımların nominal tanımını ifade etmesi durumunda ve nominal tanım, her iki terime de dayanıyorsa bu terimler benzerdir.²⁵⁸ Ockhamlı, Aristoteles’in metinlerinde yeralan terimlerin kullanımını cins ve türler hakkında bir tartışma olarak yorumlar ve sonunda Aristoteles’in bir cismin eğri üzerindeki hareketinin düz bir çizgi üzerindeki hareketi ile karşılaştırılamayacağı iddiasını reddeder.²⁵⁹ Örneğin, güneş ağır veya hafif bir vücutta daha hızlı hareket eder çünkü güneş bildiğimiz örnekten daha büyük bir mesafeyi kaplar. Evrenselin kavranması soyut bir kavrayıştır ve sezgisel olmayan bütün bilişsel eylemlerin, zihinsel bir cümlelerin ve hatta yargılama eylemlerinin de dahil olduğu, soyutlayıcı bir biliş olarak geniş bir anlam taşır. Bu bağlamda bir şey akıl tarafından sezgisel olarak kavranıldığında akılda aynı türden bir harekete doğru eğilim olur. Bu sayede Ockhamlı, başkalarının türlerle açıklamaya çalıştığı fenomeni, yeterli şekilde açıklayabileceğimize imkan sağladığını ifade eder. Tür tarafından kurtarılabilecek her şey bir aşinalık sayesinde de izah edilebilir. Aşinalık gerekli iken tür ayrımı ise gereksizdir.²⁶⁰ Ockhamlı “aşinalığı”, aklın herhangi bir niteliği veya varolmayan bir eylemin hemen yarattığı irade gibi katı bir anlamda tanımlar. Bir eylem ile yarattığı özel aşinalık arasında, kesin bir nedensel ilişki vardır. Bu aşinalık edinildikten sonra başka eylemlere geçiş daha kolay olur.

Orta Çağ’da evrensellik ne için geçerlidir ve kelimelere nasıl uygulanır? sorusu bağlamında bir benzerlik ilişkisinin kurulmasında gerekli olan birlik geçerlidir ve sayısal değildir çünkü hiç kimse kendi kendine benzer veya eşit değildir.²⁶¹ Gerçekte sadece işaretler, kelimeler veya terimler öngörülebilirken, benzerlik işaretleri ise sözde öngörülebilir olan metafizik varlıklardır. Orta Çağ’da iyice belirginleşen evrenseller

²⁵⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 154.

²⁵⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 154.

²⁶⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 189.

²⁶¹ Henner - Kluge, *William of Ockham's Commentary on Porphyry*, 16.

sorununa Ockhamlı, şu cevabı verir: “Şu anda baktığım herhangi bir tekil kuşa dünyada en çok benzeyen (*simillimu*) her şeyi, aklım kayıtsız şekilde temsil edecektir.”²⁶²

Benzerlik sadece insanın rastgele verilerle anlamlı kalıpları algılama eğilimi değildir çünkü insanlar genellikle birbirine yakın olan ve birbirinden farklı olan şeyleri tanımlar. Birbirine daha yakın bir şekilde sunulan uyaranlar, soyut varlıkların ya da görünmeyen nesne özelliklerinin kavramsal algılaması esnasında tam uyuşma olmamasına rağmen benzer olarak değerlendirilir. Bu çelişkili sonuçlar, deneysel olarak dilsel metaforlara dayanan test tahminleridir ve benzerlik anlayışımızın mevcut algısal bilgiyi depolamaya ilişkin düzenlilik bilgisi ile birleştirme yeteneğimizi ortaya koyar.²⁶³ Bunun dışında onun birkaç farklı gelenekten de etkilendiği kesindir. Özellikle teoloji, felsefe ve Roma hukuku ile türetilen fikirler bu önemli konularda benzerlik düşüncesinin şekillenmesinde temel rol oynar. Tüm terimler veya kelimeler (*voces*) işaretlerdir ancak işaretleyicilerle aynı değere sahip değildir. Kavramlar şeylerin başlıca ve doğal işaretleriyken, sözlü ve yazılı terimler aynı şeylerin ikincil ve geleneksel işaretleridir. Yazılı ve sözlü dilin şartları, insandan insana değişen ve belirttikleri şeylere hayali bir benzerlik taşımayan geleneksel işaretleridir. Zihinsel dil terimleri ise tamamen farklı işaretlerden meydana gelir. Aristoteles’e göre konuşulan kelimeler, her şeyden önce ruhun “tutkuları” ve sonrasında ise sembolleridir.²⁶⁴ Sözcükler konuşulan seslerin simgeleridir. Boethius, Aristoteles’in konuşulan bir sözcüğün hem bir şey kavramını hem de şeyin kendisini ifade ettiği düşüncesini kavrar ancak esas olarak kavramı ve ikincil olarak yalnızca şeyi ifade eder. Bir bakıma kategorik terimleri değiştirir veya etkiler. Tekrardan Ockhamlı’ya baktığımızda tekdüze olmak, önermelerde geleneksel kelimeler ya da zihinsel kavramlarda kullanılan terimlerin anlamsal özellikleridir. Her şey eşcinsel, tek taraflı veya otoriteye bağlı değildir. “Kavram” ile zihinsel dilin terimleri kastedilir (*conception ve intention*). “Kelime” ile geleneksel dilin (*vox, prolata, littera, scripta*) konuşulan ve yazılı terimleri kastedilir. Her ikisi de bir terimdir, bu yüzden bir kavram ve kelimeyi eşit olarak (*terminu, incomlexum*) belirtmek için “terim” ayrılabilir.²⁶⁵ Ockhamlı sözlü ve yazılı kelimeleri

²⁶² Panaccio, *Ockham on Concepts*, 21.

Bk. Doğan Özlem, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Tarihleri II*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2006, 23.

²⁶³ Casasanto, D. *Memory & Cognition*, (2018). <https://doi.org/10.3758/MC.36.6.1047>.

²⁶⁴ Maurer, *William of Ockham*, 21.

²⁶⁵ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 167.

önceliğe dayanan metinler içinde bir araya getirme eğilimindedir ve onların sıklıkla geleneksel bir terim olduğunu açıkça ifade eder.

Benzerlik açısından literatürde fikir birliğinin bu anlamda olmadığı düşünülebilir. Bazı düşünürler, kavramların bir benzeşim olmadığını ancak belirli nesnelere, onlara neden olan nesnelere dolaylı bireyselleştirilmiş olduklarını ve yönlendirildiklerini iddia eder. Bazı düşünürler ise kavramların bir benzetim olduğu konusunda ısrar eder. Ockhamlı, “*assimilatur*”²⁶⁶ ve “*similitudo*”²⁶⁷ terimlerini açıkça kullanır ve ortak, karışık kavramların, karşılaştırmalı benzerlik temelinde kendi nesnelereyle ilişkili olduğunu açıklar. Bu bağlamda insan ile hayvan arasında elde edilemeyen benzerlik insan kavramı ile elde edilir.²⁶⁸ Ockhamlı, bedensel gösterimlerin ve imgelerin, izlenim ve imgelerden farklı olduğunu açıklar. Bir inek ve toynak izi gibi bir izlenim örneği dikkate alındığında, bu izlenim ve imge orijinal toynak ve tırnak ucu baskısı, şekli, genişliği ve uzunluğu olarak aynı olmalıdır. Ockhamlı bu iki şeyin en fazla benzediği (*simillimu*) haliyle, izlenimlerin ve görüntülerin bir nesneyi diğerinden daha fazla temsil etmediğini ekler. Jüpiter ve Sezar’ın tam olarak aynı tesadüfi özelliklere sahip olması durumunda, bir heykele eşitlik söz konusudur.²⁶⁹ Aynı cinsin benzer bireyler ile aynı spesifik türlerin (maksimal olarak benzer) bireyleri arasında elde edilen benzerlik aslında yeteri kadar bir benzerlik olmadığını fakat belli bir düzeydeki benzerliğin eş tutulması sayesinde gerçekleşir. Kuşkusuz Ockhamlı, aynı türden azami benzer bireylerin (iki erkek), benzer ya da benzemez rastlantısal özelliklere sahip olmalarına rağmen hala daha az ya da çok benzer olabildiklerini iddia eder. Ama bu sadece “çok benzer”, “benzer” ve “kısmi benzer” anlayışıdır. Bu durum için “kesinlikle maksimal derecede benzer” ifadesi kullanılır. Ockhamlı bu doktrini geliştirir fakat daha fazla ayrıntılandırma noktasında mesafe katetmez. Ockhamlı daha sonra canlıların ilahi izlenimleri olarak adlandırılacak şu yöntemleri sıralar:

- Kendimi özellikle sınırlı olanla sınırlamam gerekir. Tıpkı bedensel izlenimler, kazara özelliklerine dayanarak izlenimleri olan şeylerle aynı fikirde oldukları gibi.

²⁶⁶ Benzeşen.

²⁶⁷ Karşılaştırma.

²⁶⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 512.

²⁶⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 512.

- Yaratılışlarda, Tanrı ve yaratılmışlar için belirli kavramlar ortak olduğu sürece Tanrı'ya tekabül eder. Bu benzetme, Tanrı ve yaratılmışların aynı kavramın her ikisinde de aynı olduğu düşünülduğünde benzer olduklarını gösterir.
- Sokrates ve Platon, insan oldukları ölçüde benzerler ve sonuç olarak, insan kavramı “Sokrates” ve “Platon” olarak tahmin edilebilir bir biçimde ifade edilirse, insan kavramını oluşturan sezgisel bir kavrayışa sebep olur.²⁷⁰

Bu süreçte soyut terimlerinin çözümlenmesine yönelik bir yöntem ihtiyacı duyan Ockhamlı, bu amaç için Aristoteles'in kategorilerini kullanır.²⁷¹ Kategorilerin bize soyut terimlerin doğal bir sıralamasını sağladığını iddia eden Ockhamlı, soyut terimlerin ontolojik özelliklerinin her vaka için göz önüne alınması gerektiğinden bahseder. Geleneksel olarak Aristoteles'in kategorileri, nesnelere ait olabileceği en genel türlerin bir listesi olarak yorumlanabilir. Bu yorum doğruysa, Ockhamlı'nın önermesinde, ontik taahhütlerimizin kapsamını belirlemek isteyen bir soruşturma için bir çerçeve olarak kategorileri kullanımında tutarsızlık söz konusudur. Bu yorumlamadaki kategoriler, böyle bir soruşturmanın sonuçlarıdır; ontolojik olarak taahhüt ettiğimiz nesnelere hepsini temsil eder. Ockhamlı'nın kategorilerin bu geleneksel yorumuna karşı çıkıyor olması şaşırtıcı değildir çünkü kategorilerin cevap aralıklarının çeşitliliğinin mutlak bir birliğe indirgenmesine aslında karşı çıkar. Madde hakkında her zamankinden daha genel sorularımızı araştırdığımızda er ya da geç on adet genel soruya ulaşılır.²⁷² Bu sorular, maddeler hakkındaki en genel sorulardır. Bu on sorunun, birden fazlasının yanıt aralığına kategorik-olmayan terim dahil edilemeyeceği gibi her kategorik terim, bir sorunun yanıt aralığına dahil edilebilir. Buna göre Ockhamlı, Aristoteles'in on kategorisini kendisinin on sorusu ile şu şekilde eşleştirir:

• Ne oldu? (Quid)	Töz (insan)
• Nasıldı? (Quale)	Nitelik (beyaz)
• Ne kadar? (Quantum)	Nicelik (iki dirsek uzunluğunda)
• Diğer şeylerle nasıl ilişkili?
(Cuius or Ad Quid)	Bağıntı (çift)
• Ne yapıyor? (Quid Agit)	Etkinlik (keser)

²⁷⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 575.

²⁷¹ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 20.

²⁷² Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 20.

- Ne yapılıyor? (Quid Patitur) Edilgenlik (kesilir)
- Nerede? (Ubi) Yer (lisede)
- Ne zaman? (Quando) Zaman (dün)
- Hangi pozisyonda? (In Quo Situ) Durum (oturmaktadır)
- Neler oluyor? (In Quo Habitu)²⁷³ Sahip olma (ayakkabılı)²⁷⁴

Bu on sorunun yanıt aralıklarını Aristoteles'in on kategorisiyle tanımlayan Ockhamlı için "ne nedir?" sorusunun cevap aralığı, madde kategorisini oluştururken, nitelik derecesi ve benzeri unsurlar, "nasıl nitelikli olur?" sorusunun cevap aralığıdır. Ockhamlı'ya göre Aristoteles'in kategorilerinin her biri, madde hakkında çok genel bir bilgi türünü ifade eden terimlerden oluşur. Böylece "nedir?" tarafından üretilen cevap aralığındaki terimler, şeylerin hangi maddeye ait olduğu noktasında bilgi verir. Buna karşın "nasıl nitelikli" sorusunun cevap aralığındaki terimler, maddelerin nitel tayinleri hakkında bilgiler içerir. Ockhamlı'nın kendi terminolojisini kullanarak oluşturduğu belirli bir kategorideki terimler, kendi maddelerini belirli bir modda gösterir.²⁷⁵

Maddenin kategorisinden çıkan terimler, esasen veya maddenin biçiminde belirtilmiş nitelik kategorisindeki terimleri, x maddeleri nitel olarak ya da nitelik modunda ifade eder. Ockhamlı'nın burada ihtiyaç duyduğu şey, soyut ve somut arasındaki kavramsal açıklığı koruyarak, o kategorideki indirgeyici analizini karşılayacak madde kategorisinden soyut terimlerin rolünün bir açıklamasıdır. Bu durumu "insanlık" gibi soyut bir terim üzerinden örneklendiren Ockhamlı için bu terim, anlamında bir veya daha fazla senkronize edici kategorik unsur taşır. O, somut görüşlü düşünürlerden farklıdır çünkü oldukça sıradan bir anlamda burada iki fark belirir. Bu nedenle Bertrand Russell'in eksik simgesi olarak adlandırdığı şey, "insanlık" değildir. "İnsanlık" bu ifadenin anlamı sadece bir veya daha fazla nesneye işaret ederek tecrit edilemez. "İnsanlık" gibi soyut bir terimin anlamını sergilemek için yapmamız gereken şey, içinde oluşabilecek çeşitli önermeleri belirtmektir.²⁷⁶ Bu bağlamda onun zihinsel bir ilişkiyi reddetmesi (*relation rationas*) o kadar da şiddetli değildir. Bazen ortak düşünceye saygı kavramını kabul eder ancak onu felsefi olarak görmez ya da

²⁷³ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 20.

²⁷⁴ Aristoteles, *Topikler*, (Çev. H. Ragıp Atademir), Hamlet Yayınları, İstanbul 2000, 19. Bk. David Ross, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, 48.

²⁷⁵ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 21.

²⁷⁶ Ockham, *Ockham's Theory of Terms*, 22.

Aristoteles'in eserlerinde görmediğini ifade eder. Bir kelimenin anlamı sadece zihinsel bir anlam verildiği için bir mana taşır. Bir madalyonun değeri yalnızca bir topluluğun iradesi nedeniyle bulunur. Bunun aksine bir ilişki, birinin konuştuğu bir terim, göreceli terim aslında zihinle bir ilgisi olmaksızın gösterdiği şeye tekabül eder.²⁷⁷ Örneğin akıl, birbiriyle ilişkilendirip anlamadığına bakılmaksızın iki beyaz şeyi birbirine benzetir öyleyse “benzerlik” gerçek bir ilişki olarak adlandırılır.

Kategorilere konu olan terimlerle ilgili diğer muhtemel görüş, bilinen şeyin evrensel bir benzerlik olarak işlev gören, bilme hareketini takiben zihinde gerçek bir varlık olmasıdır. Bu, Aquinalı'nın nesne türünün kuşatılmasından sonra zihin tarafından ortaya çıkarılan kavram veya zihinsel fiil kavramına benzemektedir. Scotus da kendi tarzında, akıl tarafından oluşturulmuş bir niyet (*intention*) olarak adlandırılan bu kavramı kullanır. Bununla birlikte Ockhamlı, bilgide bunun için bir araç bulamayacağını kısa süreli olarak düşünür ve bu aşamada konuya ilişkin açıklık sunmaz. Bu konuya ilişkin olarak Aristoteles'in yalnızca akıl içindeki davranışlara, tutkulara ve aşinalıklara dair hiçbir temel bulunmamaktadır.²⁷⁸ Ockhamlı'nın öncülleri fikir birliğinin aksine hiçbir şekilde bireyde, evrenselin olmadığını savunmalarına rağmen zihinsel süreçte evrenselleri temellendirme gayesini taşırlar. Doğası gereği evrensel, birçok şeyin bir işaretidir ve belirttiği şeyde bir işaret yoktur. Evrensellerin pek çok şeyin zihinsel belirtileri olduğu görüşünde Ockhamlı, olasılığını dört maddede şöyle sıralar:

- 1) Üniversal anlayış hareketiyle özdeş olan (zeka) zihinsel bir kavramdır.
- 2) Zihinde birçok kişiyi tanıma ve eşit derecede temsil etme eyleminden önce olan bir benzerliktir.
- 3) Bilme eylemini takiben, pek çok şey zihinsel benzerliğe sahiptir ve zihinsel fiildir (verb).
- 4) Gerçek bir zihinsel varlık değil, zihinde gerçek ya da hayali bir varlık şeklinde kurulan, “nesnel” bir varlık ya da kurgu değildir.²⁷⁹

O halde Ockhamlı için kategorilere konu olan terimlerin ve bunların zihinsel süreçte benzerlikleri açısından tümelletirilmeleri, onlarda içsel olarak herhangi bir şey

²⁷⁷ Maurer, *William of Ockham*, 305.

²⁷⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 483.

²⁷⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 91.

ifade etmediğini yani hiçbir benzerliğin hiçbir şeye sahip olmadığı söylenebilir. Ancak Ockhamlı için azami benzerlik, belirli bir özel (*specialissima*) türün tekil üyeleri arasında (doğal olarak başka alt türlere bölünmeyen bir tür arasında) bulunan bir benzerliktir. Geleneksel tanımlamaya göre, “bir benzetme zorunlu olarak her iki durumda da ruh hali ve figüre yerleştirilen iki sonuçtan oluşan bir analizin ifade şeklidir.”²⁸⁰ İnsan zihninin basit tekil kavramları oluşturamayacağı açıktır çünkü kavramlar kasıtlı benzerliklerdir ve kompozit yapılardır.

3.2. KOMPOZİT MADDELERİN METAFİZİKSEL YAPISI

Metafiziksel terimler, karakteristik ve tanımlanabilir olan gerçek ve gerekli önermeleri açıkça bilen, aşinalık ve eylemdir. Metafizik sadece ilkeleri ve sonuçları bilen aşinalıklar ve eylemler değil, aynı zamanda bu önermeleri oluşturan terimleri ve ilgili tanımları, bölünmeleri, problem çözümlerini özümseyenleri de kapsar. Çünkü bunlar metafiziğin birçok parçasını meydana getirir. Her bir parçası birbirinden farklı benzersiz bir toplam oluşturdukları için özünde mantıksal olarak belirleyici bir düzen sergileyen belirli bir konu ve yüklem terimi içerir. Bu yüzden, bir formun önerisi “x bir varlıktır”, kanıtlanabilir ve anında deneyimle anlaşılabilir olsa bile, x’in varsaydığı ve birtakım akıl yürütme biçimlerinin gerektirdiği, felsefi yansıma olasılığını ortadan kaldırmaz. Mutlak, çağrışımsal, görelî negatif veya kompozit (birleşik) olarak ifade edilen terimler, kavramların bir kombinasyonuna karşılık gelen bir kelimedir.²⁸¹ Ockhamlı, *Quodlibet*’da basit ve kompozit soyut bilişler arasında ayırım yapar. Bir soyutsal biliş bir nesneye uygundur ve birçok nesne için ortak olan birkaç basit soyut bilişten oluşur. Sokrates’in kompozit soyut bilişi aslında basit soyut bilişler dizisidir. Onun beyaz teni, gri saçları, Yunanlı bir filozof olması ve erkek olması gibi. Aynı ayrı alınan bu basit soyut bilişlerin hiçbiri Sokrates için uygun değildir ancak, bir kez bir araya getirildiklerinde, prensipte benzersiz bir Sokrates tanımı sağlarlar.²⁸² Dolayısıyla, “Varlık” terimi metafiziğin ana konusunu oluşturur fakat tek başına değil, diğer konu, şey ve yeterliliğin birey ve şeyin esas mahiyetidir. Bu yüzden “Olmak” için her şey mahiyet adına bir temel gerektirir.

²⁸⁰ Adams, *Ockham*, 459.

²⁸¹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 67.

²⁸² Ockham, *Quodlibetal Questions*, 101.

Ockhamlı'nın metafizik ile ilgili düşüncelerinin şekillenmesinde selefleri önemli bir etkiye sahiptir. Bu noktada Ockhamlı'nın etkilendiği düşünürlerden biri olan Boethius, Platon ile Aristoteles'i uzlaştırma çabasıyla metafizik ve epistemoloji arasında soyutlama teorisine uyan bir metafizik anlayışı geliştirir. Aristoteles örneğini izleyen ve şeylerin içindeki evrensellerin belirli bir biçimde onlara yerleşik olduğunu ifade eden Boethius, duyular şeylerin verisiyle sunulduğunda, oluşukları belirli koşullardan soyutlanmış olarak zihnimize iletildiğini ve böylece kendisindeki somut cisimler olmaksızın gayri maddesel doğanın düşünebilir ve görülebilir olduğunu ileri sürer.²⁸³ Bu sorununa getirdiği çözüm ve diyalektik açılarından özgün kullanım biçimiyle tanınan Fransız filozof Abelard, tek veya toplu olarak alınan şeylerin evrensel olarak adlandırılmaz olduğunu çünkü birçok şeyin öngörüsü olmadıklarını dile getirir. Dolayısıyla evrenseller probleminde metafiziksel yaklaşımı reddeden Abelard, probleme mantıksal açıdan yaklaşır. Genel tahmin edilebilirliğin karakteristiği ve tek başına sözcüklere ait olarak tanımlanan evrensellik, ortak tahmin edilebilirliğin karakteristiği olarak çoklu gösterimden başka bir şey değildir. Diğer bir ifadeyle Abelardus'a göre "kategorilerin her birinde sadece bir alt yapıyla çeşitlenen tek bir öz bulunur."²⁸⁴ Diğer taraftan Abelard'ın hocası Roscellinus, Boethius'a karşı evrenselin olmadığını ve evrensel özelliklerin metafizik varlıklar olmadığını savunur. Roscellinus'un bu düşüncesi varlık sahiplerinin belirli olduklarını savunan Aristotelesçi anlayışa dayanır.²⁸⁵ Sisteminde metafiziğin önemli bir yer işgal ettiği diğer düşünür olan Scotus da metafiziği, Aristoteles gibi varlığı inceleyen bir bilim dalı olarak görür. Buna göre Aristoteles'in varolmayan maddelerin de varolabileceği ve potansiyeli barındırabileceğini ve bu inceleme için nesnel bilkuvve olduğunu savunduğu yerde Scotus, varolmayan maddelerin de varolabileceği ve potansiyeli barındırabileceğini öznel bilkuvve olarak görür.²⁸⁶ Scotus'un bu araştırması, varlığı hem sonlu-sonsuz hem de gerçek-olası ayırımına dikkat etmesi bakımından geniş bir irdelemedir.

Mantık ve epistemoloji içinde Ockhamlı'nın temel fikirleri, bir ontoloji felsefesi ve genel olarak varlık ve gerçeklik ile ilgilenen birinin metafiziği olamaz.²⁸⁷ Buna bağlı olarak onun metafizik üzerine hiç yorum yapmadığı düşüncesi kesinlik içermez. Daha

²⁸³ Ockham, *Philosophical Writings*, 10.

²⁸⁴ Ockham, *Philosophical Writings*, 19.

²⁸⁵ Ockham, *Philosophical Writings*, 13.

²⁸⁶ Kenny, *Orta Çağ Felsefesi*, 215.

²⁸⁷ Ockham, *Philosophical Writings*, 59.

da önemlisi böyle bir yorumun yokluğunun, metafiziğe karşı ilgisiz ve şüpheli olacağı gibi bir inancı salık vermez. Ona ait bir metafiziksel yorumun olmaması veya olmadığına dair yorumların bir nedeni de şüphesiz vaat edilen metafiziksel yorumların hiçbir zaman gerçekleşmemiş olmasından kaynaklıdır. Bu durum için daha fazla ikna edici kanıtlar şöyle sıralanabilir:

- Ockhamlı'nın seleflerinin ve akranlarının metafizik görüşlerine yönelik eleştirel yaklaşımı,
- Basitlik ilkesi ile tanınmış ilişkisi ve varlıklarını bu mantık üzerinden uzlaştırabilme arzusu,
- Dolaylı olarak evrensel özlerin veya ortak doğaların varlığını inkar eden nominalistlerin bir metafiziğe sahip olamayacağına dair görüş.²⁸⁸

Orta Çağ uzmanlarından (en az bir Ockhamlı uzmanı) oluşan bir kuşak, bilimsel yaklaşımın bir temsilcisi olarak değerlendirilebilecek Ockhamlı'nın, metafiziğe çok değer veren bir filozof olmadığını iddia eder. Bilim adamının felsefi eğilimlerine bağlı olarak Ockhamlı'nın metafiziğe karşı antipatisi, yıkıcı ya da ustaca bilimsel bir tavrı ortaya çıkarmak için kullanılır. Böylece Orta Çağ'da Hıristiyan Felsefesi tarihinde Gilson, Ockhamlı'yı "çırak büyücü" olarak nitelendirir. Metafizik bir biliş için mümkün olduğu kadar donanıma sahip olan ve metafizik bilginin olmadığı yerde Ockhamist bir akıl onun yerini alır. Teolojinin felsefeden çok az yardım bekleyebildiği böyle bir altın çağda elde edilen inancın ve aklın olumlu işbirliğinin yerine Ockhamist bir akıl geçer.²⁸⁹ Gilson açıkça Ockhamlı'nın metafizik kavramına sahip olmadığını düşünür. Yine o, özellikle doğal teolojinin son evrelerine yaklaştığını ve bu sürece en iyi şekilde hizmet edebileceği için metafiziği tahrip etmeye yönelik rahatsız edici bir eğilim gördüğü yerde Ernest Moody, aynı şekilde zararlı eğilimde coşkuyla bilimsel ve ampirik bir bakış açısı bulur. Gilson'a karşı tezat teşkil eden Moody, Ockhamlı'nın ihmalini, felsefe tarihinde ileriye doğru olumlu bir adım olarak görür.²⁹⁰ "Ampirizm ve Metafizik" adlı makalesinde Moody, ampirizmin yükselişini ve buna karşılık metafiziğin çöküşünün felsefi önemini burada kesin olarak savunur. Metafizik, Moody'nin yazdığı yazıyla, varoluşun dışında eleştirilir. Moody'e göre metafizik, Hıristiyan teolojisine karşı oluşturduğu tehdidi

²⁸⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 104.

²⁸⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 104.

²⁹⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 105.

azaltmaya çalışan sofistike yapısının yanında mantıksal, epistemolojik ve aynı zamanda teolojik eleştirinin adıdır.²⁹¹

Ockhamlı'nın metafizik bilgisinin bilimsel olduğu iddiası tartışılmaksızın reddedilmemelidir.²⁹² Çalışmalarını keşfederken, metafiziğe yaptığı sayısız referanstan kaynaklı olarak onun geçerli ve verimli bir felsefe dalı olduğunu kabul ettiği açıktır. Onun metafiziği yok sayması için bir neden görülmez. Ockhamlı, metafizik önermelerin iki temel konuya sahip olduğunu ileri sürer: “Varlık” ve “Tanrı”. Her ikisi de nihayetinde mantıksal dilbilimsel işaretleri olan kavramlar olarak tanımlanabilir.²⁹³ Ockhamlı'nın dahil edildiği metafiziğin, ilahi ve ilahi olmayan varlıkları bir araya getiren genel bir ontoloji sürdürdüğü sürece, bilme sürecini içeren bir alan olarak değerlendirilebilir. Her varlık tüm diğer varlıklardan ayrılabilir ve ayrı olduğu sürece her varlık, iyi olduğu için iyidir ve anlaşılabilir olduğunda doğrudur.²⁹⁴ Ockhamlı'da metafiziksel bir açıklama, mantıklı ve deneyimsel bir analizin yolunu açıcı bir özelliğe sahiptir. Öyle ki ruhun güçlerini, ruha eklenen farklı nesnelere olan ilişkiler olarak gören Ockhamlı, bu ilişkilerin ya kavramsal ya da gerçek olmasını ister. Çünkü bu tür bir ilişki, zihin tarafından yapılır bu işleyişi devam ettiren ruhun güçleri ise akıl yürütmeden önce onun için hazır bir şekilde bulunur.²⁹⁵ Kısacası Ockhamlı'nın metafiziği, bilimsel bir bilgi olarak nitelendirdiği düşünülebilir.

Ockhamlı'nın bir metafizik kavramına sahip olduğu iddiasını haklı çıkarmak için ayrı bir varlık kavramına ihtiyaç vardır. Bu da metafiziğin sınırlandırılmış ve kopyalanmış bir içeriğe sahip olduğu anlamına gelir. Bilimlerin terimlerden oluşan önermeleri bilen aşinalıklardan oluştuğu iddiası ışığında metafiziğin öznelere, metafizik önermelerin konu terimleriyle özdeşleştirilir. Bu noktada Ockhamlı'nın sözlü ve yazılı terimleri (kelimeler) zihinsel dil (kavramlar) terimleriyle birleştiren semantik teorisi, özellikle “varoluş” kelimesinin altında yatan kavramlara odaklanmayı gerekli kılar. Metafiziğin ilk konusu: Varsayımın önceliği olan varlık kavramıdır, aynı öncelik tarafından ikincil konular madde, miktar, ilişki, nitelik gibi kavramlar ve Tanrı kavramıdır. Böylece metafiziğin yararı, varlık kavramının varlığıyla minimal olarak

²⁹¹ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 15.

²⁹² Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 278.

²⁹³ Ockham, *Philosophical Writings*, 18.

²⁹⁴ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 280.

²⁹⁵ Maurer, *William of Ockham*, 447.

güvence altına alınır.²⁹⁶ Bu bağlamda Ockhamlı ile Kant arasında benzerlik olduğu ifade edilebilir. Kavramdan varlığa geçmek için sezginin gerekli olduğunu ancak bu kavram tecrübe alanımız dışında bir varlık ise böyle bir sezginin varlığından bahsedilemeyeceğini savunan Kant, Tanrıyla ilgili ontolojik ve kozmolojik delilleri eleştirdikten sonra kendi ahlak delilini sunar. Ockhamlı ise eleştirilerinin ardından bir kanıt sunmaz. Kendisi tecrübe alanımıza girmeyen bir konu üzerinden yorum yapmayı gerekli görmez. Dolayısıyla ona göre Tanrı'yı tecrübe edemediğimiz için onun hakkında sezgisel bir bilgi sahibi olamayız. Bu durumda sezgisel olarak bir şeyin bilgisine sahip olmak için o şeyin nesne olması gerekir ki ancak böyle bir nesnenin bilgisinden bahsedebilmek mümkündür.²⁹⁷ Somut nesnelere dışında yeralan metafiziksel unsurlar, sezgisel bilginin kapsamının dışında kalır. Seleflerinden farklı olarak Ockhamlı'nın sezgisel olarak adlandırdığı bilgi, tekil nesnenin bilgisidir. Diğer bir ifadeyle şeye ait sezgisel bilgi, o şeyin tümel kavramına ait değildir aksine o şeyin tekil haline ait bilgisidir.

Nominalist ve ampirist yaklaşımın bir temsilcisi olarak Ockhamlı, felsefe ve metafiziği birbirinden ayırır. Bu ayırmanın bir sonucu olarak metafizik teoloji ile anılırken felsefe de bilim ile anılmaya başlar. Her bir alanın kendine ait doğruluk (hakikat) ölçütü olduğu düşünülürse ve “çifte gerçeklik” diye adlandırılan öğretinin aslında felsefe ve din arasındaki farklı tanımlamalardan kaynaklandığı açıktır. Bu öğretinin geçerliliğinin korunması gerektiğini ifade eden Ockhamlı, bu durumun dinin lehine olduğunu düşünür. Çünkü felsefe ve bilimin doğruluk kaynağı akıl iken bu durum din açısından imandır. Tüm skolastik düşünürler gibi Ockhamlı da akıl ve iman ayrımına bağlı kalarak bu ayrımı korur.²⁹⁸ Çifte gerçeklik öğretisi kapsamında felsefi ve teolojik doğruluklar birbirinden bağımsız oldukları için birbirinden türetilmez. Ayrıca farklı doğruluk ölçütlerini kabullendikleri için kendi bünyelerinde çelişkiye düşmezler. Bu bağlamda bakılırsa Ockhamlı, epistemoloji, mantık ve metafizik alanlarındaki görüşleriyle bir anlamda modern düşüncenin mimarı olarak görülebilir. Adcı metafizik anlayışa sahip olan Ockhamlı bilim olarak metafiziğin nesnesini, kanıtlamış olan

²⁹⁶ Ockham, *Philosophical Writings*, 136.

²⁹⁷ Kant, *Praik Usun Eleştirisi*, 15.

Bk. Bayındır, *Din Felsefesi*, 84.

²⁹⁸ Çelik, *Bilgi Felsefesi*, 202.

Bk. Ahmet Cevizci, *Bilgi Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2010, 33.

önergeler; öznesini ise bu önermelerin her birinin öznesi olarak görür. Doğal olarak bilim ve metafiziğin ne kadar sonucu varsa o kadar da öznesi söz konusudur.²⁹⁹

Metafizik kavramların diğer bilimlerle paylaşılabilmesi konusunda ısrar eden Ockhamlı'ya göre birtakım belirleyici terimler, varlığın niteliklerini içerdiği için ayıracıdırlar. Metafizik çalışmalarda varlıkların sergiledikleri tavır, en genel özellikleri içerir. Aynı varlıkların bir kısmı, başka bir özellikler kümesine yoğunlaşan başka bir bilimde de incelenebilir. Yani bir filozof, doğal maddeler ve bunların mobil olması ya da madde ve formdan oluşması gibi uygun özellikleri olan varlıklar üzerinde çalışır.³⁰⁰ Bu bağlamda düşünülürse Ockham için metafizik, “varlık” konusunda dilbilgisidir ve bu metafiziğin evrensel, biçimsel bir semantik olduğu ileri sürülebilir. Bu noktada 1950'lerin ortalarından beri Ockhamlı'nın düşüncesi üzerine çalışmaları olan Harry Klocker'ın şu tespiti yerindedir: “Ockhamlı için metafizik, bir kavramlar mantığı ve başka hiçbir şey değildir.”³⁰¹

Ockhamlı mantığın, matematiğin, doğal felsefenin ve metafiziğin şeylerin bir araya geldiği ve bunların, modern deneysel ve niceliksel anlamda bilimler olmasa da en iyi bilgi ya da “bilim” bedenleri olarak gördüğünü sürekli olarak beyan eder. Sürekli olarak metafizik ya da mantık gibi bir bilimin tek bir toplam olduğunu ifade eden Ockhamlı, bunların içeriğinin ise farklı aşinalıkları bütünleşik olarak örgütleyen bir birlik prensibi oluşturduğuna inanır. “Sayıyla bir” ifadesi tek başına ne olduğu düşünüldüğünde, madde olarak (melekler) veya biçim (insan) olarak meydana gelen varlıklara gönderme yapar. Diğer varlıklar, tek başına birbirinden ayrıysa ve beyazlık gibi başka herhangi bir resmi yönü (oranı) içermiyorsa, sayı olarak tek başına kabul edilir. Genel olarak “sayıca bir” ifadesi ile bir grupta birleştirilen sayı ve türden farklı olan çeşitli şeyleri belirten Ockhamlı, bunu taş yığını örneği ile şu şekilde örneklendirir: Taş yığını bir kümedir ve yine de birçok taş türüne (*sedimenter, magmatik, metamorfik*) ait olabilecek bireysel taşlardan oluşur.³⁰² Bu tür kümeler, parçaları kolektif birliği olan “bir sayı”dır. Ockhamlı, “krallıklar” ve “evler” gibi başka örneklerle de durumu daha ayrıntılı inceler. Buna göre bir krallık birçok bireysel insandan oluşur ancak yine de tek bir krallık olarak kabul edilir. Aynı şekilde bir ev birçok malzemeden yapılmıştır ve

²⁹⁹ Alain De Libera, *Orta Çağ Felsefesi*, (Çev. Işık Ergüden), Dost Kitabevi, Ankara 2013, 82.

³⁰⁰ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 55.

³⁰¹ Ockham, *Philosophical Writings*, 14.

³⁰² Ockham, *Philosophical Writings*, 35.

yine de bir ev olarak nitelendirilir. Ockhamlı eğer bir bilimin kesinlikleri içeren bir topluluk olarak iddia edilmesi halinde bütün bir bilimin sadece bir aşinalıktan, bir eylemden ve bir sonuçtan oluştuğunun düşünülmesi gerektiğini ifade eder. Bu bağlamda bir bilim kısıtlı olduğu için ve bir sonucu sınırlandırırken diğer bir sonuca, ilkelere dair bilindik kurallar gözardı edilmesi gerekir.³⁰³ Bu görüşe dair bilimsel bilgi, birtakım aşinalıkları ve eylemleri talep eden her türlü öneriyi içeren bir bilgi yığına benzemez. Her ne kadar Ockhamlı, bir bilimin tek bir aşinalık, eylem ve sonuç olarak düşünülebileceğini inkar etmese de, matematik, doğa felsefesi ve metafizik gibi bilimlerin kendi başına birliği yerine taş yığını gibi ortak bir birliğe sahip olduğunu düşünmeyi tercih eder.

Metafiziğin ilk konusu olarak bütünlüğün, varsayımının ne olacağından emin olmak gerekir. “Tanrı” olamazdı çünkü Tanrı bir bütün değildir ve yaratılanlar onun parçaları değildir. “Olmak” da bir bütün olmadığı için varlıklar onun parçaları değildir. Bu bağlamda Ockhamlı’nın nominalist ontolojisinde, soyut bir varlık diye bir şey bulunmaz. “Tümel” olarak yorumlanmak, varlıkların üzerinde ve ötesinde bir şey olmadığı gibi parçaları olan bir bütün ya da bütünlük de değildir. Onun için sadece somut tekil varlıkları temsil eden bu kavramın, ne maddi hali vardır ne de maddi olmayan şeyler için madde olabilir. Dolayısıyla metafizik, bütünlüğün önceliği kapsamında düşünülürse ilk konuya sahip görülmemektir.³⁰⁴

Ockhamlı’nın yukarıda ifade edilen görüşleri kabul edilebilirdir fakat “varlık”, farklı bir halin eşdeğer bir şekilde tahmin edilebilir olması durumunda sorunlu hale gelir. Çünkü “varlık” terimi, bir maddenin elden çıkarılması olarak anlaşılan bir farklılık kavramına tabi kılınır. “Varlık” ın kategoriler hakkında tahmin edilebilir bir şekilde kestirildiği görüşüyle devam edersek, herhangi bir p önermesi zihinsel dil eşdeğerine dönüştürerek analiz edildiğinde, “Yüksek bir varlıktır” gibi bir p önermesini saçma olduğu ortaya çıkar. Çünkü “yükseklik” in nominal tanımı, “yükseklik” kelimesinin bağlı olduğu kavramları ortaya çıkarır. “Yüksekliği”, nominal tanımıyla değiştirdiğimizi varsayalım. Sonra, “yükseklik bir varlıktır” önermesi aslında “dikey olarak uzatılmış parçalara sahip maddeler varlıklardır” ifadesini verir. Dolayısıyla “varlık” terimini de

³⁰³ Pelleier, *William Ockham on Metaphysics*, 35.

³⁰⁴ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 66.

“bir maddenin elden çıkarılması” formülüyle değiştirmek gerekir.³⁰⁵ Ockhamlı'nın nominalciliğinin birçok yönü ile burada çizilen metafizik kavramı arasında ortaya çıkan sayısız ve kesin etkiyi ve buna bağlı olarak sonuçları izlenebilir. Ockhamlı'nın evrensel özleri ya da ortak doğaları reddetmesinin, tüm varlıkların kesinlikle özel olduğu konusundaki ısrarının ve onun karmaşık bir ontolojiye olan hakimiyetinin metafizik kavramını zorunlu kılmadığı düşünülebilir.³⁰⁶ Ancak gerçekliğin kökeni tekildir, bilimsel bilgi ise evrensel olabilir. Ockhamlı'nın genel kavramları, bilimsel bilginin nesnelere olan zihinsel önermeler içindeki destekleyici terimler olarak vurgulaması, metafiziğin varlığını mümkün kılmaktadır. Ockhamlı için, bir metafizik bilimi söz konusudur: Bu da Tanrıbilim (teoloji) ve varlıkbilim (ontoloji)dir.

3.3. MEKÂN - ZAMAN VE HAREKET

Zamanda başlangıçtan söz edilemediği gibi bir şeyin ortaya çıkmasından önce de zaman kavramının anlamı yoktur. Belli anların art arda gelişine bağlı olan bir kavram olarak zamanın bu anların dışında varlığından bahsedilemez. Uzam-zaman bizim deneyimimiz ölçüsünde varolurlar. Bu biraz Kant'ın, “zamanın kendine ait varlığı yoktur, insanın görüngüleri kavrama durumu vardır” düşüncesini taşır.³⁰⁷ Öyleyse, görüngülerin yokluğunda zaman kavramı nasıl varolabilir? Geçmiş an bitmiştir, gelecek henüz var değildir, şimdiki zaman ise algınabilir nitelikten uzaktır. Budizm metafiziğinde buna bir dördüncü zaman kavramı eklenerek zamanın dışına belki çıkılabilir. Dördüncü zaman tamamen sembolik, mutlak ve zamanın ötesinde olan bir ifadeye denk gelir.³⁰⁸ Zaman kavramının varlık bulması noktasındaki diğer bir görüş ise zamanın dilsel/söylemsel oluşudur. Buna göre öznenin bağımsız olarak var olan ve dil düzlemine geçiş yapan tekiler gibi zaman, dil aracılığıyla varolabilir.³⁰⁹

Sayı ile ilişkisi olmayan, nitelikler içinde yumağa evrilen, ruhsal anlamda bir oluş ve zihnin bir sentezi olarak tanımlanan zamanın ölçülmesi zordur. Ancak bu sorun,

³⁰⁵ Ockham, *Philosophical Writings*, 196.

³⁰⁶ Ockham, *Philosophical Writings*, 284.

³⁰⁷ Matthieu Ricard, & Jean-François Revel, *Keşiş ve Filozof*, (Çev. Nihan Özyıldırım), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014, 150.

Bk. Kant, *Pratik Usun Eleştirisi*, 13.

Bk. John Cottingham, *Akılcılık*, (Çev. Bülent Gözkan), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015, 103.

³⁰⁸ Ricard, & Revel, *Keşiş ve Filozof*, 150.

³⁰⁹ Çotuksöken, *Felsefe: Özne – Söylem*, 28.

mekan ile çözüme kavuşturulur; çünkü cinse ilişkin olan mekandır ve onda da süre yoktur. Zamanın evrelerinin bir araya getirilmesi mümkün değildir çünkü zamana ilişkin olan sürenin özü sürekli bir akış halindedir. Bu akış haline sahip olmak adına duyusal manada bir eylem söz konusu olmazken, düşünsel manada bu gerçekleşebilir. Tıpkı gözlerinizi kapatıp hayali bir alemin sınırlarına geçişte yaşadığımız dünyanın dışına çıkarak harici dünyanın sınırları içerisinde canlı ve akıcı olan bir zamanı yaşamak gibi.³¹⁰

Zaman bakımından hiçbir bilgi deneyimden önce başlamaz. Dolayısıyla kaynak niteliği taşımayan zaman, tek başına ne deneyimlenebilir ne de veri sunabilir, sadece yetilerin yapısında yer alır. Kategoriler ise zaman ve mekan görüleri eşliğinde deneyime konu olan yargılardır. Bilginin dış dünya ile başlayan serüveni özneye ait kategorilere ilişkin süreci aşmadan tamamlanamaz. Deneyim, olan şeyleri bize öğretirken onların zorunlu veya başka bir halde olacağı noktasında fikir sunmaz çünkü duymalardan bağımsız olmalarına rağmen deneyimi bilgi malzemesi olarak düzenleyen anlama yetisidir.³¹¹ Fikirlerin, imgeler yardımıyla soyutlandığı ve bu soyutlamalarında zaman ve mekan düzleminde kategorize edildiği bir zihinsel süreç onto-epistemik sürecin ayak sesleridir. Dünyanın sınırları dışına çıkmaları hasebiyle tümel olduğu iddia edilen şeylerin zaman kavramına konu olduğu söylenebilir. Tümeller, Platoncu bir anlayış ile izah edilmek istendiğinde bu düşünce sağlıklı olacaktır çünkü tümelleri örnekleyen tekiler, nerede bulunuyorsa orada tümellerin olması paradoksal bir düşünceye yol açar. Ancak tümelleri tekilerden ayrı bir bölgeye yerleştirmek ile bu paradoksluk hali aşılabilir ve bu bağlamda tümellerin mekan-zaman içinde yer aldıkları iddia edilebilir. Bu yerleştirme tümellerin makul bir şekilde kavranışına imkan tanır.³¹²

Tekil olanların arasında yer alan yüzey, cisim, zaman ve hareket Ockhamlı'ya göre süreklidir. Süreklilik, miktar, madde ve niteliklerden gerçekten farklı olan şeylerle ilgili olarak görüldüğü yerde Ockhamlı, Aristoteles ve Augustinus'un öncülüğünü izler ve ortaya çıkan özel problemlere odaklanır. Zamanın, hareket gibi ardışık olduğunu ifade eden Ockhamlı, bu sonuca varmak için Aristoteles'in *Fizik* kitabının onuncu bölümünün giriş kısmından yararlanır:

³¹⁰ A. Osman Gündoğan, *Bergson*, (3. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2013, 80.

³¹¹ Nutku, *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi*, 73.

Bk. Porphyrios, *Isagoge*, (çev. Betül Çotuksöken), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986, 18.

³¹² D. M. Armstrong, *Tümeller*, (Çev. E. Seyfettin Kuşçu), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, 14.

- Zaman var olmayan varlıklardan oluşur.
- Zaman geçmişte oluşmuştur ki bu henüz olmamakla birlikte, henüz olmayacak olan geleceğe aittir.
- Bu nedenle zaman bir yoksunluktur.³¹³

Ockhamlı hareketin olabileceği hiçbir formun anında üretilmeyeceği iddiasını reddeder. Yangın yeryüzünde üretildiğinde, ateşteki ısı o anda üretilir ve ilk andan son ana kadar ısı sürekli artar. Benzer şekilde dünya ateşten üretildiğinde, dünyanın soğukluğu da anında üretilir. Çünkü dünya ürettirdiği aynı anda, soğuktur. Soğukluk daha önce orada değildir ve bu durum da o vakitten önce ortaya çıkmaz. Sonuç olarak, soğukluk anlık olarak üretilir. Ancak bu soğukluğa doğru hareket olabilir çünkü soğukluk daha sonra sürekli artabilir. Bu bağlamda Ockhamlı zaman kavramını gündeme getiren önermeler için zamansal göstergeleri içermesi bakımından değişime gönderme yaptıklarını ve onların doğruluk değerlerinin değişebileceğini ileri sürer. Bu açıdan zamanları anlam bakımından “olası”, “bir anda doğru”, “imkansız” ve “hiçbir zaman doğru olmayan” olarak ifade eden anlamlar taşıdığını düşünür.³¹⁴ Ockhamlı dış güçlerin etkisinin dışında merminin sonsuza kadar havada hareket etmeye devam etmeyeceğini söylese de, merminin hareket noktası hakkında açıklık getirmez.³¹⁵ Konunun anlaşılması açısından örnekleme devam edersek: “Bir zamanlar gerçek”, ifadesi geçmişle ilgili bir öneri sunar. Tıpkı “Sokrates oturuyor” örneğinde olduğu gibi eylemin sonsuza dek süreceğini ifade eder. Fakat “Peter öngörülü” ifadesi doğru olmasına rağmen bir süreklilikten ziyade daha önceden bir belirlenme söz konusudur. Dolayısıyla “Peter lanet olası mı?” diye ifade edilen sorunun varsayımı bugün için geçerli olur. Bu yüzden “Peter geçmişte vahşidir.” ve “Peter berbattı” ifadeleri aynı anda doğru olur.³¹⁶ Tanrı sonsuza kadar önceden seçtiği birisini değiştirebileceğini, her şeyden önce öngörmez. Bu nedenle Tanrı sonsuza kadar Peter’i yönlendirirse o zaman sonsuzluğa dayanarak onu önceden tayin edemez. Bu önermelerden “Tanrı sonsuza dek Peter’i öngören ve Peter’in sonsuzluğu öngörülmüş olduğu” önermeleri şarta bağlıdır. Bununla birlikte “onlar yanlış olduklarından sonra da doğrudur ya da tam tersi olur”. Bu

³¹³ Adams, *Ockham*, 867.

³¹⁴ Adams, *Ockham*, 499.

³¹⁵ Adams, *Ockham*, 856.

³¹⁶ Ockham, William, *Predestination, God's Foreknowledge, and Future Contingents*, (Trans. Marilyn Mccord Adams and Norman Kretzmann), Hackett Publishing Company, Indianapolis 1983, 49.

nedenle, Peter sonsuz kutsama hakkı kazanmadan önce “Tanrı sonsuza kadar Peter’i öngörür” ve bu türdeki önermeler doğrudur. Kısacası sonsuzluğa sahip olmayan önermelerin, mevcut sözlü olanların sunduklarından başka bir zorlukları yoktur.³¹⁷ Şimdiki zamanın birinde doğru olan bir önermenin, geçmişle ilgili gerekli bir önermeye sahip olduğu varsayılırsa; örneğin “Sokrates oturuyor” ifadesi bir zaman doğruysa, “Sokrates oturmuş” veya onun oturması gerekir. Dolayısıyla “A önermesi doğruysa” gerçektir ve “A şartlı bir önermedir.” Bu durumda böyle bir önerme, geleceğe ilişkin bir önermeye denk geliyorsa ya da geleceğin önerisi gerçeğine bağlı ise şu ana ilişkin öneri, geçmişle ilgili gerekli bir önerinin doğruluğuna ilişkin açıklama sunmaz.³¹⁸

Diğer taraftan Ockhamlı, hareket eden her şeyin başka bir şey tarafından taşınması gerekmediğini ve bunun yolunu açarak merminin ilk projektöründen ayrıldıktan sonra kendiliğinden hareket edeceğini düşünür.³¹⁹ Zamanın hareketinin olmadığını belirtmesine rağmen bu açıklaması üzerine daha fazla değinmez. Zamanın konstrüktif (inşa edici) ifadeleriyle ortaya çıkarılan birçok muammadan dolayı gizemli olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla dilsel aşinalıklarını yanlış anlamış olan felsefeciler, sadece tecrübelerini ve kelimenin anlamını kullanan halka göre zamanla daha fazla güçlük çekerler. Aynı insanların duyguları yeterince açık olsa da hareket konusunda daha fazla sorun yaşarlar.³²⁰

Ockhamlı’nın kavramsal çerçevesine, zaman uymaz çünkü ona göre her gerçeklik bir öz veya niteliktir ve bunlar kalıcı şeylerdir. Onlardan farklı olarak, zamanın parçaları saf bir şey (*purum nihil*) değildir. Ne geçmiş ne de gelecek vardır ve şu an da yoktur çünkü değişim geçirdiği için aynı kalmaz. Dolayısıyla zaman, kalıcı realitelerden farklı bir şey değildir. Zihin zamanın bir parçasını oluşturan zihinsel bir yapı olabilir mi? sorusunu Ockhamlı, reddeder. Augustinus’ın *İtirafı*’nda da öne sürdüğü gibi, düşünceyle zihin kendi dışında bir şey üretmez.³²¹ Yine Ockhamlı’ya göre unutmamamız gereken, zamanın sayı değil, aynı zamanda zihin hareketiyle ilgili başka bir hareket olduğudur.³²² Bu bağlamda zamanın anlaşılmasını kolay kılmak adına, devirli bir zaman yerine çizgisel zamanla bu anlaşılma sağlanabilir. Devirli zamanın

³¹⁷ William, *Predestination, God’s Foreknowledge, and Future Contingents*, 58.

³¹⁸ William, *Predestination, God’s Foreknowledge, and Future Contingents*, 108.

³¹⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 114.

³²⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 114.

³²¹ Maurer, *William of Ockham*, 428.

³²² Ockham, *Quodlibetal Questions*, 157.

olması halinde tarihi döngünün tekrar edeceği düşüncesinden dolayı onun önemi azalabilir. Buna karşılık çizgisel zamanda bir tekerrür söz konusu olmadığı için nasıl bir sürecin devam edeceği bilinmez. Bu değerlendirmeler ışığında zaman, insanın niteleyiciliğine imkan tanırken kendisi bir niteleyici değildir.³²³ Kısacası zaman, insanın kendini gerçekleştirme adına fırsatlar sunan zihinsel aralıktır.

Bir yüzey sınırsız bölünebilir ve her bölüm ancak sınır ve benzeri gibi vücut yüzeyine denk gelen bir çizgi oluşturur. Yine de zaman ve yer, gerçek şeyler değildir. Bunun yerine bir şey bazen zaman, bazen de bir nitelik özelliği taşır. Bu yüzden zaman ve yer, gerçek bir şeyin belirleyici özelliklerinin isimlendirilmesidir fakat gerçek ayrılabilir varlıklar olarak kendileri değildir.³²⁴ Sonlu ve sonsuz varlıkların mantıksal olarak bağımsız olmadıkları düşünüldüğünde,³²⁵ maddesi ile beraber bir yerde melek yer alır mı? sorusu gündeme gelir. Buna göre Tanrı maddenin başında bir yerde bulunmaz çünkü bir meleğin parçaları yoktur ve dolayısıyla bir yer tarafından sınırlandırılmaz.³²⁶ Bu açıdan dünya ebedi ve her zaman bir süreklilik içinde bir bölünme yapmış olsaydı bile tam bir bölünme söz konusu olamazdı. Geçmiş zamanların anılara göre daha fazla bölünme olabileceği söylenirse, bu çoğulluğun sonradan olmadığını aksine daha önceden olduğunu gösterir. Ockhamlı'ya göre Tanrı, dünyanın başlangıcından itibaren bölünmüş olsa da onun içinde olması gerekir.³²⁷ Ockhamlı bu fikri itiraf eder ve onu absürd olarak görmeyi reddeder (*non esset adhuc completa division*).³²⁸ Bu bağlamda asıl sorun; bir bütünün bölümünden daha büyük olup olmadığı ile ilgili argümana Ockhamlı'nın cevabıdır: "Bu hususta yargıya varmak anlama bağlıdır çünkü bütün parçanın, parçadan daha fazla belirli bir kısmını içerdiği düşünülüyorsa bu doğru değildir. Fakat hem bölüm hem de bütün sonsuz bölünebilir ve yine de ölçülebilir oluyorsa o zaman bütün bölümünden daha büyüktür"³²⁹ şeklindedir. Ockhamlı, doğuştan gelen gerçekleri açık bir şekilde ortaya koyduğunu iddia ettiği

³²³ H. Nur Erkızan, & A.Kadir Çüçen, *Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013, 233.

³²⁴ Stephen Read, "William of Ockham's The Sum of Logic", *Topoi*, Vol. 26, 2007, 273.

³²⁵ Maccord Mariyn Adams, "Ockham's Nominalism and Unreal Entities", *The Philosophical Review*, Vol. 86, No. 2, 1977, 151.

³²⁶ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 50.

³²⁷ T. Bruce Birch, "The Theory of Continuity of William of Ockham", *Philosophy of Science*, Vol. 3, No. 4, 1936, 497.

³²⁸ Bölünmesi henüz tamamlanmadı.

³²⁹ T. Bruce Birch, "The Theory of Continuity of William of Ockham", *Philosophy of Science*, Vol. 3, No. 4, 1936, 496.

sezgisel kavrayışıyla bu bağlamda çelişir. “Soyut bir kavrayış(ım) ... içinde bir şeyin ne zaman olduğu ve ne zaman olmadığına karar verilemez.”³³⁰ Farkında olunan var olan ve mevcut nesnelere, sezgisel bilişlere sahip olduğu şeylerin doğal seyri, muhtemelen bulunur. Hayal edildiğinde, hatırlandığında, tahmin edildiğinde veya şeyler hayal edilirken soyut bilişler meydana gelmesine rağmen Ockhamlı, bu bilişlerin nasıl üretildiği noktasında kapsamlı bir açıklama ortaya koymaz. Bunun yerine daha önceki sezgisel bilişler üzerine soyut bilişlerin genel bir bağımlılığı olduğunu belirtir.

Ockhamlı, zamanın gerçekliğini kurtarma girişimlerinin başarısızlığa mahkum olduğunu düşünür. Zaman, kalıcı şeylerden gerçekten farklı bir şey olsada parçaları hiç kimsede var olamaz ve bu yüzden birbirlerine karşı olumlu bir emir sunmaz. Ockhamlı, Aristoteles’in şimdi ya da şimdiki an şeklindeki tartışmasından ayrı bir gerçek olamayacağını daha iyi idrak eder.³³¹ Çünkü ya şimdi her zaman aynı şey olur ya da her zaman değişir. Her iki şekilde de belirsizlikler devam eder. Ockhamlı’nın kendi düşüncesi, zamanın ve uyumsuz kalanların yeniden birleşmesi durumu aslında gereksiz olmasına işaret eder çünkü zaman, ne Aristoteles’in eşsiz bir rastlantı ne de geçici olayların ve bu olayların kozmik kapsayıcısıdır ancak onların sürelerini ölçmeye yarayan kozmik bir saattir.³³² Özetle zaman, öznenin bağımsız olarak var olan, anlaşılması için düşünme düzlemine taşınan, insani olan ve son olarak ona atfedilen adlandırmalar neticesinde var olan kozmik oluşumdur ve bununla beraber metafiziksel bir zihin hareketine tabii olan zaman, bir varoluş biçimidir.

3.4. NİYET - TUTKU

Ruh bazen kavramı, bazen tutkuyu, bazen de benzerliği nitelediği için niyet kavramı tutku (*passion*) ile birlikte kullanılabilir. *Intentio*³³³ ifadesi yaygın bir şekilde “niyet” olarak tercüme edilmesine rağmen, çok daha geniş bir anlam taşır. Örneğin Augustinus’un kullanımında kavram, “*intentus*” ile ilgilidir ve iradeyle bütünleşir, başka bir şey üzerinde niyetli manası taşır yani “niyet” ve “katılma” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “niyet” ya da “katılıyor” ifadeleri o manaya denk gelir. Burada “*intention*” ifadesine karşılık “niyet” tercümesi kullanılarak, mevcut önermesel tutumun nedensiz

³³⁰ Adams, *Ockham*, 534.

³³¹ Adams, *Ockham*, 876.

³³² Adams, *Ockham*, 888.

³³³ Niyet, amaç, kasıt, maksat, gaye, hedef, plan ve erek gibi değişik şekillerde tercümesi söz konusudur.

olmayan bağlamlarını etiketlemek için “içsel” kullanımıyla ilişkili olduğunu vurgulamak adına kısaca “S”³³⁴ olarak da adlandırılır.³³⁵

İbn Sina’dan türetilmiş olan “ruhun niyeti” ifadesini onaylayan Ockhamlı için varlık, ruhun niyetini oluşturur. Ruhun bu niyeti şey ve oluşan zihinsel önermeler dışında bir işaretler ve bu oluşan *subsisting*³³⁶ ruhun niyetidir.³³⁷ Diğer taraftan Aristoteles, sözsöz ifadelerin ruh izleniminin işaretleri olduğunu söyler. Ruhta var olan şey, zihinsel bir önerme içeren (bir konuşulan önermenin konuşulan sözcüklerden oluştuğu şekliyle) farklı isimler tarafından çağrıldığı bir şey ve bir unsurdur. Bazen buna ruhun niyeti adını verir.³³⁸ Ockhamlı’nın *psycho-logical* (psiko-mantıksal) varlık içinde aklın bir eylemi olarak ruhun niyeti, B-S ve İ-S olarak alt sınıflara ayrılır. Birincil niyet’e karşılık olarak kullanılan “B-S”, zihinsel nesneyi belirttiği için bir sonraki adıma geçmemek gibi bir durum olarak anlaşılmalıdır. Diğer taraftan ikincil niyet’e karşılık gelen “İ-S”, cins, tür ve bu türler dışında herhangi bir akılsal nesneye tekabül etmektedir. Bu tür niyetlerin ilk işareti, doğrudan hareket olarak adlandırılan refleks olarak anlaşılmalıdır. Niyetlerimize delalet eden isimlere birincil empoze isimler adı verilir. Bu şeyler, birincil dayatma isimlendirmelerdir. İkinci tipten olanlar ise fiil, sıfat, zarf gibi doğrudan niyetlere konu olan ikincil empoze isimlerdir. Ockhamlı’ya göre evrensellik, olgu olarak akılda tekil bir şeydir ve ruhun niyetidir.³³⁹ Öyleyse Ockhamlı’nın terimler ve göstergeler arasında yaptığı ayırım at, öküz, insan benzeri gerçeklik ifade eden şeylerin yerini tutan terimlere “B-S (yönelimden) terimleri” (*primae intentionis*) adını verirken isim, fiil, tümel gibi başka terimlerin yerine geçen cins ve tür benzeri sınıf isimlerini “İ-S (yönelimli) terimleri” (*secundae intentionis*) olarak ifade eder.³⁴⁰ Dolayısıyla bu yönelimlerle beraber Ockhamlı’nın evrenseller sorununa ilişkin tutumunda herhangi bir değişim olmaz. Evrenseller, bireysel şeyleri belirten ve önermelerde öne sürülen terimdir. Yalnızca tek tek şeyler vardır ve bir şey varolması gerçeğiyle birey olur. Evrensel varlıkların aşınalıksal varlığını iddia etmek, çelişkinin üstesinden gelmenin çaresizliğini savunmaktır çünkü evrensel varsa tekil

³³⁴ Spontaneous=Inherent: Doğal, içsel.

³³⁵ Read, “The Objective Being of Ockham’s Ficta”, 17.

³³⁶ Var olmak, mevcut olmak, varlığını sürdürmek, yaşamak ve geçinmek gibi manalar ifade eder.

³³⁷ Tornay, “William of Ockham’s Nominalism”, 253.

³³⁸ Ockham, *Ockham’s Theory of Terms*, 89.

³³⁹ Stephen Chak Tornay, “William of Ockham’s Nominalism”, *The Philosophical Review*, Vol. 45, No. 3, 1936, 253.

³⁴⁰ Cevizci, *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, 320.

olmalıdır. Aynı anda var olan ortak bir gerçeklik olmadığı için iki türün bir üyesi çeşitli şekillerde gösterilebilir.³⁴¹ Şayet Tanrı'nın bir şeyi (bir insanı) yoktan yaratması gerekiyorsa özü itibarıyla bu herhangi bir insanı etkilemez. Bu bağlamda düşünülürse zihine görünen, nesne olan kavram, bir “kurgu”dur. Bu kurgunun sadece anlayışın fiili olduğunu söylemeyi tercih eden Ockhamlı'ya göre B-S, işareti olmayan şeyleri gösteren anlayışın bir hareketidir. İ-S ise birincil yapılanmaları temsil eden eylemdir. Hem birincil hem de ikincil yönelmelerin gerçek vaziyette olduğunu ifade eden Ockhamlı, ruhların gerçekten öznel niteliklere sahip olduklarını savunur.³⁴²

B-S'yi, sadece kavramları ya da işaretleri belirtmeyen bir işaret olarak tanımlayan Ockhamlı, bu arada İ-S'leri ise B-S'lerin işaretleri olarak açıklar. Dolayısıyla bir terim, mental bir niyeti ifade eden başka eşleştirmede bir önermenin basit bir varsayımı olabilir. “İnsan” bir tür olduğu için bu, kavramın basit bir varsayımına sahip olmasını sağlar. Çünkü “insan” B-S'ye karşılık gelirken Sokrates, İ-S'ye denk gelir.³⁴³ Bu bağlamda B-S ve İ-S tanımları göz önüne alındığında, hem çok fazla oldukları hem de kısıtlı oldukları söylenebilir. “Varlık” kavramının, basit varsayımına sahip olması, bütünüyle “varlık” kavramından kaynaklanır. Açıkçası varlığın basit varsayımlara sahip olması varlığın kendisinin bir varlığı işaret ettiğini gösterir. Diğer bir ifadeyle “varlık” ile ifade edilen şeylerden birisine denk gelir. Bu yüzden türler ibaresi B-S'yi önler çünkü “tür” B-S değildir ve ikincil bir niyete de denk gelmez. Diğer taraftan, genel olarak kavramların isimlerini içerecek şekilde İ-S'nin kapsamını genişleterek kategorik hale getirildiği için İ-S kaldırılabilir. Fakat üslup bizi terk etmediğinden “türler bir kavramdır” önermesini savunduran niyet, “tür” kavramını öne süren bir kavram halini alır.³⁴⁴ Bu durumlardan kurtulmak isteyen Ockhamlı, iki kavram arasına “ile” bağlacı veya türevlerini getirerek bu sorunsaldan kurtulabilmeyi amaç edinir.

Geniş bir anlamda sinkategorematik terimlerin B-S'leri olarak adlandırılabilen “birincil s”, kendi başlarına yaptıklarını ima etmezler ancak diğer terimlerle birleştiklerinde, diğer terimlerin şeyler üzerinde belirleyici oldukları düşüncesinden dolayı savunurlar. Mesela, “her” terimi tek başına belirli şeyleri savunmaz ancak “her insan ölümlüdür” cümlesinde “insan” terimini nitelendirirken, “insan” terimini belirgin

³⁴¹ Copleston, *A History of Philosophy*, 5.

³⁴² Copleston, *A History of Philosophy*, 6.

³⁴³ Adams, *Ockham*, 358.

³⁴⁴ Adams, *Ockham*, 359.

bir şey kümesi haline getirir. Bununla birlikte katı bir anlamda “B-S”, önermede bir “aşına terimdir” yani bir işaret değildir ya da işaret olmayan şeyleri ifade eder. Tıpkı “arsenik zehirlidir” cümlesinde “arsenik” terimi gibi hem “aşına bir terim” hem de kendisinin işareti olmayan bir şey önermesine karşılık gelen bir terimdir. Dolayısıyla İ-S’nin bir anlamı, kesin bir şekilde anlaşılıyor ki, doğal olarak B-S’leri belirten ve onları önerme kurulurken gösterebilecek bir terimdir.³⁴⁵

B-S’lerin ve İ-S’lerin birbirinden gerçekten farklı olup olmadığı, üzerinde durulması gereken diğer bir konudur. Çünkü hem B-S’lerin hem de İ-S’lerin gerçek varlıklar olduğu ifade şekillerinden çıkarılır ve bunlar akılda öznel olarak var olan niteliklerdir.³⁴⁶ “Uzun boylu olmak” iyi bir örnek olabilir: Hem birincil hem de ikincil önermelerin maddelerinden kaynaklanır. Sırasıyla daha uzun boylu cisimler ve daha kısa boylu cisimler ele alınırsa, ikisi de cisim olarak gözlemlenebilir. Bu durumda, bu kavramların belirli bir çift maddeye ampirik olarak uygulanması, vaziyetlerinin doğru bir şekilde tanımlanması, aslında birincil ve ikincil durumlara daha fazla bağımlı olmadıklarını gösterir.³⁴⁷ Ockhamlı, herhangi bir iradenin mümkün olması için onların bazı nesnelere tarafından sunulması gerektiğini belirtir. Birincil tutkular yani eylemler ile özdeş olan şey, istekte aşinalık üretebilir mi? sorusunu ciddi bir sorun olarak gören Ockhamlı, hangi aşinalığın akılda olduğu argümanının iradeyle ilintili olduğunu düşünür.³⁴⁸ Ona göre zekada bir aşinalık söz konusudur çünkü bir nesne fark edildikten sonra zeka artık etkin olmadığından o nesne ile ilgili bilgi çoğaltılabilir ki bu durumda nesnenin ilk bilinci olmaksızın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı anlamına gelir.

Ruhun yöneliminin bazen tutkuyu, bazen benzerliği, bazen de kavramı nitelediğinden tutku ile niyet kavramı birbiriyle ilintilidir. Her şeyden önce Ockhamlı’ya göre eğer bir hareket, birkaç nesneyle alakalıysa çeşitli nesnelere ilgili olarak arzu / zevk / kaçınma / dert gibi tablo 3.3. yeralan eylemlerden kaynaklanır. Örneğin, birisi Tanrı nedeniyle günahtan nefret ediyorsa, eylemin hem günahın hem de Tanrı’nın nesnesi olduğu söylenebilir. Tanrı ile ilgili olarak bu eylem, zevk veya dert ile eşleşmez, günahla ilgili olan yani arzu veya kaçınmaya denk gelir. Böyle bir durumda,

³⁴⁵ Copleston, *A History of Philosophy*, 4.

³⁴⁶ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 418.

³⁴⁷ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 419.

³⁴⁸ Wol’teu (Ed), *The Psychology of Habit According to William Ockham*, 81.

istekli olmak için ayrı bir eylem gerekli değildir.³⁴⁹ Her ne kadar tutku zevkten ayrı görülse de, zevk onunla yakın bir ilişki içindedir: Ockhamlı'ya göre tutku zevkin bir sonucu olabilir.³⁵⁰ Zevk neticesinde irade, *satietas*³⁵¹ halindedir. Düşünürler, Ockhamlı'nın duygular noktasında doymuşluk ile neyi kastettiğini belirlemede zorluk çekmiştir. Ancak Stephen McGrade, bu durumu şöyle ifade eder: “Psikolojik kapasitenin doyurulması ile uygun nesnelere yelpazesine has özellikler arasındaki ilişkidir.”³⁵² Ockhamlı'nın McGrade tarafından belirtilen ilişkileri yalnızca özetlediği doğrudur. Bununla birlikte Ockhamlı, *Quodlibetal Questions*'da doymuşluğu iki şekilde ele alır:

1. Doygun olanın dışındaki herhangi bir nesne ile ilgili tüm tutku ve iştahı dışarıda tutmak demek.
2. Tüm sıkıntı ve kaygıların dışlanması anlamına gelir.³⁵³

Nesnesi kendinde ve aşırı derecede arzulanan bir şey olduğunda zevk, başka şey iken daha az arzulanan bir durumda ise bu oldukça karışık niteliktedir. Bu durumu daha açık kılmak için önceden bilgi konusunda yararlandığımız tabloya bakılabilir:

Tablo 3.3. Duyusal İştahın İki Tür Olumlu/Olumsuz Mukavemeti

	Good Object (İyi Nesne)	Bad Object (Kötü Nesne)	Absent Object (Varolmayan Nesne)	Present Object (Var olan Nesne)
Desiderium (Arzu)	X		X	
Delectation (Zevk)	X			X
Fuga (Kaçınma)		X	X	
Dolor (Dert)		X		X

Bu durumda tek bir soru karşımıza çıkar: Zevk nesnesi nedir? Ockhamlı'ya göre, her zaman yalnızca Tanrı'dır. Sevgi ve zevk; nefret ile sıkıntı arasında güçlü bir bağ

³⁴⁹ Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *A'mak-I Hayal*, (2. Baskı), (Haz. Selahattin Hacıoğlu), Kurtuba Kitap, İstanbul 2010, 153.

³⁵⁰ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 146.

³⁵¹ Doygunluk ve tatmin olarak ifade edilebilir.

³⁵² Ockham, *Quodlibetal Questions*, 223.

³⁵³ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 253.

vardır çünkü zevk ve sıkıntı, mevcut nesnelere ilgili sevgi ya da nefrete neden olan tutkudur.³⁵⁴

Duyusal iştah içinde nesnelere sebepleri konusunda herhangi bir bilişe sahip olmayan tutkular olabilir. Duyusal iştah gibi tutkulara, sadece cismin nitelikleri sebep olur. Örnek olarak, Ockhamlı yeni doğan çocuklarda açlık ve susuzluğa dikkat çekmek ister. Bir tutku nesnesi herhangi bir bilinci olmadan yerleştirilirse, bazı bilişsel içeriğe göre organize edilen tutku türleri arasında konumlandırma noktasında zorluklar yaşanır. Ockhamlı, yenidoğan bebeklerin durumunda, yiyecek ya da yemek istemeyen bir acı ya da iştah tutkusu (arzusunu) arasında bir ayrım yapamayacağını kabul eder.³⁵⁵ Ockhamlı'ya göre iştah açıcı olarak tutkular, bilişlerden farklı olmakla birlikte, bilişler genellikle kısmi sebeptir. "Tutku" teriminin hem duyusal hem de entelektüel olgular için kullanılabilmesini itiraf etmesine rağmen, Ockhamlı en çok duyusal iştah ve hatta çoğunlukla ahlaki bağlamda ondan bahseder. Nitekim, sadece insanın duyusal kısmına tutkuları koymak, Augustinus'tan beri geleneksel çözüm olmuştur. Bunun nedeni tutkuların, esasen, bedensel değişimlerle bağlantılı olduğunun düşünülmesidir.³⁵⁶ Orta Çağ'da "tutku", iradenin fenomeni için kullanılır ancak duyusal iştah biçimindeki formlara uygulanandan daha gevşek bir anlamda da kullanılır. Örneğin Aquinalı, "tutku" terimini analog olarak kabul ederek, iradeyi tutkuların atayabileceğini ileri sürer.³⁵⁷ Ancak on üçüncü yüzyılda Fransiskanlar ve özellikle Ockhamlı bu çözümü tekrar gözden geçirir.

Ockhamlı'nın tutkular teorisi, çeşitli tutkularla nasıl yaşanacağına dair ayrıntılı öğretimin tutkularını ya da hayat felsefesinin renkli veya dramatik resimlerini içermez. Aksine Ockhamlı'nın tutkular analizi, insanın ve realitenin bazı fenomenlerinin semantik-ontolojik açıklamasıdır. Ockhamlı, basitlik ilkesini kullanarak tutkuların ruhların iştah açıcı davranışlarından farklı olmadığını kanıtlamada zorluk çeker. Burada tutkularla ilgili Ockhamlı'yı önemli kılan diğer bir nokta, duyusal iştahın yanı sıra iradede tutkuların varlığını kabul etmesidir.³⁵⁸ İştah açıcı olgular olarak tutkular, biliş değil fakat genellikle onları gerektiren araçlardır. Belki de bu yüzden doğru sebepler,

³⁵⁴ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 254.

³⁵⁵ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 163.

³⁵⁶ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 165.

³⁵⁷ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 166.

³⁵⁸ Hirvonen, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, 167.

tutkuları düzenler ve tutkular herhangi bir nedene bağlı olmayan mükemmel nedensel güçlerdir.

3.5. VARSAYIM³⁵⁹

Varsayım teorisi, on üçüncü ve on dördüncü yüzyıl mantığının en özgün ve en önemli yönlerinden biridir. Referans ilişkisinin geç Orta Çağ'la beraber anlam bilimin karakterini yansıtan bir terim olan *suppositio*'yla belirtilmesi, teologların gelişmesine katkı sunduğu ve Tanrısal Adlar anlam bilimiyle *Porretaine*³⁶⁰ tarikatının bilimsel verilerinin aslında birleşmesidir. Bu teori, bir cümlenin veya bir önermenin özne varlığı olan varsayımın mantıksal-dilbilgisel söz dağarcığıyla üç ortaklı tözlü veya “kişi”li, öz olarak ise üçün biri olarak Tanrı'yı niteleyen *supposition* ve *persona* teoloji sözcüklerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkar.³⁶¹ Bu bağlamda varsayım, metaforlar ya da teolojik aktarımlar üzerinde çalışan Boethius'un kategoriksel anlam biliminin kurucu ilkelerine, ontolojik özne olmalarına izin verdiği şeydir.³⁶² Ayrıca kavram, modern tarihçilerin genellikle “*terminizm*”³⁶³ olarak ifade ettikleri bir akımın özelliklerini de yansıtır. On üçüncü yüzyılın başından itibaren İngiliz mantıkçılar (*Logica Cum Sit Nostra*) önermeyi, özne adlarının bir ifade şekli ya da anlam çeşitliliği olarak tarif eder. Önerme imleme olarak düşünüldüğünde, bir şeyin yapısının temel nedeni altında bir imleme veya şeyin (res) belirtilmesidir. Bu imlenen veya belirtilen şeyin bir terim ile ifade edilmesi ise varsayım olarak ortaya çıkar. Varsayımın bu işleyişi, realist (Gauthier Burley) ve adcı (Ockhamlı William) olan Oxford mantıkçıları tarafından korunur.³⁶⁴ Orta Çağ mantığında varsayım kavramının oynadığı rol, modern mantıkta memnuniyet ve referans kavramlarının rolü ile karşılaştırılabilir. Opsiyon olarak düşünen Ockhamlı, varsayımı terimlerinin bir mülkiyeti olarak görür. Ancak anlamı ifade etmenin aksine

³⁵⁹ Varsayım başlığının bilgi teorisi kapsamında ele alınması gerektiği söz konusu olabilir fakat varsayım, terimlerin herhangi bir nesnenin yerini tutmasından başka bir şey olmadığı düşüncesinden dolayı varlığın alt başlığı olarak ele alınmıştır.

³⁶⁰ Gilbert de la Porree, ilahi özün Tanrı olmadığını, İsa Mesih'inkilerden başka hiçbir şeyin olmadığını ve kimsenin gerçekten vaftiz edilmediğini savunmakla suçlanan kişinin kurduğu tarikattir.

³⁶¹ Turner, *History of Philosophy*, 406.

Bk. Libera, *Orta Çağ Felsefesi*, 44.

Bk. Peter Qhrstrom, “Anselm, Ockham ana Leibniz on Divine Foreknowledge and Human Freedom”, *Erkenntnis*, Vol. 21, No. 2, 1984, 209-202.

³⁶² Libera, *Orta Çağ Felsefesi*, 44.

³⁶³ Tanrı'nın bireysel kişilerin denetimli serbestlik sayesinde belirli bir terimle sabit olduğunu ortaya koymaktır.

³⁶⁴ Libera, *Orta Çağ Felsefesi*, 45.

terimlerin yalnızca önerme olarak ortaya çıktıkları bir mülk olduğunu düşünen Ockhamlı, “varsayım” ı olduğu gibi ele aldığımızda ise bir şeyi başka bir şey yerine yerleştirmek olarak düşünür. Bu nedenle bir terim, bir önermede başka bir şey ifade ettiğinde, bu terim yerine hangi terimlerin kullanıldığına dair bir gösterge ya da terimi (veya söz konusu terimlerin adlı ifadesi) onayladığında, terim o şey için söz konusudur.³⁶⁵ Bununla birlikte varsayımın başka bir şekilde döngüsel olduğu iddia edilebilir. Bir tanım olarak ele alındığında varsayım, hakikat olarak tanımlanır. Gerçeğin bu dönüşümü varsayımlar olarak tanımlanırsa bu tanımın neticede, döngüsel olduğu görülür. Ockhamlı, kategorik önermeler konusundaki tartışmasında bu tuzağa düşmüş gibi gözükür. Ockhamlı yukarıdaki ifadelerde doğruluğu tanımlayan biri olarak kabul edilirse o zaman “Sokrates bir insandır” önermesinin doğru olduğunu söylemek ne anlama gelir? “İnsan”, Sokrates’in yaptığı şeyle, yani Sokrates’in olduğu gibi aynı şeyi varsayar mı? Ancak varsayımına göre insanın “Sokrates için bir topluluk olduğu” gerekçesiyle insanın bu görüş karşısında hangi konumda olduğu önemlidir. “Bu bir insandır” (burada “bu”, Sokrates’i gösteriyorsa) ve doğruysa, “insan” yani “Sokrates” için beklediğini söylemek ne anlama gelir. “Bu bir insandır” (burada “bu” Sokrates’i işaret eder) ifadesini doğru kılar. Burada kısır bir döngüsellik vardır.³⁶⁶ Bunun yanı sıra bir terim kullanan konuşmacı, terimin kendisi hakkında bir açıklama yapmak isterse (ve terim “isim” olduğu gibi kendi belirteçlerinden biri değilse) terimi maddesel olarak varsayar.³⁶⁷ Öte yandan konuşmacı terimin manasıyla ilgili bir açıklama yapmak isterse, terimi şahsen varsaymalıdır.

“Varsayım” derken başka bir şey için şartları kabul anlamına da gelir ve bu yüzden bu ifade kullanılır. Ockhamlı tarafından genel olarak kullanılan varsayım, bir önerme hariç henüz hiçbir terimin özelliği değildir. Yerine durmak veya *vicariously* (dolaylı) olarak temsil etmektir. Varsayım kişisel, basit ve maddi olmak üzere üç bölümden oluşur. Kişisel varsayım, gerçekten var olan nesne gibi düşünülebilir ve herhangi bir önermede “insan rasyonel bir hayvandır” ifadesinde yeralan “insan” onun ortalama standartları, bireysel erkekleri kabul eder. Maddi bir varsayımda ise hiçbir

³⁶⁵ Marilyn McCord Adams, “What Does Ockham Mean by ‘Supposition’”, *Notre Dame Journal of Formal Logic*, Volume XVII, Number 3, July 1976, 375.

³⁶⁶ Adams, “What Does Ockham Mean by ‘Supposition’”, 3.

Bk. Stephen Read, & Graham Priest, “The Formalization of Ockham’s Theory of Supposition”, *Mind, New Series*, Vol. 86, No. 341, 1977, 109-113.

³⁶⁷ Adams, “What Does Ockham Mean by ‘Supposition’”, 8.

anlam içermeyen herhangi bir terim ya da yazılı sembolün terimini kabul eder. Örneğin, önermede “insan” bir isimdir ve bu terim varsayım ile aslında durmak veya ikame etmek (*substitution*) manasını taşır. Üçüncü tip istihdam veya basit varsayım, bu ilişkinin büyük önem arz ettiği tarihsel görüşün gerçekçi ve nominalistik noktalarını ortaya koyar. Bu yüzden basit varsayım sadece rasyonel bilim ve mantık tarafından kullanılır.³⁶⁸ Ockhamlı adına bu varsayımlardan hangisinin daha önemli olduğu düşünülürse özellikle kişisel varsayım ortaya çıkar çünkü anlama dayalı ve dış bireysel nesnelere izin veren onto-epistemik doğruluk noktasında, en önemli varsayım bu gibi gözüktür.

Ockhamlı, varsayımı her zamanki gibi başka bir şeye ikame eden terim olarak tanımlar. Varsayım, önermelerde yalnızca şeylerin yerini alırken, terimlerin kendiliğinden anlam ifade edebilmesi manasını da taşır. Örneğin tek başına “köpek” terimi, tüm fiili ve olası köpekleri ifade eder ancak sadece bir önermede olduğu gibi ikame edici bir işleve sahiptir. Üstelik bu işlev, olduğu önerme türüne göre farklılık gösterir. “Köpek bir kelime” dediğimde “köpek” terimi, “köpek bir hayvan” dediğimde olduğu gibi aynı değere sahip değildir. İlk durumda “köpek” kelimesi o ifadeyi yani “köpek” kelimesini ifade eder, ikincisinde ise her bir köpeği ifade eder.³⁶⁹ Bu bağlamda Ockhamlı’nın bu konu üzerine düşüncesi, diyalektik akıl yürütme tanımındaki zorunluluk terimi bir sorun teşkil eder. Olası bir teklif nasıl gerekli olabilir? Ockhamlı bu soruya cevap vermez, belki de onun zorunluluk kavramının incelenmesi, cevabının ne olacağını görmek adına yardım sunabilir.³⁷⁰ Genel olarak ifadesine bakıldığında, gereklilik bir önermenin ifade ettiği şeyin o kadar çok olduğunu ve aksi durumda olamayacağını ima eder. Ancak önermeyi gerekli kılabilen iki yol bulunur: Kesinlik ve koşullu önermelerdir fakat bunların önceden varsayılmış olması gerekir. Ockhamlı’ya göre “Bir çoğulluk hiçbir zaman gerek olmadıkça varsayılmamalıdır.”³⁷¹ Basitlik ilkesinin etkisi gözlemlenir ve maddenin doğadaki bir farklılığın açıklanabileceği her şey doğada bir kimlikle eşit derecede bulunacağı için genelleme yapılması sadece sorunlara neden olur.

³⁶⁸ Tornay, “William of Ockham’s Nominalism”, 264.

³⁶⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 487.

³⁷⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 488.

³⁷¹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 125.

Ockhamlı, hiçbir şeyin sürekli olarak aynı olduğunu ya da olumsal olarak da aynı olmadığını varsayar. Verilen gerçek, bir şeyden gerçekten farklı olduğunu gösterir. Aksine x ile y gerçekten aynıysa x, mutlaka y ile özdeştir ve eğer gerçekten ayrıysa, mutlaka gerçekten farklıdır (uygun isimler, göstergeler veya katı belirleyiciler “x” ve “y” için belirtilmemişse). Dolayısıyla, Ockhamlı’ya göre x ve y gerçekten aynı olsaydı, x’in varoluşsal olarak mümkün olması ya da tam tersi hatta ilahi güç tarafından bile var kılınması gereklidir.³⁷² Onun varsayımla ilgili akıl yürütmesinin formülü şöyledir: “Kavram ve belirli bir şey için varsayımının yanı sıra, kesinlikle kayıtsız kalmayacak olan bir ustalık gerekir ve varsayım terimini ifade eden iki benzerliğin dışında kalan üçüncüsünü varsaymak gerekir.”³⁷³ Dolayısıyla kavram, aynı şeyleri ifade ederken, onların farklı şekilde olduklarını gösterir, bunlar önermeler de olabilir. Bir şeyin varlığını varsaymanın eş zamanlı olarak başarısız olması farklı bir durumdur çünkü aynı şeyler farklı yollarla ifade edilemez.³⁷⁴ Ockhamlı farklı şeylerin gerçek ya da olası varlığını ima ederken ya da varsayarak anlamdaki bir farklılık için yeterli olduğunu ileri sürer. *SL-T*’nin altıncı bölümünde bu durum şu ifadelerle şöyle açıklanır: “...bunlar kesinlikle aynı şeyi gösteren her şekilde, hiçbir şekilde, başka bir şekilde, aynı şekilde değil hiçbirleriyle belirtilmemiş bir şey...”³⁷⁵ Ockhamlı’ya göre bu ifadeler eş anlamlı olarak başarısız olabilir çünkü aynı şeyleri göstermedikleri için iki ifadenin denk olmasından bahsedilemez. Örneğin “insan” ve “erkek” ler tamamen aynı şeyleri ifade eder ancak “erkek” ifadesi onlarla birlikte tekil sayı ve “erkek” ile birlikte çoğul sayıdır. Aynı şekilde “Bu hava beş ayak küpü³⁷⁶ yer kaplar.” ve “Bu hava altı ayak küpü yer kaplar.” Aslında aynı şeyler ancak eski bağlantıların yüklemi, havanın bölümleri uzamsal olarak ayrılır. Sonuncusu daha da ayrı olduklarını gösterir. Benzer şekilde “Sokrates, Platon’a mekansal olarak yaklaşıyor” ve Sokrates, Platon’dan uzamsal olarak uzaktır ve genel olarak eğer şartlar başarısız olursa aynı şeyleri ifade ederken onların farklı şekillerde olduklarını gösterir ve bu durum önermeler de olabilir.³⁷⁷ Varlığını önceden varsaymaksızın eş anlamlı olarak başarısız olmak farklı şeylerdir çünkü aynı şeyler farklı şekilde ifade edileceği için aslında değişik yollarla anlama kavuşurlar. Bu

³⁷² Ockham, *Quodlibetal Questions*, 14.

³⁷³ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 125.

³⁷⁴ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 487.

³⁷⁵ Adams, *Ockham*, 172.

³⁷⁶ Cubic foot = ayak küp (0,028 m³)

³⁷⁷ Adams, *Ockham*, 173.

haliyle Ockhamlı'nın tartışması, iki asıl bölümün arasına girer. Birincisi, varsayımın kişisel bir bölümü, malzeme ve basit varsayım ve ikincisin de ise kişisel varsayımın alt bölümleri yer alır.³⁷⁸ Doğanın akıldan bağımsız olarak ortak ya da evrensel şeylerin olduğunu iddia eden realistler, basit varsayımın böyle şeyler için olduğunu iddia etmiştir. Bir terimin zihinsel isteklerini gösteren başka bir uç ile eşleştirildiği bir önermede, basit bir varsayım da olabilir.³⁷⁹ Kişisel ve maddi varsayım arasındaki ayrım, kullanımı ayırt etmeyi amaçlayan bir Orta Çağ girişimiye aynı geleneksel göstergenin kendisi olduğu anlamına gelir. Ancak “insan” sözcüğü ile “insan doğası” kavramında olduğu gibi Sokrates’de, Platon’dan farklıdır.³⁸⁰ “Beyaz” ın şu anda var olanlara destek vermeyeceğini ifade etmemize gerek yok sadece geçmişte var olanlar için geçerli olduğunu yani beyaz olduklarını söyleyebiliriz. Şu anda var olanların ise sadece beyaz olmaları halinde bu varsayıma denk düşerler.

“Ockhamlı'nın “supposition” terimi, “imleme” terimiyle ilgilidir. Ama bir önerme söz konusu olduğunda, bu terim her zaman onun imleme işlevini yerine getirmez. Varsayım, doğal veya uylasımsal bir imi imlediğinde, bir terimin “kişisel” “supposition” a sahip olduğu söylenir. Bu durumda nesne imlenmektedir ama terimler söylemin öznesi de olabilir. Bu durumda, terimlerin önerme içinde imleme işlevi yoktur.”³⁸¹ Zihin dışında gerçek bir şey veya zihnin bir niyeti olmalıdır. Eğer gerçek bir şey varsa bu Sokrates mi yoksa Sokrates’in bir parçası mıdır? Açıktır ki bu imleme ne Sokrates ne de onun parçalarının yerini alabilir. Çünkü Sokrates’in “parçaları”, bir anlamda biçim ve madde bileşimidir. Başka bir deyişle Sokrates’in ayaklarına, başına ve ellerine baktığımızda maddesel bileşimi görebilirsiniz ancak Sokrates’in insanlığı söz konusu olduğunda bunlardan bahsedilemez.³⁸² Daha önce ifade edildiği gibi her şeyden önce evrensel ve kavramları kurgu olarak sunan Ockhamlı, daha sonra kavramları zihinsel eylemler olarak değerlendirir. Bu açıdan onun varsayım teorisi, karakteristiği olan sözde “singular” a ulaşmanın sadık bir şekilde yapılmasına olanak tanır.³⁸³ Ockhamlı'nın belirli negatif önermelerin analizi, yanıltıcı olmakla beraber yanlış

³⁷⁸ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 126.

³⁷⁹ Adams, *Ockham*, 358.

³⁸⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 480.

³⁸¹ Bayar, “Ockhamlı William’ın Epistemolojisi”, 170.

³⁸² Saw, “William of Ockham on Terms, Propositions, Meaning”, 50.

³⁸³ Weidemann, Hermann, “William of Ockham on Particular Negative Propositions”, *Mind* (New Series), Vol. 88, No. 350, 1979, 272.

değildir çünkü Ockhamlı'nın kendi varsayım teorisinin önsavlarıyla tutarlıdır. Dilsel ve zihinsel içeriğin epistemik temelleri üzerine yoğun çalışmaları olan düşünür Gregory Bochner'in belirttiği gibi Orta Çağ varsayım teorisi, önerme ve modern mantığın yorumuyla uyum içindedir.³⁸⁴ Bu uyumluluk, farklılık olmadığı manası taşımaz çünkü evrensel önermelerin yorumlanması üzerine farklılık söz konusu değildir.

Aristoteles'i takip eden Orta Çağ düşünürleri genellikle dört tür nitelikten bahsederler ve konuyla ilintisi açısından dördüncü niteliğin önemi söz konusudur. Bu nitelikler şekil, doğruluk, yoğunluk ve inceliklerdir. Ockhamlı, dördüncü türdeki niteliğin maddelerden ve diğer duyulabilir özelliklerden koptuğunu çünkü bazı varsayımlar aynı öğeden (ve aynı öğeden aynı anda doğrulanamaz) doğru bir şekilde doğrulanabilirse, o zaman bu tahminlerin yapılabileceğini ileri sürer. Dolayısıyla Ockhamlı açısından fiziksel bir beden, yeni varlıklara ihtiyaç duymayan, sadece vücudun zaten var olan kısımlarının değişimiyle beraber, düz veya eğri, yoğun veya ince olabilir. Fakat bir fiziksel beden yeni bir varlık (doğruluk) almadan düz konumlandırılabilirse, o zaman doğruluk meşru bir şekilde, boş bir hipotez olarak söylenebilir ve bunun sayesinde ontolojiden elimine edilebilir.³⁸⁵ Bu bağlamda bilginin varsayımsal bir aşinalık olduğu varsayılırken aslında onun ruhun içinde mevcut olan gerçek bir nitelik olduğunu öne sürmek gerekir. Dolayısıyla eylemden daha az bir nitelik taşıyan bir aşinalık olarak bilgi, aynı şekilde bir niteliktir.

Sonuç olarak varsayım yaklaşımı ile ortaya konulmak istenen şey, Ockhamlı'nın epistemolojisi noktasında evrensel oluşum sürecindeki işleyişi irdelemek ve bilince konu olan ontoloji dünyasındaki değişimi ortaya koyan mantığı irdelemektir.³⁸⁶ Bu bağlamda Ockhamlı'nın temsiliyetçilik dediği şey, bilişin nesnesinin her zaman dış şeyin kendisinden ziyade bir gösterim olduğu doktrindir ve "gerçekçilik" olarak ifade edilen görüş ise aslında bu tezin reddedilmesidir. Ockhamlı'nın daha sonraki biliş teorisi, bu anlamda, temsiliyetçilik değil doğrudan bir gerçeklik örneği olduğu açıktır. Zira entelektüel sezgiler ve kavramlar, bu teoride (çoğu durumda) dışsal şeyleri kendi düşüncelerine göre bilişsel eylemlerle tanımlar. Bununla birlikte bu bilişsel eylemler,

³⁸⁴ Matthews, Gareth B., "Ockham's Supposition Theory and Modern Logic", *The Philosophical Review*, Vol. 73, No. 1, 1964, 96.

³⁸⁵ Spade, *The Cambridge Companion to Ockham*, 111.

³⁸⁶ Tornay, "William of Ockham's Nominalism", 256.

Ockhamlı tarafından temsiller olarak görülür.³⁸⁷ Bir eserin aynı düşünceyi ifade etmesi gerektiği varsayıldığında, bir dildeki statünün başka bir dilde doğru şekilde anlatıldığını gösterir çünkü iki ifade de aynı zihinsel önermeye tabi kılınır.³⁸⁸ Dolayısıyla bir insanın sözü kelime tarafından üstlenilebilir mi? sorusuna karşılık bir terimin gerçekliği, doğru ve mümkün ise o zaman diğer terimin içinde bulunduğu duruma karşılık gelen önermeler doğru ve mümkün olur.³⁸⁹ Diğer taraftan herhangi bir ismin aynı şeyi ifade etmediği varsayımı Ockhamlı'nın nominal tanımlarında açıkça görülür. "İnsanlık" tanımı şöyledir: Bir insanlık, bir beden ve bir entelektüel ruhtan oluşan bir doğadır ve addır. Söz konusu entelektüel doğanın ilahi bir kişi tarafından desteklendiği veya bu şekilde desteklenmediğini de ifade etmektedir. Bu nedenle daima bu nitelikte olduğunu ileri sürer. Bu durum Tanrı'nın Oğlu yaklaşımına hiçbir zaman destek sunmaz çünkü Tanrı'nın Oğlu düşüncesi, o tabiat içerisinde yer almaz. Öte yandan "insan" adı şu şekilde tanımlanır: Bir insan, bir beden ve bir telaffuz edici ruhtan oluşan ve herhangi bir *supposition* tarafından desteklenmeyen bir doğa ya da bir entelektüel niteliği destekleyen bir varsayımdır. Bu açıklamanın bir veya bir kısmı, her insana gerçekten uygulanabilir. Bunun doğru olması için bir bedende yer alan en basit saç oranları gibi ve entelektüel bir ruha ait olan şeyler, herhangi bir varsayım tarafından desteklenmemesi gerekir.³⁹⁰ Bu noktada Tanrı'nın Oğlu düşüncesi, entelektüel bir niteliği destekleyen ve onun bağımlılığını sona erdiren bir varsayımdır ve söz konusu ismin tam olarak aynı şeyi ifade etmediği açıktır. Lakin terimlerin söylenmiş veya dile getirilmiş olmasına bakılmaksızın bir araya gelmesi yani tümelleri oluşturması neticesinde önermeler oluşur. Bu terimler ise herhangi bir önermede yer alarak yerine geçtiği nesneyi işaret eder. Özetle varsayım, terimin herhangi bir nesnenin yerini tutmasından başka bir şey değildir.

³⁸⁷ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 26.

³⁸⁸ Panaccio, *Ockham on Concepts*, 169.

³⁸⁹ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 299.

³⁹⁰ Ockham, *Quodlibetal Questions*, 463.

SONUÇ

Ontolojik ve epistemolojik düzlemde Ockhamlı'yı merkeze alan bu çalışma, dönemin koşulları ve tartışmaları temelinde onun felsefesinin ana iskeletini oluşturan bilgi, mantık ve ontoloji alanındaki bazı düşüncelerinin psiko-fiziksel ilişkisini irdelemeyi amaçlar. Bu süreçte karşılaşılan en büyük güçlük, son derece teknik dile sahip olmasından ötürü basit bir çeviriye izin vermeyen Ockhamlı'nın düşüncelerinin bazı noktalarda değişen anlamlarını kavramaktır. Bu bağlamda Ockhamlı'nın incelenmesi, Türkçe literatürde pek fazla yer işgal etmemesi sebebiyle temel öneme sahiptir.

Çalışmada yapılan değerlendirmeler ışığında sekiz çıkarıma varmak mümkündür. İlk olarak; Ockhamlı'nın felsefe tarihindeki konumuyla ilgili olarak iki farklı değerlendirme yapılabilir. Öyle ki Orta Çağ içinde yer alanların gözündeki Ockhamlı ile Orta Çağ dışında yer alanların gözündeki Ockhamlı, birbirinden farklı konumlara sahiptir. Her iki değerlendirmeden bağımsız olarak Ockhamlı'yı yaşadığı dönemin ortasında yanan veya yanmaya çalışan zayıf bir mum ışığına benzettiğimizde durum daha net olarak anlaşılır. Buna göre Ockhamlı'nın Orta Çağ'ın karanlığının ortasında çalışmaları ve düşünceleriyle yakmış olduğu bu mum ışığı, Orta Çağ'ın içinde yer alanlar açısından kendilerini aydınlatan bir kaynak olarak değerli görülmez. Ockhamlı'nın Orta Çağ içindeki bu durumu şuna benzer: Nasıl ki karanlık bir odada belli bir süre kaldıkları için gözleri ortama alışanlar, odayı karanlık olarak algılamaz ve burada yakılacak zayıf bir mum ışığını çok aydınlık vermediği için değerli görmezse, Ockhamlı da Orta Çağ'ın içinde yer alanların gözünde aynı şekilde değerlendirilir. Orta Çağ'ın dışından özellikle modern dönemden bakıldığı zaman ise Ockhamlı, modern dönemin kendisi ile başlatılabileceği bir düşünür olarak değerli görülmektedir. Ockhamlı'nın her iki konumunu ortaya koyup belirginleştirmeyi amaçlayan çalışma, öncelikle Orta Çağ'ı ele alan, daha sonra ise Ockhamlı'nın modern döneme ışık tutan düşünceleri çerçevesinde bir değerlendirmedir. Orta Çağ'ı düşlemek sadece bu açıdan değil, aynı zamanda çağdaş dillerin, kapitalist düzenin ve buna bağlı olarak bankalar, çekler, mevduat hesaplarına sunulan faizler, ticaret şehirleri gibi bu düzene bağlı ortaya çıkan sorunlar açısından önemlidir. Diğer taraftan, sadece ekonomik açıdan değil, bilimsel anlamda da gelişmeler söz konusudur: Ticarete yön veren buharlı makineler,

yaşa bağı olarak yakını görmeyen kişiler için gözlük ve mekanik yönden ilerlemiş dokuma tezgahları gibi teknolojik açıdan halen daha o dönemin bayrağı altında yaşanıldığı açıktır. Bu bağlamda felsefi anlamda herhangi bir sorun üzerinden yorum yapmak veya çözüm sunmak adına Orta Çağ'ı bu açıdan ele almak gerekir.

İkinci olarak; Ockhamlı, bilimsel geleneği takiben, Aristoteles temelinde gerçekliğin tam ve ayrıntılı bir kavramsal teorisini sunmak ister. Dolayısıyla semantik-ontolojik olarak karakterize edilebilecek bir yaklaşım söz konusudur. Tümellerle ilintili olan ampirik psikolojide aşinalık teorisi, Aristoteles'in elindeki ilk sistematik teori olmasına rağmen gereken ilgiden yoksundur. (Daha sonra on üçüncü yüzyılda tanzimat hareketleriyle canlandırılan ve güçlendirilen Skolastik düşünce, Ockhamlı'nın yazılarında gelişiminin en zirve noktasına kavuşur.) *Nikomakhos Etiği*, Aristoteles'in entelektüel ve manevi olarak bölünmüş erdemlere olan aşinalıkları ele alır. Bir alışkanlığın ahlak olarak kabul edildiği ve bazı entelektüel aşinalıkların erdemler olduğu, övgü ya da suçlamaya dayanır. Metafizik'te Aristoteles aşinalığı, bir şeyin ya da kişinin kendinde ya da başka bir şeye referansı ile iyi ya da kötü olarak yerleştirildiği bir düzenek olarak tanımlar. Ona göre ruh doğumda temiz bir şamandıra (*tabula nuda*)³⁹¹ ile karşılaştırılabilir durumdadır.³⁹² Ockhamlı bu duruma itiraz eder çünkü ona göre doğuştan gelen aşinalıklar olsaydı, doğumda aşinalıkların varlığı, insanın daha önceki talimatları olmaksızın, bütün kavramını kavramaktan ve bütünün bir parçadan daha büyük olduğuna karar verilebileceği gerçeğinden yola çıkılamazdı. Tüm öğrenme unutulmuş olsa bile, bütün ve bölüm hakkındaki bu öneri hala akıl için geçerli görünür. Bu yüzden ona göre eylemlerden kaynaklanan aşinalıklar, fiiller ile gerçek nedensel bir ilişki sergilemekle birlikte, kendilerine iletilen bir güçten geldikleri için kendilerini, en azından kısmen de olsa esaslı şekli güçlendiren ürünlerdir. Dolayısıyla Ockhamlı'ya göre konuşması mantıklı olan tek evrensel varlık, evrensel kavramlar ve bunlar üzerinde türetilmiş sözlü ve yazılı dilde ki evrensel terimlerdir. Metafiziksel olarak, bu "evrensel" kavramlar diğerleri gibi tekil varlıklardır; onlar sadece "pek çok insanın tahmin edilebilirliği" anlamında "evrensel" dir.

Üçüncü olarak; Ockhamlı Orta Çağ'la ilgili söylenmesi gereken sözleri ifade ederek ontolojik, epistemolojik ve teolojik açıdan geleneksel sorunların yeni bir

³⁹¹ Çıplak tahta.

³⁹² Bk. Wol'teu (Ed), *The Psychology of Habit According to William Ockham*, 24.

anlayışın ışığında ele alınmasını sağlar. Gelişen doğa bilimleri karşısında yeni bir konum elde etmesi gereken kilise, bir savaşın içinde olduğu ve değişmesi gerektiği düşüncesine mahkum edilir. Dini unsurların ticari bir meta haline geldiği böyle bir ortamda birbirleriyle rekabet eden farklı manastır ve tarikatler, adeta taraftar avına çıkar; öyle ki Hz. İsa neredeyse unutulur. Dolayısıyla dini meselelerde son sözün Papa'ya ait olması gerektiği görüşüne karşı çıkan ve onun yetkisinin danışma kurullarına verilmesi gerektiğini savunan Ockhamlı, Martin Luther'in kilise geleneğine, iman ve kurtuluşa dair görüşleri açısından onun selefi olmayı hak eder. Dönemsel olarak bilim-felsefe egemenliğinin başladığı, dinin bireysel bir inanç alanı olarak görülmesi gerektiği, deney verilerinin teolojik açıdan ele alınması, evreni teolog bakış açısıyla görüp bilimsel verilerle irdelenmesi üzerinde duran Ockhamlı, zihnimize yaptığımız bileşenlerin (tümel), dış dünyada kastettiklerimize (res) indirgenmesi gerektiğini savunur.

Dördüncü olarak; Skolastik felsefe ile başlayan dönemin kendi içinde barındırdığı öz eleştiri belli bir noktaya ulaşır ancak modern dönemin henüz ortaya çıkmadığı bir zamanda onun yıkımında başat rol oynayan Ockhamlı, çoğu zaman Orta Çağ filozofu yerine modern dönem filozofu olarak anılır. Zihinsel süreçlere tabi olan tümellerin yani kavramsal gerçekliğin yerini adcılığa bırakmasıyla beraber modernliğin ortak bileşenlerinin ortaya çıkmasıyla insanın özne konumuna geçmesi, aşkın olanı bu türden yaklaşımlarla yeneceği tezini doğrular. Ockhamlı'yı modern dönem filozofu saymak şu nedenden ötürü gerekli görülebilir: Onun düşünceleri, sadece bir dönemin kapanması ve yeni bir dönemin açılması olarak anlaşılmalıdır; aynı zamanda birçok modern dönem filozofuna, görüşleriyle rehber olduğu da düşünülmelidir. Ockhamlı, "zihinsel dil" kavramını detaylı olarak geliştiren ve onun için çalışan ilk filozoftur. Aristoteles ve Boethius bu konu üzerinde durmuş olmalarına rağmen, onun yeniliği hem gramer kategorilerini hem de isim, fiil, zarf, tekil ve çoğul gibi terimleri irdemesinin yanı sıra daha da önemlisi çağrışım ve varsayım fikirleridir. Bu düşünceler ışığında onun modern dönem filozofu saymak kolaya kaçmaktan öteye gitmez. Çünkü bazı tarihçiler Ockham'ı, Orta Çağ'ın geleneksel değerlerine ve standartlarına karşı ayaklanan bir yenilikçi olarak resmetmiş olsalar da, aslında Orta Çağ kültürü ve eğitim sisteminin bir ürünü olduğunu söylemek, gerçek sorunları çözmek için uğraşan bir gerçektir. Bu kültür tarafından yaratılmış ve kendi zamanında kritik boyutlara ulaşmıştır. Ockham'ın

fikirleri 13. yüzyıl düşüncesinin reddi veya imhası olarak görülmemelidir. Aksine geçmişten ödünç alınan ve önceki dönemde zaten mevcut olan yapıcı eğilimlerin geliştiricisidir. Bu açıdan bakıldığında Ockham'ı, Rönesans'taki Hıristiyanlık karşıtı filozofların öncüsü olarak ve ilk reformcular tarafından laik gücün tecavüzlerini haklı çıkarmak için başlattığı ilkeleri savunan Geç Orta Çağ filozofu olarak kabul etmeliyiz.

Beşinci olarak; Ockhamlı kavramları ve kelimeleri bilmeden bunlarla ilgili konuşulamayacağını ve bunları simgeleştirmek için tasarlanan şeylerin karıştırılması neticesinde özellikle dilsel sorunların ortaya çıktığını savunur. Orta Çağ'ın bilgi görüşleri ekseninde Ockhamlı da şüphelerin cevaplanması üzerinde pek fazla durmaz; bunun yerine bu bilgilerin ortaya çıkmasını sağlayan mekanizmalara odaklanmayı tercih eder. Modern dil analizinden önce fizik ve metafizik problemlerini dilbilgisi ve mantık problemlerine indirgeme eğiliminde olan bir tür proto-analiz uygulamayı amaçlayan Ockhamlı'nın nominalistik felsefesi, dikkat çekici çatlama gösterir. Bir tarafta, mantıksal bir biçimcilik, diğer tarafta ise açık sözlü deneycilikle karşı karşıya kalır. Bu açıdan onun kavram teorisi, son zamanlarda bilişsel bilimlere üzerine yapılan felsefi çalışmalar için oldukça önemlidir. Onun yaklaşımı bilişsel bilimlere ve zihin felsefesinde en ön saflarında yer alan bazı derin kaygıların çözülmesi noktasında kaynak niteliğindedir. Özellikle basitlik ilkesi sayesinde gereksiz her şeyi ortadan kaldırarak gereklilerin mümkün olan en kullanışlı şekilde gösterilmesini sağlar. Çeşitli alanlarda araştırmaları ve buluşlarıyla tanınan düşünür Leonardo da Vinci'nin üzerinde durduğu, "basitlik, nihai bilgeliktir" görüşünün mimarı olmayı Ockhamlı hak eder.

Altıncı olarak; Ockhamlı, putperest ve müslüman filozoflara aşırı taviz vermemesi nedeniyle Tanrı'nın bütünlüğünü ve dokunulmazlığını tehlikeye atma niyetinde değildir. Papalık hükümeti temelinde teolojik pozitivizm ile Ockhamlı'nın düşüncesindeki laik hükümetin altında bulunan faydacı rasyonalizm arasındaki sözde uyuma gerçekten daha da belirginleşir. Tanrı'nın akıl ve irade ile hareket eden bir varlık olduğunu kabul eden Ockhamlı'ya göre tanrısal akıl her şeyi bilen ve yanılmazdır, ilahiyatın kapsamı kavramsal hayal gücünün eksikliği ile sınırlanamaz. Çünkü ilahi ifade, tüm iradeler arasında en mükemmel olanıdır, kendi iradesi için hiçbir şey gerekli değildir ve bu yüzden, herhangi bir varlığın kendi kapsamına girmesini engeller. Ockhamlı, sınırsız ilahi irade kapsamının her şeye kadir olmaya denk geldiği sonucuna varır. Dini kurumların ve laik hükümetlerin normalde birbirlerinden bağımsız olarak çalışması

gerektiğine dair yaygın olarak kabul edilen modern kanıt (sekülerizm) için büyük ölçüde sorumludur. Ockhamlı, kendi nesnel-varlık teorisine aykırı bir biçimde, ne mantığı ne de tecrübeyi, mutlak hürriyetlerden ayrı olarak akıl-varlık göreciliğinin varlığını sürdürürken zorlanmaz. Her şeye rağmen mutlak şeylerden gerçekten farklı olan bazı gerçek ilişkilerin varlığını varsaymak için teolojik bir yöntem izleyen Ockhamlı, bir ilahiyatçı rolünde felsefeyi teolojiye yardımcı olarak geliştirir ve felsefe ile teolojinin aynı gerçeği aynı derecede ispatlamasını gerektirmese de, aynı dille iletişim kurmalarını ve her ikisinin de kendi yöntemiyle yorumlanmasını talep eder.

Yedinci çıkarım; Ockhamlı'nın nominalist olduğu ve bu yüzden metafiziksel evrensellerin inkar edilmesi üzerinedir. Fakat nominalizmin çok farklı anlamlara geldiği unutulmamalıdır. Ockhamlı, metafiziksel evrensellerin inkarı noktasında vurgulu bir şekilde nominalisttir. Temel ontolojik kategorilerin arzını sınırlamak için birinin ontolojisini en aza indirgeme açısından da Ockhamlı, nominalisttir. Fakat soyut varlıkların reddi ve onların ne anlama geldiğine bağlı olarak (Tanrı, melek, beyazlık, at, 8 (sekiz)) bu görüşü değişim gösterir. Örneğin evrensel olduklarına inanmadığı halde, beyazlık ve insanlık gibi soyutlamalara; Tanrı ve melekler gibi maddi olmayan varlıklara inanırken matematiksel varlıklara inanmaz. Tarihsel olarak nominalizm, metafiziksel evrenselleri reddedenler (Antihenes, Roscellinus), daha ileri giderek kavramların yalnızca sestem ibaret olduklarını belirtenler (Epikuroscular) ve nihayet Ockhamlı William ile adı anılır olan nominalizmle ontolojik kategori sayısını azaltabilenler ve kalan kategorilerde evrensel varlıklara ihtiyaç duyabilenler şeklinde ele alınır. Bu değerlendirmeler ışığında Ockhamlı'nın nominalizmi ele alışı *intermediary* (arabulucu) olarak değerlendirilebilir.

Son olarak; zihinde var olan tümellerin hiçbir maddi yönünün olmadığını ve bilgi görüşünün bunu temel alan önermelerle meydana geldiğini ifade eden Ockhamlı, tekil tözlerin zihinde, yazıda veya konuşmada olamayacağı için tümel gereksinimler olarak ortaya çıkacağını iddia eder. Buna bağlı olarak ortaya konulan varlıkların aslında töz olmadıklarını ve bir önermeyle ortaya konulan tümel şeylerin yalnızca dile yüklenen halleri olduğunu düşünür. Bunların varoluşları sadece zihinsel süreçlerle ortaya çıkarken gerçeklikleri söz konusu değildir çünkü varlığın ortak bir kavram olarak sunulması, "varlık" adını belirsiz kılar. Bu bağlamda dil-düşünce ve varlık ilişkisini birbirine zorunlu kılan Ockhamlı, dilde var olanların aslında zihin ve düşüncede zorunlu

olarak var olanları yansıttıklarını dile getirir. Ockhamlı'nın teolojisinin, basitlik ilkesi ve genel olarak felsefesini kendi yöntemiyle doğruladığı açıktır. Ancak her zaman birey hakkında söylenenlerin yeni düşüncelerin yeşermesi bağlamında özne olarak ortaya çıkan Tanrı, evren, insan, tin, kişi ve öz gibi konularda yeni bir gelenek açan Ockhamlı William, Modern Batı düşüncesinin filizlenmesine çok büyük emek sarfeden önemli bir filozoftur.

KAYNAKÇA

- A. Lektorski, Viktor, *Özne, Nesne, Biliş*, (Çev. Şükrü Alpagut), Yordam Kitap, İstanbul 2016.
- A letter Concerning Toleration (2019). <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/locke/toleration.pdf>, Erişim Tarihi: 22.12.2018.
- Adams, Maccord Mariyn, "Ockham's Nominalism and Unreal Entities", *The Philosophical Review*, 86(2), 1977, 144-176.
- Adams, Marilyn Mccord, *William Ockham*, University of Nötre Dame Press, İndiana 1987.
- Adams, Mccord Marilyn, "What Does Ockham Mean by "Supposition"", *Nötre Dame Journal of Formal Logic*, Vol. XVII, 375-389.
- Altınörs, Atakan (Der. & Çev.), *Analitik Felsefe*, Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Akalın, Şükrü Haluk (Haz), *Türkçe Sözlük* (10. Baskı), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- Akay, Ali, *Tekil Düşünce* (4. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.
- Akkanat, Hasan, *Klasik Dönem İslam Felsefesinde Tümelletmeler*, Karahan Kitabevi, Adana 2016.
- Ancient and Medieval Grammars* (2018). <http://www.britannica.com/topic/grammar#ref115409>, Erişim Tarihi: 25.12.2018.
- Aristoteles, *Metafizik* (4. Baskı), (çev: Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2012.
- Aristoteles, *Birinci Analitikler*, (2. Baskı), (Çev. H. Ragıp Atademir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1966.
- Aristoteles, *İkinci Analitikler*, (Çev. H. Ragıp Atademir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1996.
- Aristoteles, *Kategoriler*, (4. Baskı), (Çev. Saffet Babür), İmge Kitabevi, Ankara 2016.
- Aristoteles, *Retorik*, (13. Baskı), (Çev. Mehmet H. Doğan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

- Aristoteles, *Topikler*, (Çev. H. Ragıp Atademir), Hamlet Yayınları, İstanbul 2000.
- Armstrong, D.M, *Tümeller*, (Çev. E. Seyfettin Kuşçu), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- Aster, Ernst Von, *Bilgi Teorisi ve Mantık*, (Çev. Macit Gökberk), Sosyal Yayınları, İstanbul 1994.
- Aster, Ernst Von, *Felsefe Tarihi İlkçağ ve Orta Çağ*, (Haz. Vural Okur), Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Augustinus, *İtirafılar*, (Çev. Çiğdem Dürüşken), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.
- B. Wol'teu, Allan (Ed), *The Psychology of Habit According to William Ockham*, Franciscan Institute Publications, Belgium 1952.
- Babür, Saffet&Çotuksöken, Betül, *Metinlerle Orta Çağda Felsefe*, (3. Baskı), Bilgesu Yayınları, Ankara 2015.
- Bacon, Francis, *Denemeler*, (Çev. Akşit Göktürk), (12. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- Bahadıroğlu, Yavuz, *Din ve Laiklik*, Panama Yayıncılık, Ankara 2016.
- Balkan, İlker, *Ockham'ın Usturası*, Altın Bilek Yayınları, İstanbul 2016.
- Baltrusaitis, Jurgis, *Düşsel Orta Çağ*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, İstanbul 2001.
- Bayar, Işıl, "Ockhamlı William'ın Epistemolojisi", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı:1, 165-186.
- Bayındır, Ahmet, *Ockhamlı William'ın Din Felsefesi*, (Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014.
- Bergman, Gustav, "Some Remarks on the Ontology of Ockham", *The Philosophical Review*, 63(4), 1954, 560-571.
- Bewes, Timothy, *Seyleşme*, (Çev. Deniz Soysal), Metis Yayınları, İstanbul 2008.
- Beyaz Erkızan, Hatice Nur, *Aristoteles Yazıları-Varlık, Bilgi ve Yaşam Üzerine*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- Bingöl, Mustafa, "Ontolojik Bağlamda Ockhamlı William Üzerine Bir Değerlendirme", *Kilikya Felsefe Dergisi*, 18(1), 81-93.

- Birch, T. Bruce, "The Theory of Continuity of William of Ockham", *Philosophy of Science*, 3(4), 1936, 494-505.
- Boethius, *Felsefenin Tesellisi*, (Çev. Çiğdem Dürüşken), Alfa Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Bolay, Süleyman Hayri, "Felsefe yapmak ve Necati Öner", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 15-19.
- Bravo, Işıl Bayar, "Antikçağ'da Varlık ve Bilgi Problemleri Üstüne", *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:4 (2007 Güz), 44-58.
- Bruce, Michael&Barbone Steven (Haz.), *Batı Felsefesindeki 100 Temel Mesele*, (Çev. Mustafa Topal), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Bulğen, Mehmet, *2400'üncü Yılında Aristoteles ve Aristoteles'in Dünya Tefekküründeki Yeri*, (ed: M. M. Söylemez & R. Duran), Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa 2017.
- Burns, C. Delisle, "William of Ockham on Universals", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 14, 1913, 76-99.
- C. L., Kingsford. *The Grey Friars of London*. Aberdeen: Aberdeen University Press 1915. (*British History Online*), <http://www.british-history.ac.uk/brit-franciscan-soc/vol6>, Erişim Tarihi: 05.01.2019.
- Çalışkan, Mehmed Ali, *Rastlantı*, Küre Yayınları, İstanbul 2018.
- Casasanto, D. *Memory & Cognition* (2008). <https://doi.org/10.3758/MC.36.6.1047>, Erişim Tarihi: 05.11.2018.
- Çelik, Sara, *Bilgi Felsefesi*, Doruk Yayınları, İstanbul 2016.
- Cevizci, Ahmet, *Bilgi Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, (7. Baskı), Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Tarihi*, (2. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Cevizci, Ahmet, *Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, (2. Baskı), Asa Kitabevi, Bursa 2001.
- Cevizci, Ahmet, *Orta Çağ Felsefesi*, (4. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Clark, David W., "William of Ockham on Right Reason", *Speculum*, 48(1), 1973, 13-36.

- Copleston, Frederick, *A History of Philosophy*, Paulist Press, New Jersey 1946.
- Copleston, Frederick, *Aristoteles*, (3. Baskı), (Çev. Aziz Yardımlı), İstanbul 2013.
- Cottingham, John, *Akılcılık*, (Çev. Bülent Gözkan), Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- Copula (2019). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/copula>, Erişim Tarihi: 25.01.2019.
- Çoşkun, Seyit, “Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi Bakımından Öznellik, Bireysellik ve Kimlik”, *Kaygı Felsefe Dergisi*, sayı: 23, Güz/2014, 88-102.
- Çotuksöken, Betül, *Felsefe: Özne-Söylem*, Notos Kitap, İstanbul 2013.
- Çotuksöken, Betül, *Orta Çağ Yazıları*, Notos Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- Crubellier, M.&Pellegrin, P., *Aristoteles: Filozof ve Bilme Meselesi*, (çev: Burag Garen Beşiktaşlıyan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- Çüçen, A. Kadir, *Mantık*, (2. Baskı), Asa Kitabevi, Bursa 1999.
- Çüçen, A. Kadir, *Orta Çağ ve Rönesans'ta Felsefe*, (2. Baskı), Ezgi Kitabevi, Bursa 2013.
- Dağ, Mehmet & Aydın, Hasan, *Orta Çağ İslam Kültüründe Felsefe ve Bilim*, Gelecek Kitaplığı, İstanbul 2017.
- De Libera, Alain, *Orta Çağ Felsefesi*, (2. Baskı), (Çev. Ayşe Meral), Litera Yayıncılık, İstanbul 2016.
- De Libera, Alain, *Orta Çağ Felsefesi*, (Çev. Işık Ergüden), Dost Kitabevi, Ankara 2013.
- Didier, Jean, *John Locke*, (çev: Atakan Altınörs, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2009.
- Dominicans Order (2019). <http://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dqop0.html>, Erişim Tarihi: 11.02.2019.
- Dönmez, Süleyman, *Aklın Birlikten Çokluğa Yolculuğu*, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 2009.
- E. Larsen, Andrew, *The School of Heretics*, Brill NV, The Netherlands 2011.

- Eagleman, David, *İncognito*, (32. Baskı), (Çev. Zeynep Arık Tozar), İnkilap Kitabevi, İstanbul 2019.
- Ece, Muhammet Nasih, *İbn Rüşd'ün Önermeler Mantığı ve Aristoteles Temelleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018.
- Eco, Umberto, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*, (3 Baskı), (Çev. Kemal Atakay), Literarür Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Eco, Umberto, *Gülün Adı*, (39. Baskı), (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, İstanbul 2017.
- Eco, Umberto, *Orta Çağ'ı Düşlemek*, (5. Baskı), (Çev. Şadan Karadeniz), Can Yayınları, İstanbul 2016.
- Erasmus, Desiderius, *Barışın Şikâyeti*, (Çev. Celal Yeşilçayır), Dedalus Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Erasmus, Desiderius, *Deliliğe Övgü*, (Çev. Hasan Can), Tutku Yayınevi, Ankara 2013.
- Erkızan, H.Nur&Çüçen, A.Kadir, *Antik Çağ ve Orta Çağ Felsefesi Tarihi*, Sentez Yayıncılık, Ankara 2013.
- Ernout, Alfred & Meillet, Alfred, *Dictionnaire Etymologique de la Langue Latine*, Librairie C., Klincksieck, 3. Edition, Paris 1951.
- Evans, G. R. (Ed), *Mediaeval Commentaries on the Sentences of Peter Lombard*, Tuta Sub Aegide Pallas (Brill), Boston 2002.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Orta Çağ Felsefesi*, Pencere Yayınları, İstanbul 2002.
- Fakhry, Majid, "Mantık ve Bilgi Teorisi", (Çev. Ahmet Kayacık- Mahmut Sami Özdil), *Bilimname*, XXIV, 2003/1, 195-240.
- Franciscan Order (2019). <https://newcatholicdictionary.wordpress.com/2006/09/04/seraphic-order>, Erişim Tarihi: 01.02.2019.
- Giles, Romalı, *Filozofların Yanılgıları*, (Çev. Özkan Akdağ), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2016.
- Gilson, Etienne, *Orta Çağ Felsefesinin Ruhu*, (2. Baskı), (Çev. Şamil Öçal), Açılım Kitap, İstanbul 2005.

- Gilson, Etienne, *Orta Çağ'da Felsefe Patristik Başlangıçtan XVI. Yüzyılın Sonlarına Kadar*, (Çev. Ayşe Meral), Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2007.
- Goichon, A.M, *İbn Sina Felsefesi ve Orta Çağ Avrupasındaki Etkileri*, (2. Baskı), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1993.
- Gökberk, Macit, *Felsefe Tarihi*, (28. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.
- Göktürk, Akşit, *Okuma Uğraşı*, (6. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Gourmont, Remy De, *Düşünce Oluşumu*, Maviçatı Yayınları, İstanbul 2017.
- Greenblatt, Stephen, *Sapma: Medeniyetin Seyrini Değiştiren Keşfin Öyküsü*, (çev: Suat Ertüzün), Can Yayınları, İstanbul 2013.
- Grün, Anselm, *Din Adamının Bunalımı ya da Yeni Tanrı*, (Çev. Yılmaz Öner), Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul 1994.
- Guattari, F.&Deleuze G. *Felsefe Nedir?* (10. Baskı), (Çev. Turhan Ilgaz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- Gülbenkian Komisyonu (Haz.), *Sosyal Bilimleri Açın*, (11. Baskı), (Çev. Şirin Tekeli), Metis Yayınları, İstanbul 2016.
- Günay, Mustafa, *Süregiden Felsefe*, Karahan Kitabevi, Adana 2004.
- Gündoğan, A. Osman, *Bergson*, (3. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2013.
- Gündüz, Şinasi, *Hıristiyanlık*, (5.Baskı), İsam Yayınları, İstanbul 2015.
- Güzel, Cemal, "Antikçağ ile Orta Çağda Varlık Felsefesi", *Kaygı Felsefe Dergisi*, 2008/11, 224-235.
- Güzel, Cemal, "Aristoteles'te Bilgi, Bilim, Bilgide Kesinlik", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 2003, 126-139.
- Güzel, Cemal, "Aurelius Augustinus'un Varlık ile Bilgi Kavramları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 2002, 141-151.
- Hacking, Ian, "Telepathy: Origins of Randomization in Experimental Design", *American Journal of Education*, September 1988, Isis. 79, 427-451.
- Hadot, Pierre, *Plotinus ya da Bakışın Saflığı*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.

- Heidegger, Martin, *Aristoteles Metafizik 1-3 Gücün Neliği ve Gerçekliği*, (Çev. Saffet Babür), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2010.
- Hilmi, Şehbenderzade Filibeli Ahmet, *A'mak-I Hayal*, (2. Baskı), (Haz. Selahattin Hacıoğlu), Kurtuba Kitap, İstanbul 2010.
- Hirvonen, Vesa, *Passions in William Ockham's Philosophical Psychology*, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands 2004.
- Huizinga, Johan, *Orta Çağın Günbatımı*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara 1997.
- Husserl, Edmund, *Fenomenoloji Üzerine Beş Ders* (3.Baskı), (çev: Harun Tepe), BilgeSu Yayınları, Ankara 2015.
- Işık, Ramazan, "Marunileri Memlükler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: IX/1, 2005, ss. 203-218.
- İntuition (2019). <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/intuition>, Erişim Tarihi: 23.11.2018.
- Courtenay, William, J., *Ockham and Ockhamism*, Tuta Sub Aegide Pallas Press (Brill), Boston 2008.
- Livesey, Steven, J., "William of Ockham, the Subalternate Sciences, and Aristotle's Theory of Metabasis", *The British Journal for the History of Science*, 18(2), 1985, 127-145.
- Jones, Lindsay(ed.), *Encyclopedia of Religion* (2. Baskı), Thomsan Gale, United States of America 2005.
- Kant, Immanuel, *Pratik Usun Eleştirisi* (2.Baskı), (Çev: İstmet Zeki Eyüpoğlu), Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Karatani, Kojin, *İzonomi ve Felsefenin Kökenleri*, (Çev. Ahmet Nüvit Bingöl), Metis Yayınları, İstanbul 2018.
- Kenny, Anthony, *Modern Felsefe'nin Yükselişi* (2.Baskı), (çev: Volkan Uzundağ), Küre Yayınları, İstanbul 2011.

- Kenny, Anthony, *Orta Çağ Felsefesi*, (Çev. Şeyma Yılmaz), Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- Knowledge and Belief, (2019). <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/knowledge-and-belief>, Erişim Tarihi: 17.12.2018.
- Le Goff, Jacques, *Orta Çağda Entelektüeller*, (2. Baskı), (Çev. M.Ali Kılıçbay) Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2016.
- Leauneau, Edouard, *Orta Çağ Felsefesi*, (3. Baskı), (Çev. Betül Çotuksöken), İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Luscombe, David, *Medieval Thought*, Oxford University Press Inc, New York 1997.
- Maalouf, Amin, *Çivisi Çıkmış Dünya*, (17. Baskı), (Çev. Orçun Türkay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Matthews, Gareth B., "Ockham's Supposition Theory and Modern Logic", *The Philosophical Review*, 73(1), 1964, 91-99.
- Maurer, Armand, *The Philosophy of William of Ockham*, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Toronto 1999.
- Marshall, Peter, *Anarşizmin Tarihi*, (Çev: Yavuz Alagon), İmge Kitabevi, İstanbul 2003.
- Meclis-i Ruhani (2019). <https://www.luggat.com/meclis-i%20ruhani/1/1>, Erişim Tarihi: 21.10.2018.
- Mengüşoğlu, Takiyettin, *Felsefeye Giriş* (11. Baskı), Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Minc, Alain, *Yeni Orta Çağ*, (Çev. M. Ali Ağaoğulları), İmge Kitabevi, Ankara 1995.
- Moody, Ernest A., "Some Remarks on the Ontology of Ockham: Commet", *The Philosophical Review*, 63(4), 1954, 572-576.
- Nutku, Uluğ, "Felsefenin Temel Disiplini: Ontoloji", *Flsf Dergisi*, Sayı: 1, 79-84.
- Nutku, Uluğ, *Yeniçağ Felsefesinde Apriori Problemi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.

- Ockham, William, (2019). <https://www.britannica.com/biography/William-of-Ockham#accordion-article-history>, Erişim Tarihi: 25.09.2018.
- Ockham, William (2019). <http://www-groups.dcs.st-and.ac.uk/history/Biographies/Ockham.html>, Erişim Tarihi: 02.08.2018.
- Ockham, William, “Ordinatio”, (Trans. John Kilcullen), *St. Bonaventure*, Vol. 2, g. 6, St Bonaventure 1970.
- Ockham, William, *Prologue of the Ordinatio of the Venerable Inceptor*, Franciscan Institute, St. Bonaventure 2015.
- Ockham, William, *Doktoris İnvincibilis et Nominalium Principis, Summa Totius Logicae*, EEBO Editions, ProQuest 2011.
- Ockham, William, *A Letter to the Friars Minor and Other Writings*, (Trans. John Kilcullen), Cambridge University Press, Cambridge 1995.
- Ockham, William, *Ockham’s Theory of Propositions & Part II of the Summa Logicae*, (Trans. Alfred J. Freddoso and Henry Schuurman), St. Augustines Press, İndiana 1998.
- Ockham, William, *Ockham’s Theory of Terms & Part I of the Summa Logicae*, (Trans. Michael J. Loux), University of Notre Dame Press, London 1974.
- Ockham, William, *Philosophical Writings*, (Trans. Philotheus Boehner), The Bobbs-Merrill Company, New York 1957.
- Ockham, William, *Predestination, God’s Foreknowledge, and Future Contingents*, (Trans. Marilyn Mccord Adams and Norman Kretzmann), Hackett Publishing Company, İndianapolis 1983.
- Ockham, William, *Quodlibetal Questions*, (Trans. Alfred J. Freddoso and Francis E. Kelley), Yale University Press, London 1991.
- Öner, Necati, *Bilginin Serüveni*, (2. Baskı), Vadi Yayınları, Ankara 2008.
- Orton, Robert E., “Ockham’s Razor and Plato’s Beard”, *Journal for Research in Mathematics Education*, 26(3), 1995, 204-229.
- Özel, Aytekin, “Organon ve Mantık”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008/2, 7(14), 147-160.

- Özlem, Doğan, *Kavram ve Düşünce Tarihi Çalışmaları Kavramlar ve Tarihleri II*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 2006.
- Özpilavcı, Ferruh, *Ebheri Isaguci ve Şerhi*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Panaccio, Claude, *Ockham on Concepts*, University of Quebec In Montreal, Canada 1946.
- Pascal, Blaise, *Düşünceler*, (5. Baskı), (Çev. İ. Zeki Eyüpoğlu), Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Pelleier, Jenny E., *William Ockham on Metaphysics*, Tuta Sub Aegide Pallas (Brill), Boston 2003.
- Petrov, Grigoriy, *Beyaz Zambaklar Ülkesi* (2. Baskı), (çev: Sabri Gürses), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2017.
- Perrot, Jean, *Anlambilim*, (çev: Emel Ergün), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Pinborg, Jan, “The English Contribution to Logic before Ockham”, *Synthese*, 40(1), 1979, 19-42.
- “Pope Benedict XVI announces his resignation at end of month”, *Vatican Radio*, <https://www.vaticannews.va/en.html>, Erişim Tarihi: 06.07.2018.
- Porphyrios, *Isagoge*, (Çev.: Betül Çotuksöken), Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
- Priest, Stephen, *Zihin Üzerine Teoriler*, (Çev: Ayhan Dereko), Litera Yayıncılık, İstanbul 2018.
- Qhrstrom, Peter, “Anselm, Ockham ana Leibniz on Divine Foreknowledge and Human Freedom”, *Erkenntnis*, 21(2), 1984, 209-202.
- R. Maturana, Humberto & G. Varela, Francisco, *Bilgi Ağacı*, (2. Baskı), (Çev. Mahir Ünsal Eriş), Metis Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Ranciere, Jacques, *Cahil Hoca*, (3. Baskı), Metis Yayınları, İstanbul 2018.
- Ranciere, Jacques, *Nasıl Bir Zamanda Yaşıyoruz?* (çev: Eric Hazan), s. Metis Yayınları, İstanbul 2018.
- Read, Stephen& Priest, Graham, “The Formalization of Ockham’s Theory of Supposition”, *Mind, Mew Series*, 86(341), 1977, 109-113.

- Read, Stephen, "The Objective Being of Ockham's Ficta", *The Philosophical Quarterly*, 27(106), 14-31.
- Read, Stephen, "William of Ockham's The Sum of Logic", *Topoi*, 26, 2007, 271-277.
- Reductionism, (2019). <https://www.britannica.com/topic/reductionism>, Erişim Tarihi: 29.06.2018.
- Rerum (2019). <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0063:entry=res-cn>, Erişim Tarihi: 11.11.2018.
- Ricard, Matthieu&Revel Jean-François, *Keşiş ve Filozof*, (Çev. Nihan Özyıldırım), Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Rinsing (2019). <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Rinsing>, Erişim Tarihi: 07.10.2018.
- Russell, Bertrand, *Felsefe'de İلمي Metod*, (2. Baskı), (Çev. Hamdi Akverdi) Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2006.
- Bertrand Russell, *History of Western Philosophy*, Routledge, Allen&Unwin, 2000.
- Ross, David, *Aristoteles*, (Çev. Ahmet Arslan), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Sarıunal, Tuba, *Akıl Tutulması*, (Ed. Kemal Kırar), Olimpos Yayınları, İstanbul 2017.
- Saw, L. Ruth, "William of Ockham on Terms, Propositions, Meaning", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Vol. 42, 45-64.
- Schopenhauer, Arthur, *Aforizmalar*, (Çev. Ali Nalbant), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Schopenhauer, Okumak, *Yazmak ve Yaşamak Üzerine* (7. Baskı), Say Yayınları, İstanbul 2018.
- Skirbekk, G.&Gilje, N., *Felsefe Tarihi*, (5. Baskı), (Çev. Emrah Akbaş-Şule Mutlu), Kesit Yayınları, İstanbul 2013.
- Soysal, Deniz, *İdeler ve Tanrı*, (Ed. Güçlü Ateşoğlu), Belge Yayınları, İstanbul 2018.
- Strathern, Paul, *Bertrand Russell*, (Çev: Rabia Elif Özcan), Zeplin Kitap Felsefe Dizisi, İstanbul 2016.

- Spade, Paul Vincent, *The Cambridge Companion to Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- Tanilli, Server, *16.-17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya*, (2. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Tanilli, Server, *Orta Çağ: Feodal Dünya*, (3. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Tarakçı, Muhammet, *St. Thomas Aquinas*, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Tepe, Harun, *Varlık ve Bilgi*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2017.
- Thijssen, J. M. M. H., Once again the Ockhamist Statutes of 1339 and 1340, *Journal Vivarium*, 28(2), 136-167.
- Tiedemann, Markus, *Felsefika*, Griffin Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Tierney, Brian, "Ockham, the Conciliar Theory, and the Canonists", *Journal of the History of Ideas*, 15(1), 1954, 40-70.
- Timuçin, Afşar, *Düşünce Tarihi I*, (6. Baskı), Bulut Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Tornay, Stephen Chak, "William of Ockham's Nominalism", *The Philosophical Review*, 45(3), 1936, 245-267.
- Turner, William, *History of Philosophy*, The Athenaum Press, Boston and London 1903.
- Türkyılmaz, Çetin, *Bunalım Çağı*, (Haz. Sezai Koyunbakan), Bibliotech Yayınları, Ankara 2016.
- Ullman, Walter (Ed), *The Political Thought of William of Ockham*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Ural, Şafak, *Basitlik İlkesi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011.
- Ural, Şafak, *Temel Mantık*, (3. Baskı), Çantay Kitabevi, İstanbul 2011.
- W. Kluge, Eike-Henner, *William of Ockham's Commentary on Porphyry*, Franciscan Studies, Vol. 33, 1973, 171-254.
- Warburton, Nigel, *Klasiklerle Felsefe*, (2. Baskı), (Çev. Ahmet Fethi), Alfa Yayınları, İstanbul 2016.

Watt, W. Montgomery, *İslam'ın Orta Çağ Avrupası Üzerindeki Etkisi*, (Çev. Ü. Hüsrev Yolsal), Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2013.

Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (5.Baskı), (Çev. H. Vehbi Eralp) Sosyal Yayınları, İstanbul 1998.

Weidemann, Hermann, "William of Ockham on Particular Negative Propositions", *Mind* (New Series), 88(350), 1979, 270-275.

Weinberg, Julius R., "Ockham's Conceptualism", *The Philosophical Review*, 50(5), 1941, 523-528.

Worringer, Wilhelm, *Soyutlama ve Duyumsama*, (2. Baskı), (Çev. Özkan Eroğlu), Tekhne Yayınları, İstanbul 2017.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mustafa BİNGÖL
Doğum Yeri ve Tarihi	Pasinler - 1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi / Fen – Edebiyat Fakültesi / Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sistemik Felsefe ve Mantık
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Erzurum Teknik Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	mustafa.bingol@erzurum.edu.tr